COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Jesús Fernández Santos

Cabrera

Jesús
Fernández
Santos

Cabrera

Coperta de *Vasile Olac*

JESÚS FERNÁNDEZ SANTOS
CABRERA
Plaza & Janés
S.A. Editores, 1981
© 1981, Jesús Fernández Santos

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

Jesús Fernández Santos

CABRERA

În românește de
Valeriu GEORGIADE

Prefață de
Andrei IONESCU

Editura Univers
București, 1987

PREFAȚA

Iată un roman — Cabrera *(1981)* de Jesús Fernández Santos [1] — în care realismul social își verifică eficiența în tratarea unui material istoric. Autorul a fost unul dintre promotorii orientării realiste în proza spaniolă postbelică, alături de Rafael Sánchez Ferlosio, Juan și Luis Goytisolo, Ignacio Aldecoa, Juan García Hortelano, Jesús López Pacheco, Armando López Salinas, José Manuel Caballero Bonald, Alfonso Grosso, Ana María Matute etc. Toți cei pomeniți mai sus au fost traduși la noi cu una sau mai multe lucrări, în afară de Jesús Fernández Santos. Traducerea de față poate fi deci considerată un act de justiție.

Prieten cu Sánchez Ferlosio și Aldecoa (toți trei s-au afirmat în jurul publicației „Revista Española") și solidar, în momentul afirmării, cu frații Goytisolo și Ana María Matute, Fernández Santos publică în 1954 prima operă (Los bravos) pe deplin reprezentativă pentru realismul social sau „obiectiv" al acestei generații de prozatori afirmați imediat după jumătatea secolului — „generación del Medio Siglo". Romanul Los bravos a impresionat în acel moment prin autenticitate (fusese asimilată lecția lui Baroja). Existența țăranilor, care sînt „curajoși" și „buni" (bravos) pentru că îndură cu stoicism suferințele, este descrisă minuțios în aspectele ei cotidiene, cu monotonia ei în-

[1] Născut la Madrid în 1926, Jesús Fernández Santos a făcut studii de Litere și Filosofie și de Cinematografie. Primul roman, *Los bravos (Curajoșii)*, din 1954, i-a adus consacrarea. A obținut de două ori Premiul Criticii Spaniole: în 1958, pentru volumul de nuvele *Cabeza rapada (Ras în cap)*, și, în 1969, pentru romanul *El hombre de los santos (Omul cu sfinții)*. În 1971 i-a fost decernat Premiul Nadal pentru romanul *Libro de las memorias de las cosas (Cartea memoriei lucrurilor)*. Romanul *Extramuros (Dincolo de zidurile mînăstirii)* a primit Premiul Național de Literatură în 1979. În domeniul cinematografiei, scurtmetrajul său *El Greco* a primit în 1959 Premiul Bienalei de la Veneția.

coloră. Din acest prim roman (ca și din cele ulterioare) se desprinde senzația de singurătate a omului din mediul rural, o senzație de apăsare și de degradare a valorilor.

După definiția pusă în circulație chiar de promotorii săi, romanul social spaniol a fost, în deceniile șase și șapte, acel tip de roman care își propunea să prezinte viața colectivității prin intermediul unor stări de criză și unor conflicte care să facă evidentă necesitatea schimbării. De aceea, operele aparținînd acestei orientări tratează de preferință situații de inegalitate ori injustiție socială, cu referire la societatea în ansamblul ei, nu la indivizi izolați, prin intermediul unei mărturii ce stă la baza protestului demascator. Realismul acestor romane, oricît s-ar vrea de „obiectiv", este, dat fiind scopul său (critice socială radicală), un realism selectiv, nu cumulativ. Procesul descriptiv nu e sărac în detalii concrete, ci doar eliptic, și evoluează întotdeauna de la necunoscutul ambiguu la reprezentarea clară, fără echivoc. Considerînd că societatea spaniolă este anacronică, scriitorii amintiți își asumă răspunderea de a depune o mărturie amară despre acest anacronism, pentru a impulsiona depășirea lui cît mai grabnică. Tehnica narativă nu este însă anacronică. Apar și la ei, cu discreție, ce-i drept, unele procedee moderne, descinzînd mai mult din Hemingway și Faulkner decît din Proust și Joyce: discontinuitatea și simultaneitatea de timp și loc, schimbarea de perspectivă, montajul cinematografic etc.

Societatea spaniolă le apare acestor scriitori degradată și incoerentă, nefuncționînd ca un tot organic, ci avînd o falsă unitate impusă printr-un autoritarism centralist. Pentru ei organismul social spaniol se află într-o stare de „decadență" (faimoasa „decadență" despre care se vorbește obsedant începînd chiar din Secolul de Aur), pentru că stările conflictuale și de criză apar lipsite de orizont și de soluție, ca niște împrejurări stagnante, în care orice accent dinamic pe care ar încerca, eventual, să-l pună scriitorul ar suna fals și total neconvingător. Setea de adevăr îl împiedică, dealtfel, să încerce o asemenea înfrumusețare optimistă.

Jesús Fernández Santos este, în cadrul generației sale, cel mai credincios programului inițial al mișcării și totodată credincios sie însuși, cel mai sigur în stăpînirea și desăvîrșirea progresivă a unui stil unitar de narator, reprezentînd la cel mai înalt nivel artistic virtuțile romanului social.

Sensibilitatea dureroasă față de situația de stagnare, de imobilizare a vieții spaniole se traduce, tematic, în neputința personajelor de a depăși descurajarea și de a ieși din atmosfera sufocantă a unei înapoieri iremediabile, iar sub aspect formal, în factura statică, reiterativă și neterminată a romanelor. Limbajul, de o fină precizie evocatoare, este alcătuit, în mare parte, dintr-o succesiune de detalii percepute cu acuitate și exprimate cu o mare forță vizuală și densitate poetică.

Îi este de asemenea caracteristică lui Fernández Santos o atitudine de nobilă solidaritate cu suferința umană, o comprehensiune largă amintind de Cervantes și de Pérez Galdós, pentru a ne limita la tradiția spaniolă. Spre deosebire de Juan Goytisolo sau Jesús López Pacheco, în care critica socială ia forme vehemente, Fernández Santos e mai curînd un elegiac, ce privește cu emoție stăpînită cum se izbesc de un zid al neînțelegerii, dacă nu chiar al ostilității, personajele cele mai sensibile ale universului său definit de coordonatele decadenței hispanice. Lucid și sceptic, fără a fi însă un nihilist, Fernández Santos își manifestă nonconformismul cu mijloace sobre, de „solitar solitar", în descendența lui Camus.

Dacă este cel mai credincios orientării inițiale a generației sale, nu înseamnă însă că Fernández Santos nu a evoluat deloc de la debut și pînă astăzi. O înnoire sensibilă s-a produs în 1978, cu romanul Extramuros, *a cărei acțiune nu se mai plasează în prezent, ca în lucrările anterioare, ci la începutul secolului al VII-lea, acel secol în care Spania, pînă atunci stăpîna lumii, își pierde rangul de mare putere și decade tot mai mult sub toate aspectele : politic, economic, cultural. Pentru a scăpa de mizerie, mulți tineri, adolescenți chiar, își găsesc refugiul în mînăstiri. Dar pînă și mînăstirile sînt amenințate de ruina economică ce a cuprins întreaga țară. Fernández Santos se oprește la un caz de fals miracol (o stigmatizare), prin care o tînără călugăriță încearcă să salveze de mizerie (căci, devenind sfîntă, ar fi atras numeroși pelerini) comunitatea sa religioasă aflată într-o regiune aridă. Asemenea încercări au fost frecvente în acea epocă de exaltare religioasă pe un fundal de secete, foamete, molime și acute conflicte sociale, care favorizează apariția unor accese de misticism, dar și a unor manifestări eretice, urmărite și reprimate cu strășnicie de Inchiziție. Romanul social nu este deci „trădat" de autor, care continuă să respecte una din normele*

esențiale ale orientării: caracterul reprezentativ al personajelor. Este, de asemenea, credincios unei particularități care decurge din viziunea fragmentară a existenței, singura adecvată (după părerea romancierilor aparținînd realismului social) în tratarea unui organism fragmentat, ale cărei părți componente, în loc să răspundă unei unități de sens, se manifestă independent, dar nu într-o expansiune sănătoasă, ci într-o maladivă izolare, defensivă. Incomunicativitatea compartimentelor sociale este, în viziunea lor, un simptom cert al „decadenței". Această înțelegere a decadenței i-a determinat pe romancierii realismului social să scrie, în deceniile șase și șapte, romanul țăranilor, romanul minerilor, romanul funcționarilor etc., iar acum, cînd a trecut la romanul istoric (într-o anumită accepție doar), îl determină pe Fernández Santos să scrie romanul ambianței mistice, cu acțiunea situată la începutul secolului al VII-lea (Extramuros), urmat, în 1981, de romanul ambianței picarești, cu acțiunea situată la începutul secolului al XIX-lea, în timpul războiului spaniol de Independență (Cabrera).

Înnoirea pe care o reprezintă romanele Extramuros și Cabrera nu constă doar în caracterul istoric al materiei, ci afectează inevitabil și expresia. Un scriitor ca Fernández Santos, care în toate scrisorile sale dă viață faptelor din perspectiva și cu limbajul personajelor, nu putea să ne prezinte cu autenticitate (ceea ce pentru el înseamnă din interior) ambianța misticii spaniole și respectiv ambianța picarescă (prelungită pînă în secolul al XIX-lea) fără a-și primeni limbajul. În Extramuros, amestecul de iubire divină și iubire umană, de adevăr și minciună, trasează tabloul unei societăți bolnave. Meritul stilistic al scriitorului constă în discreție și măsură, în tactul de a se menține, senin și imperturbabil, la o înălțime și puritate a expresiei ce înnobilează materia, răscumpărînd în planul artei impuritățile morale. Dar, în același timp, pentru că intuiește profund acea cumplită dramă a interiorizării claustrale pe care o trăiesc personajele, acea izolare intimă ca „formă a vieții și speranță a morții", după expresia lui Juan Goytisolo, limbajul devine transparent, iar minciuna încetează de a fi minciună, pentru simplul motiv că tocmai ce se consideră adevăr este în realitate adevărata minciună. Joc pasionant, în care tragedia se înscrie într-un discurs perfect nuanțat, hieratic, implacabil, în același timp sever și simplu. Pentru că Fernández Santos — și aici se simte scriitorul mare — știe să ne atragă atenția asupra unui plan de conflictivitate ge-

neral umană, față de care problemele concrete ale romanului sînt simple manifestări particulare. Fără ostentație, dar în mod ferm și neîndoielnic, accentul cade pe condiția umană, în varianta hispanică a ambianței mistice, desigur, dar importanța primordială o deține punerea problemelor permanente ale omului. Am putea spune că Extramuros reînnoiește, cu originalitate incontestabilă, eterna temă a romanului modern de la Cervantes încoace, identificată de Lukács: lipsa de armonie între realitate și erou, care ar dori să fie stăpînul unei lumi stabile și favorabile, dar în realitate se află într-o perpetuă agonie într-o lume precară și deficientă. De aceea spuneam mai înainte că Extramuros și Cabrera pot fi considerate romane istorice doar într-o anumită accepție, căci nu sînt reconstituiri minuțioase ale unor fapte istorice de prim plan, a evenimentelor prin excelență „istorice" datorită caracterului lor spectaculos și mai mult ori mai puțin oficial. Istoria nu e un scop în sine, ci un mijloc pentru a realiza relatarea unei crize, unei pasiuni și unei singurătăți, pe care romanul le aduce în prim plan, reluînd dezbaterea veche dintre om și destin. Datele istorice sînt respectate, desigur, dar prezentate indirect și fragmentar, în funcție de destinul personajului narator. Sub acest aspect, romanul Cabrera este mai pronunțat „istoric" decît Extramuros, pentru că drumul personajului narator se întretaie mai des cu evenimentul istoric propriu-zis.

Cabrera este numele unei mici insule inospitaliere din Marea Mediterană, în apropiere de Mallorca, aleasă de autoritățile spaniole pentru a-i închide pe prizonierii de război capturați în urma bătăliei de la Bailén, în primul an al războiului împotriva Franței din 1808—1814. Se poate spune că a fost cel dintîi lagăr de concentrare despre care avem știri documentate și concrete. Este probabil motivul cel mai puternic pentru care scriitorul a ales (sau a fost „ales" de) acest loc și acest moment pentru acțiunea romanului. Lagărul din Cabrera îi oferea cel mai bun prilej de a studia condiția umană într-un anumit moment al istoriei moderne, în care ecuația civilizație-barbarie pare să se fi configurat într-un mod ce nu a mai suferit de atunci schimbări esențiale. În acest lagăr ajung, în afară de soldați și ofițeri aparținînd mai multor națiii: francezi, spanioli, polonezi etc., nevestele și țiitoarele lor, negustori, escroci, vagabonzi, o lume pestriță (umanitate în miniatură) ce însoțea armata franceză în marșul ei spre Cádiz. Înfrîngerea, drumul pînă la insulă, apoi lupta pentru a

supraviețui în condiții foarte grele și pentru a-și redobîndi libertatea capătă viață în paginile acestei cărți scrise după canoanele romanelor picarești, pentru că împrejurările, în elementaritatea lor brutală, impun rediscutarea aceloraşi probleme şi opțiuni fundamentale: onoarea sau renunțarea la onoare, încrederea în semeni și iubirea sau înșelăciunea și cinismul etc. Totul pe fundalul „dezastrelor războiului", după expresia lui Goya.

În Cabrera, Fernández Santos înaintează pe drumul deschis de Extramuros și ajunge chiar mai departe sub raportul „clarității". Este vorba — trebuie să precizăm — de o punctare mai clară a semnificațiilor, ce ține poate de profilul „picaresc" al romanului, de lucidítatea obligatorie a personajului narator, căruia împrejurările extrem de dure nu-i permit nici o autoamăgire, nu (cîtuși de puțin) de o anulare a misterului existenței. Misterul e prezent continuu, și în acest sens s-ar putea spune că romanele lui Fernández Santos sînt inexplicabile, pentru că, în ultimă instanță, ceea ce se întîmplă nu poate fi redus la condiționarea istorică, iar adevărul lucrurilor și adevărul oamenilor, atît exaltarea și mîracolul, cît și dezolarea, au un caracter problematic, se configurează la întretăierea și din confruntarea perspectivelor interioare ale personajelor. Din nou se ivește problema măsurii în care romane ca Extramuros și Cabrera sînt propriu-zis romane istorice. Bazîndu-se pe fapte istorice reale (înfrîngerea trupelor franceze la Bailén, lagărul de concentrare din insula Cabrera etc.), romanul Cabrera nu tratează totuși decît tangențial „evenimentul" istoric și se oprește, în schimb, cu luare aminte la istoria interioară a personajelor, la ceea ce s-ar putea numi intraistoria și în același timp metaistoria lor.

Prin claritatea la care ne-am referit puțin mai înainte s-ar putea înțelege de asemenea o mai mare politețe față de cititor, care este invitat să participe la acțiunea și problematica operei prin cufundarea în universul ei coerent și explicit, nu ca în urmă cu vreo două decenii, cînd mulți scriitori, și pînă la un punct chiar Fernández Santos, procedau în chip mai eliptic, sporind caracterul enigmatic al operei printr-o strategie ermetică, deoarece se considera că cititorului trebuie să i se ofere șansa de a colabora la însuși procesul creației, avînd de completat el singur anumite zone ale acțiunii și mai ales motivațiile pe care autorul le lăsa deliberat în umbră ori cel mult erau vag sugerate. Această caracteristică a fazei ultime pe care o străbate creația lui Fernández Santos este, poate, determinată tot de ca-

racterul în același timp istoric și picaresc al romanului Cabrera, despre care am mai pomenit. Existența marginală prin definiție a personajului picaresc determină modalitatea tangențială a referirilor la evenimentele istorice care oferă cadrul romanului. Localitatea Bailén și apoi insula Cabrera constituie, prin urmare, doar un cadru, pe care scriitorul îl umple cu viața intimă a personajelor, restituindu-i acea substanță umană ce s-ar putea pierde prin aglomerarea excesivă a datelor.

Din istorie sînt selectate aspectele ce nu și-au pierdut actualitatea. Întrebarea pe care ne-o punem citind romanul Cabrera este dacă lumea privațiunilor și mizeriei materiale și morale de pe insulă este lumea acelui moment și loc sau este lumea de acum și de totdeauna. Căci timpul este aici, ca și în Extramuros, o ciudată împletire de trecut și prezent, trimițîndu-ne cu gravitate la un viitor la fel de nesigur și dătător deopotrivă de angoase și de speranțe mereu înnoite.

Istoria „mare" se scurge prin spatele scenei, ignorată de personaje, care nu-i pot surprinde angrenajele, dar posedă, în schimb, o impresionantă capacitate de asimilare a realității înconjurătoare, din care au extras o normă de bază: necesitatea de a supraviețui cu orice preț și de a nu disprețui nici o ocazie, drept care nu se dau în lături de la aproape nimic. Spun „aproape", fiindcă există deosebiri de la un personaj la altul, de la „renegatul", spre exemplu, care se degradează tot mai mult, pînă la cel numit „prietenul", care, păstrîndu-și onoarea, face greva foamei cînd este pus la arest în urma unei încercări de evadare.

Naratorul, care este și personajul central al romanului, ne oferă cel mai perfect exemplu pentru această ignorare a sensului evenimentelor, și traiectoria urmată de el în roman este o lungă și grea ucenicie. Experiența lui se limitează la suferințele îndurate la orfelinat, munca de argat la țăranul ce-l cumpără de la orfelinat, apoi iluzoria libertate în convoiul ce urmează trupele franceze și, în sfîrșit, lagărul de concentrare unde sînt închiși toți cei ce însoțeau armata dușmană. Momentul de libertate, cînd ochii săi compară spectacolul vieții cu ce i se spusese și mai ales cu ce îi fusese ascuns la orfelinat, este un moment scurt, un intermezzo între două reclusiuni pentru care se simte complet nevinovat. „Ucenicia" îl conduce astfel la o ignoranță și mai profundă și dureroasă, iar dorința de libertate devine un scop din ce în ce mai îndepărtat, ba chiar de neatins,

dacă judecăm după paragraful final al romanului, în care afirmă că nu știe nimic, în afară de faptul că a fost pus în lanțuri, că alții decid în locul lui și pare dispus să se împace cu soarta adversă fără a încerca să se revolte. Acest personaj anonim, pe care-l cunoaștem prin câteva apelative și mai ales prin aceea că este naratorul, ne comunică impresiile lui despre evenimente prin prisma unei cunoașteri precare a realității. Simțim uimirea lui mută în fața unei istorii care nu poate fi pentru el decît un șir de fapte neînțelese, înșelătoare și fără noimă.

Din acest context istoric, războiul („venal și capricios") și consecințele lui dezolante ocupă un loc central în roman și oferă prilejul celor mai multe reflecții ale naratorului, care declară că nu-și dă seama prea bine dacă trebuie să-i fie recunoscător sau nu pentru că l-a scos din condiția de orfan închis în leagănul de copii, spre a-l arunca imediat în aceea de argat, căci — concluzie amară — dacă te naști sărac nu poți ajunge decît slugă.

Încă din prima frază a romanului ne este comunicată condiția mizeră a personajului narator, conform tradiției picarești, care va fi respectată cu strictețe. Toate caracteristicile speciei, dealtfel, în ceea ce privește mentalitatea personajului, apar în cursul acestei narațiuni autobiografice atît de impregnată de spiritul romanelor clasice ale literaturii picarești, de la Lazarillo pînă la Buscón, încît în anumite momente avem impresia că autorul nici nu a urmărit altceva decît operația de mare virtuozitate a stilizării, cum a făcut și Camilo José Cela cu ani în urmă și atîția alți scriitori spanioli din secolul nostru. Revin, astfel, în Cabrera, ca semne ale persistenței picarescului în viața spaniolă și după încheierea Secolului de Aur, numeroase asemenea trăsături: căutarea norocului în aventură, prin valorificarea curajului personal (însușire tipică), nu prin muncă (pe care personajul narator o numește „mamă vitregă"), dorința de îmbogățire și trai bun prin cariera militară ori cea eclezіastică (mergînd, ca argat, cu caprele la păscut, visează să ajungă amiral sau cardinal), obținerea satisfacției supreme în faptul de a nu fi nevoit să asculte de nimeni (personalismul anarhizant, despre care vorbește un istoric ca Américo Castro), acceptarea fără ezitare a obedienței, a compromisului și a soluțiilor oportuniste și, desigur, renunțarea la onoare sau, mai bine zis, renunțarea la orice încercare de a o dobîndi.

Problema onoarei se pune, bineînțeles, cu acuitate în condițiile războiului din 1808—1814, care a însemnat pentru Spania nu numai o luptă militară (atît a armatei regulate, cît și a detașamentelor de gherilă), ci și o profundă confruntare socială. Chiar și la nivelul scăzut de înțelegere al naratorului și al altor vinturi-lume ca el, acest aspect apare cu limpezime. După ce francezii pierd bătălia de la Bailén, spaniolii (soldații voluntari) din convoi își dau seama (și le spun și celorlalți) că Spania va întîrzia încă mult timp pînă se va integra în curentul modern de civilizație care cuprinsese restul Europei. Etapa schimbărilor și reformelor se încheiase pentru Spania. Această problematică socială apare însă în roman și la un nivel mai înalt, sub forma corespondenței dintre cel pe care naratorul îl numește „prietenul", unul din voluntarii spanioli din armata franceză, căruia i s-a alăturat din convingeri liberale, și tatăl său (care-i împărtășește convingerile) aflat în Franța. Pentru acest „prieten" al naratorului, războiul era cea mai bună ocazie de a schimba soarta Spaniei, scoțind-o din mizerie și ignoranță. Își dă seama, desigur, că lucrurile nu sînt deloc simple și că va fi greu pentru liberalii spanioli filofrancezi să aleagă — „fără ca onoarea să aibă de suferit" — între a-l sluji pe noul rege Joseph Bonaparte și a apăra independența patriei. Tabloul social al războiului este completat în ultimul capitol, cînd naratorul, intrat în slujba unor nobili, află că Napoleon a murit și că în curînd Constituția liberală va fi anulată. Stăpînii lui sînt încă speriați (încă nu le-a venit inima la loc), căci Spania continuă să fie profund scindată. Din amvon, preotul își înspăimîntă enoriașii evocînd nenorocirile ce-i amenință prin această blestemată Constituție : clerici alungați, mînăstiri închise, palate arse, nobili uciși pentru că își apără averile. Naratorul are ocazia să cunoască imediat și tabăra adversă, vizitîndu-l pe un fost deținut din lagăr, și îi vede pe liberali profund dezamăgiți pentru că poporul este credincios regelui Fernando și e dispus să suporte noi umilințe. Auzindu-i pe acești liberali cum vorbesc de „o țară care niciodată n-a fost liberă", se simte dezorientat și cu un gol în suflet și se întoarce acasă, unde-i găsește pe stăpînii săi bucuroși de vestea intrării în țară a trupelor franceze (de data aceasta ale Restaurației, nu ale Revoluției), care vor restabili cu siguranță ordinea, adică vechiul regim. Pentru narator, însă, problema regimului politic nu se poate pune cu adevărat, căci el, ca paria, nu intră în acest joc : este un lux pe

care nu și-l poate îngădui. În acest sens se văd limpede rădăcinile sociale ale resemnării stoice a condiției picărești. Se va prezenta la recrutare, căci s-a decretat mobilizarea generală, și singurul său gînd (înfricoșat) este că va suferi din nou de foame. În fața ochilor îi apare spectrul altei infame insule Cabrera, care a devenit pentru el un simbol al suferințelor războiului.

Condiția picarescă a personajului narator ar fi suficientă pentru a-i justifica prezența în convoiul armatei franceze înfrînte la Bailén. Dar scriitorul, dintr-un spirit de largă comprehensiune, pune în discuție și alte motive ale acestei discutabile trădări de țară. Pe lîngă sărăcie și gust de aventură, mai există un motiv, invocat cu insistență, și anume faptul că regele însuși s-a aflat în Franța în tot acest timp și a fost departe de a oferi supușilor săi un exemplu de conduită patriotică. (Știm din cărțile de istorie, nu din roman, că, în timp ce vasalii credincioși își vărsau sîngele pentru independența monarhiei, principele Fernando — viitorul Fernando al VII-lea, supranumit Cel Dorit — îl felicita pe Napoleon pentru victoriile sale militare din Europa[1]*. De aceea, unul din spaniolii aflați în convoi poate*

---

[1] Ținînd seama de faptul că cititorul român nu are cum să cunoască unele detalii ale războiului spaniol de Independență, spre deosebire de cititorul spaniol, pentru care primii ani ai secolului al XIX-lea, cei mai glorioși și romantici ani pe care i-a trăit Spania modernă, constituie un capitol de istorie arhicunoscut, îi oferim cîteva date și aprecieri menite să-i ușureze înțelegerea problematicii complexe suscitate de acest război.

Rezistența spaniolilor față de invazia franceză a fost un factor hotărîtor în prăbușirea Imperiului. Pe insula Sfînta Elena, după aventura celor o sută de zile, Napoleon aprecia că a fost învins mai degrabă la Madrid decît la Moscova: „Cette malheureuse guerre m'a perdu; toutes les circonstances de mes désastres viennent se rattacher a ce noeud fatal. Elle a compliqué mes embarras, divisé mes forces, detruit ma moralité en Europe... Les événements ont prouvé que j'avais commis une grande faute dans le choix de mes moyens... J'ai cru nécessaire, trop légèrement, de changer de dynastie... Les espagnoles, en masse, se condusirent comme des gens d'honneur". (Geoffrey de Grandmaison, *L'Espagne et Napoléon*, Paris, 1908, p. 17.) Greșeala o vedea deci mai cu seamă în alegerea mijloacelor, și anume în faptul că ținuse să-i înlăture pe ultimii Bourboni rămași în Europa de atunci, Carlos al IV-lea și fiul său, principele de Asturias, care va deveni în 1814 Fernando al VII-lea. Își reproșa că îl pusese rege pe fratele său Joseph și că nu-i lăsase tronul principelui Fernando, ca aliat întru totul docil, înlăturînd ast-

spune că numai hazardul i-a aruncat într-o tabără sau alta, iar cei care s-au simțit trădați de rege nu se cuvine să fie învinuiți de trădare. În condițiile unei patrii divizate, însăși problema patriotismului devine o opțiune, și personajul narator mărturisește, cu candoarea și francheța adolescenței sale de pleoro fără voie, că nu știe în ce parte să meargă și care este pentru el patria adevărată („...ezitam, ca totdeauna, între cele două tabere; nu înțelegeam prea bine ce era patria mea...").

Nu aveam de a face aici cu o relativizare irresponsabilă a pro-

---

tel orice opoziție alimentată de patriotism monarhic spaniol. Azi ni se pare totuși puțin probabil că ar fi putut realiza în chip durabil, prin asemenea compromisuri, dominația economică a Spaniei și ar fi putut introduce, măcar în parte, legislația franceză într-o țară monarhică dintre cele mai tradiționaliste.

Campania din Spania, începută în 1808, nu a fost un moft al Împăratului, cum ar putea reieși din propriile lui cuvinte, ci o necesitate impusă de consecvența politicii externe a Franței. Napoleon a invadat Peninsula Iberică în 1808 pentru a impune blocada continentală completă, măsura politică prin care urmărea să asigure stăpînirea absolută a Franței în Europa continentală și înfrîngerea definitivă a dușmanului principal, Anglia. „Începînd cu tratatul de la Tilsit — scrie F. V. Tarlé (*Napoleon*, București, 1956, p. 243) — nici o acțiune importantă a lui Napoleon nu poate fi explicată fără a se ține seama de blocada continentală".

Ocuparea Spaniei i s-a părut lui Napoleon ușor de realizat. Urcarea pe tronul spaniol, cu un secol în urmă, a unui Bourbon, Filip al V-lea, nepotul lui Ludovic al XIV-lea, oferea un exemplu istoric care-l umplea de optimism. Dar identitatea situațiilor era numai aparentă. Aristocrația spaniolă nu acceptase, în 1700, ca imensul ei Imperiu colonial să devină o posesiune franceză, și Spania și-a păstrat independența economică. Acum, însă, planurile lui Napoleon prevedeau ca bogățiile Spaniei să fie exploatate în interesele marii burghezii franceze. Perspectiva aceasta nu putea decît să înspăimînte deopotrivă aristocrația și burghezia, care se și vedeau ruinate prin încetarea comerțului cu Anglia. Programul de exploatare a Spaniei conceput de burghezia franceză și încuviințat de Napoleon preconiza interzicerea completă a acestui comerț, în care erau interesate, direct sau indirect, toate categoriile sociale din țară: nobilimea proprietară de pămînturi, legată de economia colonială a plantatorilor, pentru care un război cu Anglia însemna primejduirea stăpînirii asupra posesiunilor de peste ocean, cresc ătorii de vite, negustorii de lînă, fabricanții de stofe și chiar țărănimea, legată într-o oarecare măsură de producția lînei. Violarea acestor interese prin invazia armatei franceze a aprins, în ultimă instanță, flacăra mișcării de eliberare națională — războiul pentru Independență.

blemei patriotismului, în registru picaresc, ci cu punerea ei în termeni mai nuanțați, cu o gravitate și o luciditate sporite de experiența contemporană. Lagărul de concentrare din insula Cabrera devine astfel, în romanul lui Fernández Santos, un motiv de meditație asupra dezastrelor războiului, dar și a cauzelor profunde care generează asemenea conflicte pustiitoare, ce pot duce la manifestări cutremurătoare ale degradării umane. Actualizarea unei teme istorice și stilizarea modalității picarești se transformă treptat într-un grav memento.

ANDREI IONESCU

Înfrîngerea la Bailén a armatei franceze comandate de Dupont a avut loc la sfîrșitul lui iulie 1808, la mai puțin de o săptămînă de la sosirea noului rege, Joseph Bonaparte, la Madrid. Aflînd trista veste, Împăratul, rănit în amorul său propriu, s-a purtat implacabil față de Dupont. Se pare că aprecierea din roman despre soldații care au capitulat la Bailén este autentică: mai bine ar fi murit acoperiți de glorie — ar fi spus Napoleon — decît să rămînă în viață fără onoare. Bătălia de la Bailén a arătat doar că francezii pot fi învinși, dar n-a fost decisivă pentru cîștigarea războiului. La 5 decembrie Napoleon însuși își face intrarea triumfală în Madrid. În proclamațiile pe care le difuzează, îi asigură pe spanioli că va fi binecuvîntat de nepoții lor pentru reformele liberale regeneratoare introduse prin noua constituție. În condițiile prelungirii războiului, îndeosebi prin lupte de gherilă, spaniolii nu respectă condițiile capitulării: soldații erau obligați să predea armele, care aveau să le fie restituite la îmbarcarea spre Franța. În loc să fie repatriați, însă, sînt duși, cum știm și din roman, pe insula Cabrera, de unde foarte puțini vor putea scăpa, și numai după lungi suferințe. Astfel s-a improvizat, pe pămînt spaniol, acest lagăr de concentrare ce inaugurează, în epoca modernă, o lungă serie de „mașini ale morții" de tristă amintire.

Bunului meu prieten,
Hipólito Escolar

I

Războiul, care, deopotrivă cu norocul, este venal și capricios în același timp, pentru că pe unii îi îmbracă în purpură, iar pe alții cu giulgiul umil al pămîntului, a venit într-o zi să mă smulgă din starea pe care o au toți cei născuți, asemenea mie, fără casă și fără părinți care să-i ocrotească.

Într-adevăr, cu excepția morții, toate aduc pe această vale a plîngerii cîte un folos sau cîștig dar, cînd anii trec fără ca norocul să ne zîmbească, ceea ce viața ne dăruiește nu ajunge să șteargă cu totul recolta unor vremi de ocară, de foame și umilință, de strădanie și bici, după cum este stăpînul de care avem parte.

Sufletul ni se strînge și se pietrifică, iar primii muguri de speranță, aceia care mijeau în ochii de copil, se transformă încet-încet în necazuri, pe măsură ce viața ni se macină. Iar dacă munca ajunge să ne oropsească viața, acest lucru era de două ori adevărat în acea închisoare sau casă din care m-a scos stăpînul.

A venit cu căruța în zori și, ca de obicei, am fost aleși cei mai mari. A cerut apoi capelanului să-i spună care dintre noi erau mai zdraveni, mai sănătoși, și cîți fuseserăm lăsați la orfelinat cu scrisori pentru a putea fi mai tîrziu răscumpărați. Întrebarea era de prisos. Niciodată nu ajunsese vreo rudă, bogată ori săracă, pînă la acea închisoare, pînă la acel cămin, cum îl numeam cu toții. Cei care supraviețuiau primelor luni abia de mai sperau în vreun braț care să-i scoată în lume și de care să se lepede cu prima ocazie mai surîzătoare.

Și așa, în curțile bătute de soarele de mai, părăsiți din vară pînă la căderea zăpezilor, cu o supă pe zi într-un stomac lihnit, ghiveci la sărbători și cîteva coltuce

de pîine dimineața, ne petreceam timpul visînd la rubedenii de soi, la bunici generoși care aveau să vină într-o zi să ne răscumpere sau, cel puțin, să ne lase vreo rentă mai acătării cu care să putem ieși în lume pentru a o cunoaște și a ne bucura de ea, departe de ceilalți orfani.

De cîte ori se suna adunarea în curte, sufletele ni se aprindeau de speranță, de invidie ori dezamăgire dacă stăpînul, ca în ziua aceea, căuta doar brațe puternice și ieftine. Și ce ranchiună pe noi cînd se ducea vestea că proaspătul sosit era un orășean sau vreo văduvă bogată în căutare de servitori! În astfel de ocazii, se întîmpla uneori ca cel ales să iasă și cu capul spart.

Și totuși, în ziua aceea, stăpînul nu dădea prilej de gîlceavă. Cu mîinile la spate, ca un general, trecea în revistă batalionul acela mizerabil, îmbrăcat în zdrențe, cu părul tuns în scări și care părea tot atît de dornic să-l urmeze sau să se întoarcă la paturile de scînduri. Ne examina ca pe măgarii din tîrg: mai întîi o privire generală asupra grupului, apoi pe fiecare în parte, măsurîndu-ne din ochi trupurile plăpînde. Dacă duhovnicul n-ar fi fost de față, poate că ar fi pretins să ne dezgolim trupurile, să-i arătăm dinții și chiar sufletul, de-ar fi gîndit că vreunul din noi avea așa ceva.

În cele din urmă, trecerea în revistă păru să ia sfîrșit. Făcu cîțiva pași, însoțit de capelan, tăifăsuind îndelung. Deodată, mi-am dat seama că privirile lor mă fixau. Cred că-l întreba de blestematele acelea de scrisori care-i frămîntau pe atîția, dacă nu eram dintre cei care, mai apoi, trebuiau redați familiei ori mă bucuram de vreo danie sau sumă destinată aceluia care s-ar fi însărcinat să mă crească.

Dar clericul răspundea la toate negativ. În sfîrșit, celălalt păru satisfăcut și, făcîndu-mi semn să mă apropii, iar celorlalți să rupă rîndurile, ne îndreptarăm toți trei spre cancelarie, pentru a semna hîrtiile.

În mine se înfruntau două sentimente. Pe de o parte mă bucuram să găsesc un acoperiș și un pat, chiar cu prețul unor mizerii nu prea îndepărtate; pe de altă parte știam bine că, plecînd cu stăpînul, mi se ducea poate pentru totdeauna speranța de a mai fi răscumpărat de

vreo rudă. Aratul, seceratul și culesul viei nu erau munci pentru unul ca mine, care se născuse poate în vreuna din casele acelea senioriale, cu ziduri încărcate de blazoane, ce se iveau prin ulicioarele întunecoase. Înaintind pe coridor, strîns între cei doi bărbați, am jurat să nu rămîn o zi mai mult cu stăpînul, de voi găsi o cale spre a păși singur în lume.

Odată semnată hîrtia și suflat de pe rîndurile ei praful turnat din nisiparnița știrbă, părintele lăsă să-i scape un suspin adînc, ca și cum ar fi pierdut o comoară foarte dragă.

— Ei, zise el, acum, că ai tată, trebuie să-l servești și să-l asculți în toate, pentru că Domnul îi răsplătește însutit pe cei care-i apreciază darurile.

— Așa voi face, am răspuns printre dinți, dar pe un ton atît de blînd, încît și eu am rămas surprins.

— Să nu ne uiți nici pe noi, nici această casă care, ca să spunem așa, ți-a fost tată și mamă.

Bineînțeles că nu aveam să uit. Orfan venisem pe lume și orfan mă întorceam la ea, după acel lung purgatoriu. Ei și? — mi-am zis. La urma urmei, ceea ce vei găsi acolo nu va fi mai rău; lumea e mare și viața atît de scurtă încît, dacă nu te grăbești, vine într-o zi cea care nu iartă pe nimeni și te tîrăște în ograda ei, de unde nu te mai întorci niciodată.

L-am urmat pe noul stăpîn, simțind cum asupră-mi se aținteau privirile celorlalți orfani, cu capetele lor tunse, gesturile triste prin care, fiecare în felul lui, se despărțea de mine, unii cu prietenie, strigîndu-mă pe nume, alții tăcuți, ca niște umbre, alții, în sfîrșit, dîndu-mi cu tifla, ca și cum m-ar mai fi văzut în curte, în una din faimoasele încăierări care-l supărau atîta pe capelanul nostru.

Puțin cîte puțin, tîrgul rămînea în urmă, cu zidurile roșii ca pămîntul de prin vii, cu măgurile pline de adînciturі și silueta mare a bisericii care privea din înălțimi spre rîul plin de mîl și spre dinții albaștri ai munților. La prînz, stăpînul opri căruța la umbră și, scoțînd din desagă pîine, vin și cîteva felii de pastramă, îmi porunci să mănînc din toate. M-am supus pe loc, fără a crîcni, strîngînd atît de tare și atît de des burduful, în-

cit a rămas scofîlcit și vlăguit. Se prefăcu a nu băga de seamă și, luîndu-l și el, începu să mă întrebe dacă mă pricepeam la muncile cîmpului, la grajduri și la culesul viei, deși, după slăbiciunea pe care o arătam față de zeama de struguri, se vedea bine că mai mult mă atrăgeau bucătăria și casa decît măslinii și turmele. La toate i-am răspuns afirmativ, cum se așteaptă de la servitori, adăugînd că numita slăbiciune se datora faptului că la orfelinat nu existau pămînturi de cultivat și nici gustul pentru ele, iar noi trăiam numai din pomeni. Atunci stăpînul făcu un scurt examen al zdrențelor care abia-mi acopereau oasele înnegrite de soare și, terminînd investigația printr-o privire asupra picioarelor desculțe, îmi zise cu glas domol :

— După cum văd, pomenile alea n-au fost nici prea multe, nici prea îmbelșugate. Cu siguranță că erai mai bine îmbrăcat cînd te-a adus maică-ta pe lume.

Era cît pe ce să-i spun că asemenea ajutoare aveau mult de suferit trecînd prin mîinile capelanului, dar la cămin mă învățasem să tac și să ascult, mai ales dacă era vorba de vreo față bisericească. Așa că, ținîndu-mi gura, pe jumătate adormit de legănatul căruței, am preferat să aștept ca scurta noastră călătorie să ia sfîrșit.

Muncile care începură a doua zi în zori nu erau atît de grele cum mă temusem. Trebuia doar să mă scol cu noaptea în cap, să curăț grajdurile, să mulg și să strîng cîteva sarcini de lemne nu prea mari. Stăpîna se purta frumos iar vechiturile de la stăpîn îmi prisoseau chiar. Pieptarul îmi ajungea pînă la pămînt, pantalonii îmi intrau sub tălpi, așa încît poticnelile se țineau lanț, dar cel puțin acum eram ferit de căldura soarelui și de răcoarea nopții. Dormeam în grajd, atent la cîntatul cocoșilor care anunțau în zori o zi ca toate celelalte din restul săptămînii. În sfîrșit, cînd venea duminica, mergeam cu stăpînii, întotdeauna în trăsură, la biserica din tîrg, unde o voce, de sus, ne vorbea despre o lume în care nu existau durere, sărăcie și nici păcătoși nerecunoscători. În timp ce în semiobscuritatea bisericii ploua cu păcate și iertăciuni, eu priveam la scaunele împodobite cu nume și prenume, acoperite cu perne moi, care

păreau mai degrabă tronuri decît harnașamente ale durerii, în fața brațelor întinse ale lui Crist. Uneori, cei care cădeau în genunchi pe ele îmi apăreau ca mamele și tații mei dar, urmărindu-le mișcările, felul în care se ridicau sau se salutau, îi repudiam imediat ca părinți. Obîrșia și destinul meu trebuie să fi fost altele, venind probabil din vreo capitală unde se recrutau oameni de tot felul pentru a agonisi, dincolo de ocean, averi colosale.

După amiaza, cînd, fiind sărbătoare, munca era mai ușoară, singur cu caprele mele pe vreun delușor, mă lasam furat de vise și mă vedeam amiral sau cardinal, căpitan de oști cu puteri nemăsurate. Dealurile mi se năzăreau a fi nave, iar șirurile de butuci din vii armate în formație de luptă. Întoarcerea la stogul de paie și la grajd, pe cînd luna strălucea în înălțuri, era mai grea după aceea, asemenea unui vînt violent de iarnă, ridicător de vîrtejuri reci și de învolburări de zăpadă ce-mi pătrundeau corpul și-mi biciuiau sufletul. Noaptea, văzîndu-mi mîinile tot mai înnegrite și bătucite, creștea în mine dorința de a scăpa, dar două motive mă opreau : întîi, dacă tata sau mama, la ultimul suspin al vieții lor, s-ar fi hotărît să-și aducă aminte de mine, cu cît m-aș fi aflat mai departe, cu atît mai tîrziu m-ar fi ajuns binecuvîntarea lor. Și apoi, riscul de a schimba acoperișul și pîinea pentru a ajunge pe mîini mai rele.

Stăpîna îmi peticea hainele, uneori îmi punea deoparte o bucată de brînză sau puțină miere, ori fura o ceașcă de rachiu pe care stăpînul, fumînd la umbra viței, aproape că n-o observa. Vorbeau puțin și-și duceau viața cu mulțumire, între slujbele de duminică și casă, fără a se preocupa, ca alții, să agonisească noi averi și bunuri pămîntești.

Totuși, în ultimele luni, ceva se schimbase în viața celor doi. Adesea vorbeau în taină, iar la ora cinei apăreau oameni pe care nu-i mai văzusem pînă atunci. Nu înțelegeam despre ce vorbeau, dar în zilele acelea am auzit pentru prima oară numele împăratului, al acelui Napoleon care în curînd avea să se afle pe buzele tu-

turora[1]. În fiecare dimineață soseau vești de la Madrid, relatări vagi despre aroganța trupelor sale, pacte ale suveranilor noștri care ne umpleau ceasurile nopții. Noi, băieții, dădeam lupte crîncene în care cei din sat ieșeau întotdeauna victorioși în fața vecinilor travestiți în francezi. Odată, pe cînd ne înfruntam cu amenințări și ploaie de pietre, am văzut apărînd pe drumul dinspre Madrid o caravană înceată și greoaie care părea că atinge orizontul. Nu era unul din vîrtejurile care, în august, măturau prin acele locuri cerul și pămîntul și nici fumul vreunui han în flăcări, ci un braț confuz care, ridicîndu-se de la pămînt, înainta fără încetare spre noi. Grav și ceremonios, bătut de briză, se arcuia din cînd în cînd spre cîmpie, pentru ca să reapară apoi însoțit de un scîrțîit surd de căruțe.

Tot restul zilei i-am urmărit mișcarea, uitînd cu totul de războaie, muncă și turme, în fața unui convoi atît de mare, nemaivăzut pînă atunci.

Abia după asfințit, cînd stelele începeau să mijească pe cer, am reușit să-i distingem capul : un grup compact de soldați. Bărbații, mai toți tineri, unii aproape de vîrsta noastră, deși sobrietatea uniformei îi făcea să pară mai mari, înaintau încet, sub calota unor pălării solide și înalte, tîrșind niște cizme care, desigur, cunoscuseră pămînturi îndepărtate și mai bune. Sau poate că acela era primul lor drum, atît de chinuite le păreau chipurile de dezgust și de transpirația care le înălbea echipamentul și decolora uniformele, reducînd la culoarea zăpezii pînă și mustățile care abia începuseră să le mijească.

Călăreții dormeau în înaltul șeilor mari. Doar trecerea vreunui ofițer sau galopul ordonanțelor, mereu în căutare de vești, îi făcea să-și ridice capul.

În spate, într-un convoi trist de căruțe, veneau oameni de toate vîrstele, fără uniforme, femei cuprinse de un somn neîntrerupt, printre copii uimiți și bătrîni spe-

[1] Una din clauzele secrete ale tratatului franco-spaniol de la Fontainebleau (1807) autoriza trecerea trupelor franceze prin Spania. Sub acest pretext, mareșalul Murat invadează țara și se instalează la Madrid. Urmează un război de gherilă, pe care spaniolii îl duc împotriva trupelor napoleoniene pînă în anul 1814.

riați. Și, dominînd convoiul pe toată lungimea și lățimea sa, trufașa trupă a seniorilor războinici, acoperiți de medalii și eșarfe, pe cai puternici, conducînd convoiul, deschizîndu-și drum doar cu un gest, fără a descăleca, gata să-și facă simțită puterea.

Dar lucrul de care ne temeam și pe care, de fapt, poate că îl doream, nu se întîmplă. Nimeni din tîrg nu le ieși în întîmpinare ; nu se auzi nici o salvă de avertizare, iar convoiul, cu gurile de foc mute, cu șefii tăcuți și carele pline pînă la refuz cu pîine și vin, ajunse în piața principală ca într-o vizită de prietenie, pașnic.

Seara, după ce am comentat noutatea, ne-am despărțit pentru a ne întoarce fiecare la casa lui ; intrînd în bucătărie, l-am văzut pe stăpîn cinînd cu doi dintre bărbații aceia care acum veneau în fiecare noapte. Tustrei plănuiau să se apropie pentru a observa care putea fi efectivul trupelor.

— Spun că vin ca prieteni.

— În Madrid și Asturias, replică stăpînul, s-a declarat război.

— Dar aici nu. Satele care i-au adăpostit au fost tratate cu amabilitate.

— În orice caz, va trebui să ne luăm măsuri de siguranță. Dacă, așa cum spun, sînt pașnici, le vom îndeplini condițiile cît vom putea mai bine.

Și cei trei se pierdură împreună în noapte, iar eu cu stăpîna, unul lîngă altul, isprăvirăm cu toată cinstea ospățul întrerupt.

II

Tresărind mereu la freamătul brizei care ajungea pînă în sat, somnul îmi fu scurt. Învăluit în spumegînda furie a ciinilor care adulmecau în aer vreo noutate, îmi ajungeau la urechi răpăitul surd al tobelor, vreun galop care se îndepărta la fel de repede cum venea, voci de comandă ca niște fulgere oarbe. Prin oblonul deschis spre un cer cu drumuri incendiare, vedeam trecînd flamurile din ajun, călăreții cu piciorul viguros în scările puternice, infanteriștii cu raniță cenușii și armele la umăr, terminate cu lungi baionete negre. Și ascultînd răpăitul acela solemn, vocile sonore pe care nu le puteam deosebi în vălmășagul soldaților, amintindu-mi de acvilele încărcate de panglici, mă gîndeam să intru sub protecția lor, în căutarea unui grad și a unui nume, iluzii vechi și, în parte, pierdute.

Astfel, între somn și trezie, m-am ridicat și, cu grijă să nu mă trădeze ciinii, am sărit peste pervazul ferestrei, îndepărtîndu-mă în grabă. Unul singur se apropie, dar, cu două palme pe spinare, bunul meu prieten rămase liniștit în întunericul nopții, în timp ce eu mă îndreptam spre cîmp, plin de speranțe și frămîntat de îndoieli.

Era o noapte senină și caldă de mai, diferită de nopțile franceze din această lună, un adevărat preludiu al verii. Rîul tăcea, greierii lărmuiau precum gaițele ziua, iar o strălucire vie de fulgere lumina dealurile și măgurile, trasînd la orizont o hartă vineție. Apoi totul se întunecă din nou și a trebuit să înaintez pe dibuite pentru a regăsi drumul tîrgului. Îl vedeam deja, din ce în ce mai aproape, luminat ca de sărbătoare, puternic și treaz în lumina felinarelor și a focurilor. Toată lumea era în picioare ; băie-

ții de vîrsta mea, imitîndu-i pe cei vîrstnici, îi spionau pe străini. Din spatele perdelelor, femeile priveau pasul hotărît al ofițerilor, strălucirea tăcută a tunurilor.

În fața bisericii, un grup de țărani făcea bilanțul companiilor după culoarea uniformelor.

— Aștia par a fi marinari din gardă.

— Iar ăsta trebuie să fie chiar generalul. Are baston de comandant.

— Nu-i prea tînăr ?

— În Franța apar acum ca ciupercile. După cum se spune, e primul în toate. Acum doi ani i-a învins pe austrieci.

— La noi o să-i meargă mai rău.

— Asta depinde de noi.

— Depinde și de noroc.

— Ne asigură că vrea doar să treacă spre Cádiz. Ca să apere escadra.

— Și, în trecere, să ne aibă în vedere. Știm deja ce fel de călătorii sînt astea. Așa și-a strîns averea, demnă de-un cardinal.

— O lua-o cu el ?

— O fi pusă bine.

— Atunci de ce atîtea care ?

— Pentru ca să se întoarcă cu ele pline de aur și vase scumpe de la Madrid. Nu e sacristie ori tezaur pe care să nu le deschidă, sau catedrală pe care s-o cruțe. Cel puțin așa spun cei ce l-au cunoscut înainte. Și ceea ce-i bun pentru el, este și pentru trupele sale.

Pentru o clipă tăcură cu toții. Apoi, vocea celui care nu vedea decît steaguri și uniforme murmură din nou :

— Iată-i pe elvețieni !

— Dar nu sînt de partea noastră ?

— Or fi polonezi. Sînt de toate neamurile.

— Se spune că au promis să nu lupte împotriva spaniolilor.

— Luptă pentru cel care plătește mai mult. Sînt din ăștia în ambele tabere. Pentru un gologan sînt în stare să-l omoare și pe Isus, dacă ar coborî din ceruri.

— În orice caz, generalul a cerut doar saltele pentru dormit.

— Apoi o să ne ceară femeile.

— Și-o să ne dea în schimb adeverințe.

— Adeverințe de încornorați.

Nu departe, la lumina slabă a jeraticului, alt grup de țărani citea înștiințarea pe care nou-sosiții o adresau autorităților :

...să informați, vă rog, pe toți consătenii că armata franceză intră pe pămîntul dumneavoastră ca prietenă, așa cum a intrat pretutindeni unde a fost primită bine, și că toate zvonurile care circulă spre a deștepta teamă și ostilitate sînt pe de-a-ntregul false și fără nici o bază reală...

Cînd scrisoarea se termină, unul din ei încheie, rostind cu voce tare ceea ce simțeau cu toții :

— Pînă acum, după cîte știm, s-au ținut de cuvînt. Mai departe, om vedea.

— Cer doar liniște și provizii.

N-am putut afla dacă hotăriseră pace sau război ; funest război în fața unui dușman atît de puternic, precară pace după părerea celor mai mulți.

Armata aceea, neînvinsă pînă atunci, părea capabilă să șteargă din drumul ei tîrguri și oști, precum primăvara cînd își dezlănțuie torentele. În rîndurile ei regulate se aflau viața și norocul meu, așa cum mi le închipuiam în timp ce mă rezemam de coloanele pieței, neștiind dacă să mă mai întorc la stăpîn sau să profit de ocazia aceea nesperată. Și pe dată îmi apăreau în fața ochilor întîmplările înfricoșătoare de război, de atîtea ori auzite în timpul taifasurilor nopții, și dezgustul de a mă îngropa de viu la adăpostul vîței de vie și al turmelor. Tot ceea ce îmi oferise pînă atunci soarta duceam cu mine : hainele stăpînului, odihna de la amiază și paharul cu vin din fiecare duminică. Aceasta îmi fusese viața pînă atunci; cam puțin pentru cineva căruia destinul îi sortise proiecte mai de seamă.

Pe negîndite mi se năzări să urmez trupa aceea, dar, temîndu-mă că vîrsta mă putea trăda, n-am îndrăznit să mă apropii. Mai curînd l-aș fi sfidat pe stăpîn decît privirea acelor ofițeri care, deși picoteau de somn, încercau să-i țină în picioare pe infanteriști.

Stăpînul însuși fu cel care mă împinse să-i urmez, apărînd înaintea mea mai grav ca de obicei. Ochii îi erau încețoșați de oboseală și abia-i deschise cînd mă întrebă :

— Ce faci aici la ora asta ? De ce lași casa singură ?

N-am știut ce să-i răspund ; doar o mulțime de întrebări care-mi dădeau tîrcoale de cînd apăruse coloana aceea. Eram pe punctul de a o lua înapoi, cum îmi poruncise, cînd l-am văzut ducînd mîna la cingătoare. Îndoielile mi s-au spulberat ; nu i-am mai lăsat timp și pentru altceva și, luînd-o la sănătoasa, am dispărut în întuneric. Înainte de a da colțul uliței, unde deja se trăgeau clopotele, cuvintele sale străpunseră zorii :

— Las' că ne socotim noi !

Dar n-am mai făcut nici o socoteală, nici în noaptea aceea, nici mai tîrziu. Am fugit ca urmărit de diavol pînă cînd întunericul mă puse la adăpost. Mult timp după aceea i-am auzit vocea chemîndu-mă ; apoi pașii i s-au depărtat. Cu el dispărea și cingătoarea aceea de care mă temeam atît, iar în față mi se deschidea un destin mai bun.

Tobele și trompetele prinseră din nou a suna în jurul focurilor unde pălăvrăgeau soldații și ofițerii. M-am apropiat de ei. „Adio, stăpînă, recolte slabe și turme", mi-am zis. Pe stăpîn nu l-am mai văzut niciodată, iar, pentru tratamentul pe care l-am primit în casa lui, Domnul să-l primească, dacă nu în sfînta sa glorie, cel puțin în împărăția celor drepți.

III

Am gîndit numai că trebuia să fug, nu știu dacă de soartă sau de viață. Destinul, care de atîtea ori îl scoate brusc pe om din îndoială, mă împingea spre furgoane și tunuri, printre călăreți și soldați. Puțin cîte puțin, stăpînul fiind acum departe de mine, am început să intru în ritmul convoiului, mai încet, mai calm. Acolo, la adăpostul puștilor cu baionetă, al chivărelor trufașe și al cizmelor puternice, între merinde și saci, se îngrămădeau bolnavi și femei — carne împodobită cu păr și cu pene, pe care trupa o poseda în timpul nopții —, precum și băieți ca mine ; o mulțime întreagă care, urnită din tîrguri, de voie sau de nevoie, urma pașii *gastadorilor* [1].

Nu aceea era viața pe care mi-o închipuiam, oastea care mă orbise cu o noapte înainte, noua familie în care trebuia să învăț ceea ce căminul și stăpînul nu-mi dăduseră, dar, cu toate acestea, ziua care-și deschidea ochii sub strigătele de comandă mă împingea înainte, după furgoanele în care ar fi putut foarte bine să călătorească, în întregime, unul din satele acelea lenețe pe care le lăsam în urma noastră, între dealuri acoperite cu vii.

Soarele se ridicase deja în înalt și îmi încălzea sărmanele picioare desculțe cînd, de pe capra unuia din furgoanele acelea grosolane, mă ajunse o voce :

— De unde vii ?

M-am întors surprins, fără a izbuti să-mi dau seama cine putuse afla atît de repede de fuga mea.

---

[1] Așa-numiții *soldados de primera* care, datorită înfățișării lor marțiale, erau puși să meargă în fruntea regimentelor de infanterie.

— Cu tine vorbesc, strigă încă o dată vocea acoperind huruitul roților. Apropie-te și răspunde.

M-am supus și am reușit să deosebesc o umbră cu aparență de femeie bărbătoasă care apăruse de după un paravan de prelate și scînduri. Două cozi negre i se revărsau pînă la brîu ; de sub fustă i se zărea o jumătate de pulpă, iar un camizol subțire lăsa să ghicești doi sîni zdraveni, asemenea celor care, la orfelinat, se închiriau pentru alăptarea cămăniștilor mai importanți.

— Nu fug de nimeni, doamnă, i-am răspuns cu demnitate. Merg din proprie voință în căutarea norocului, oriunde l-aș putea găsi.

Auzindu-se numită *doamnă*, izbucni în hohote de rîs. Se zguduia căruța sub povara cărnurilor ei ; în cele din urmă, lăsînd hățurile în mîna celui de lîngă ea, mă înghină cu glas greoi, mijindu-și ochii :

— Și zi, din proprie voință ! N-am auzit încă de cineva care să accepte de bunăvoie viața asta de cîine, dar poate că ești făcut din alt lut decît ceilalți muritori, oi fi din aluatul celor ce merg colo, în față.

Și zicînd acestea, îmi arătă avangarda trupei, iar eu am consimțit :

— Așa-i. Armata e cariera ce mi se potrivește. Nu există alta mai bună pentru cineva care, la fel ca mine, vrea să înceapă totul de la nimic.

— Te cred. Desigur, ai vocație de militar, dar ți-ar fi mai de folos să-ți potolești foamea și să-ți încalți picioarele astea pentru amarul de zile care-or să mai treacă pînă atunci.

— Mai sînt multe leghe ?

— Cine știe, frumosule !

Și nu-și termină bine vorba, că-mi și aruncă o bucată de pîine uscată și o pereche de opinci rupte și peticite care păreau să fi fost obiectul hîrjoanei cîinilor.

În timp ce-mi alinam stomacul și picioarele, asistînd la defilarea trupei, mi-am spus că nu începusem rău călătoria.

Pentru prima dată eram propriul meu stăpîn ; puteam să mă ridic, să merg, să-mi văd norocul cu ochii, uitînd falsele modestii, prefăcutele cucernicii. Eram la

fel de liber să trîndăvesc sau să intru în armată, să mă înrolez sau să-mi caut strămoșii, deși știam că pentru o asemenea ispravă trebuia să mă ajute soarta.

Și așa, nemaifugind, căutînd doar un loc mai bun, mi-am reluat drumul în spatele convoiului, ajungînd din urmă furgonul a cărui milostenie mi se arătase cu puțin înainte. În curînd mă aflam din nou lîngă femeia mea bărbătoasă care, șezînd pe capră, își blestema catîrcele înjurînd, luptîndu-se să nu rămînă în urmă, zorind animalele epuizate. De data aceasta mergea atît de grăbită, încît nu mă văzu. Cu părul în dezordine, îmi aducea în minte unul din tablourile acelea cu osîndiți pe care noi, orfanii, le priveam în Săptămîna patimilor, și în care flăcările infernului îi mistuiau pe păcătoși.

În acest purgatoriu, în schimb, în arca binefăcătoarei mele, ceea ce mi-a atras mai mult atenția era un chip nemișcat care, alături de ea, părea atît de străin de zgomotul convoiului, încît aveai impresia că n-ar fi fost de pe lumea aceasta. La început am crezut că doarme, în cele din urmă însă și-a înălțat capul și așa am putut să-i zăresc ochii întredeschiși, roșii ca zilele de vară în amurg, pierduți în depărtare ca norii de pe dealuri. În ciuda dimineții călduțe, avea pe umeri o manta cu galoane aurite care îi acoperea în parte pantalonii terfeliți. Zdruncinăturile carului îi legănau capul ca pe un fruct de toamnă, din frunte pînă-n barba încununată cu o pereche de mustăți vopsite în culoarea tutunului. Din cînd în cînd își scotea pipa dintr-un loc ascuns al mantalei și să fi văzut atunci strădanie la el, și ce grijă s-o umple cu tutun, să aprindă iasca și să frece între degete bățul de lemn vechi. Repetă de două ori aceste operațiuni, după care tovarășa lui mă întrebă din nou :

— Cum îți merg picioarele ?

— Sînt ceva mai ușoare ca înainte, i-am răspuns cît mai amabil.

— Nu pari obișnuit cu mersul pe jos.

— Nu atît de obișnuit ca să nu simt oboseala din glezne pînă sus, la încheietura picioarelor.

Îmi aruncă o privire sub pîntece, după care exclamă :

— Ești cam îndrăzneț pentru puținii tăi ani !

— Virsta, doamnă, nu se cîntărește în ani, ci în valoarea lor.

— Înțelepte cuvinte! Unde le-ai învățat? Cu siguranță, în vreo mănăstire.

— Domnia-voastră se înșală.

— Atunci în cor.

— Trăind și ascultîndu-i pe cei care sînt în toate maeștri ai vieții.

Femeia bărbătoasă se puse pe rîs și continuă:

— Păi dacă ieși cu bine din călătoria asta, o să-i găsești și mai maeștri. Vrei să urci?

Aruncînd o privire la umbra care se legăna pe capră, i-am răspuns cu oarecare precauție:

— Nimic mai plăcut, doamnă, decît să împart cu dumneavoastră acest loc și să-mi scutur praful de pe față, dar nu știu dacă-i loc pentru atîția.

Din nou torentul acela de hohote.

— Vorbești ca un țircovnic, dar, hai, sări lîngă mine. Cine știe dacă mîine nu-mi vei salva sufletul, așa cum îți salvez eu acum trupul.

Și, întinzîndu-mi mîna, mă săltă într-o clipă lîngă perechea ei, care nici măcar nu-și dădu osteneala să mă privească.

Cu cît carul părea că se năruie la fiecare hop, cu atît aveam impresia că soarta îmi era mai bună. Acum nu mai călătoream desculț printre mărăcini și scaieți, ci mai comod; căruța mi se părea o antecameră spre unul din vestoanele acelea pline de fireturi. Lumea pe care abia începeam s-o cunosc nu părea prea grozavă; dacă te uitai bine, se deosebea de aceea a stăpînului doar prin coloana de culori care, uneori la pas, alteori într-un ritm mai viu și mai neliniștit, se împrăștia pe cărările negre ale cîmpului ori se scurgea pe marginile drumului mare, de la ariergardă pînă la înfumurata trupă a cercetașilor.

Zilele nu se mai sfîrșeau, iar nopțile treceau în zbor la adăpostul furgonului, sub o manta pe care binefăcătoarea mea se îndură să mi-o dea. Cum strălucirea cerului și aerul răcoros al zorilor anunțau primul ceas, trompetele începeau să sune ca niște cocoși, ridicîndu-i pe

soldați și făcîndu-i să pregătească de plecare furgoanele grele. Tunurile, trupa și întregul auxiliar se puneau iar în mișcare și din nou, sub dogoarea soarelui, în liniștea acelui deșert alb, fiecare devenea stăpîn pe gîndurile sale.

Ofițerii, după nopțile albe pierdute la jocul de cărți, la băutură sau cu femeile — ale lor sau ale altora —, se luptau cu somnul, în timp ce compatrioții lor pedeștri trăiau cu fum și speranță, încercînd să se agațe de căruțe ori de cîte ori le slăbeau puterile. Erau oameni la fel de străini de război ca și mine, copiști, condeieri, animale slabe, mai legați de masă și nisiparniță decît de mersul rătăcitor, fără pic de umbră la care să te odihnești. Erau ca agenții de poliție de la sate, năvalnici la ei acasă, slabi și prietenoși aiurea.

Puțin cîte puțin, unul cîte unul, am început să-i cunosc pe ceilalți călători, după cum mi-i prezenta stăpîna mea:

— Aștia sînt funcționari.

— Ai cui?

— Ai noului guvern. Cei mai mulți au jurat credință regelui Joseph[1] ca să nu-și piardă pîinea și ar mai jura, dacă ar fi cazul, și pentru regele Romei[2], ca să-și păstreze veniturile.

Eu, care nu știam nimic despre regi cinstiți sau trădători, îi priveam pe oamenii aceia care erau obiectul unui dispreț atît de mare. Tăcuți, fără apărare, sub soare și praf, păreau mai degrabă supuși destinului decît dispuși să-și apere privilegiile.

Aproape că nu vorbeau nici între ei. La ora cinei, profitînd de pauză, mîncau singuri, departe de ceilalți, pentru a-și împărtăși unii altora cine știe ce iluzii.

— Cea dintîi grijă a lor este să se mențină cum sînt sau, dacă se poate, să ajungă mai bine. Cu asta și cu alungarea fricii își umplu zilele și nopțile.

Priveam la marea aceea de batalioane care ne deschidea drum și mă întrebam de ce ar putea să se teamă niște călători ca aceștia. Ceilalți, femeile care apăreau

---

[1] Joseph Bonaparte (1768—1844), fratele lui Napoleon, rege al Spaniei între anii 1808—1813.

[2] Napoleon al II-lea (1811—1832), proclamat rege al Romei.

noaptea din furgoanele convoiului vorbeau, bineînțeles, cu soldații care, în ciuda severității din timpul zilei, păreau încă dispuși să dea lupte secrete, printre suspine dulci și horcăituri nedeslușite.

— Mai bine să profităm acum de timp, șoptea stăpîna ; viața asta e ca luna, mereu își ascunde adevărata față. Dacă mi-aș fi ghicit destinul, aș fi suportat totul mai bine aici, alături de sacul ăsta cu fireturi. — Sacul tresări o clipă, zburlindu-și sclipirea epoleților. — Deși, dacă stau să mă gîndesc, n-o să-l părăsesc acum, bătrîn, pentru ca într-o zi să mi-l omoare ca pe-un cîine.

— Vreo faptă gravă o fi avînd el pe suflet. După cum chiar tu spui, nimeni nu se înrolează fără să aibă motive serioase.

— Bagă-ți în cap ce-o să-ți spun acum. Femeia bărbătoasă mă privea cu ostilitate. În război, adevărul nu prea are căutare. El e întotdeauna de partea celui mai puternic. Scăzu glasul și continuă pe alt ton : Tu, pentru orice eventualitate, fii mereu cu băgare de seamă ; nu te îndepărta de furgon, pentru că aici n-or să vină să te caute.

Și, ca un ecou al avertismentului ei, după cîteva zile, un pluton de cercetași găsea, alături de fîntîna de lîngă drum, rămășițele a trei oameni sfîrtecați ca vitele.

Un uragan se abătuse asupra cadavrelor înnegrite de soare și de muște, pe fețe și uniforme, înaintea ochilor lor înspăimîntați, umplîndu-le piepturile cu cicatrice întunecate.

— Acum urmează represaliile, murmură o voce din spatele meu. Or să împuște zece sau chiar mai mulți. Tu de partea cui ești ?

M-am întors fără să răspund. În față, un alt băiat cam de vîrsta mea își răspunse lui însuși :

— Eu sînt cu spaniolii.

— Și eu, am repetat.

— ...dar și cu francezii, încheie băiatul.

Înmărmurit, am întrebat :

— Cum se poate una ca asta ?

— Napoleon ne-a înșelat, ne-a invadat.

— Atunci la ce ne mai putem aștepta ?

— Dar acum ne întinde mîna pentru a evita un război mai lung.

— Și ăsta-i motiv ca să te încrezi în el ?

— Așa spune tata.

L-am căutat din ochi pe cel care-l sfătuia, dar în spatele său nu se afla nimeni.

— Nu știi că în Franța se află un regiment spaniol ? Tata-i acolo și vreau să fiu împreună cu el.

— Rău drum ai apucat atunci.

— Vreau să mă îmbarc de cum ajungem la mare. N-am să duc lipsă de prieteni binevoitori. Pe uscat, în schimb, este inutil să încerc.

Ascultîndu-l cum vorbea, cu un aer mîndru și serios, îmi dădeam seama că se trăgea dintr-o familie bună. Știa franceza la fel de bine ca spaniola încît, auzind un ecou de glasuri, îmi spuse arătînd cadavrele :

— Să mergem, acum vor veni să-i îngroape. După cît de neliniștită e trupa, am putea-o sfîrși plătind ca făptași.

Reîntorși la convoi, se despărți de mine întinzîndu-mi mîna cu un gest elegant. Aducea cu cei care ne vizitau la orfelinat pentru a asista la slujba de Paște.

— Sper să ne mai vedem și altă dată.

— În ce mă privește, cînd vrei. Chiar și mîine.

Cel puțin aveam cu cine să-mi omor vremea și de cine să mă apropii atunci cînd simțeam lipsa stăpînei mele. Restul mă lăsa rece ; ocările din partea trupei, ambuscadele spaniolilor, trupurile ce rămîneau în urmă. Pentru un singur lucru mă necăjeam oarecum ; eu nu eram decît propria-mi persoană. Țara, anii pe care-i aveam, totul începea și se sfîrșea pe o suprafață egală cu umbra mantalei mele. Așa mă confesam într-o noapte binefăcătoarei mele cînd, deodată, privindu-mă lung, mă întrebă :

— Cîți ani zici că ai ?

Mă pregăteam să-i îndrug o minciună, dar nu-mi dădu răgaz. Înainte de a-i răspunde ceva, continuă :

— Pariez că, mulți sau puțini, încă n-ai gustat femeia.

Și nu-și termină bine vorba că mă și înșfăcă zdravăn de curea. Apoi, cu ambele brațe, după o luptă destul de inegală, eu rezistînd și ea trăgînd, îmi dădu în jos panta-

lonii lăsîndu-mă, de la mijloc pînă-n tălpi, cum venisem pe lume. Apoi, luîndu-mă pe sus, stăpîna și doamna mea mă obligă la un galop atît de îndîrjit, încît în cele din urmă am căzut epuizat.

Conștientizasem, grijuliu să nu-i pierd favorurile, dar și temîndu-mă să nu-l trezesc pe sergent care, lîngă noi, nu știu dacă dormea sau era treaz. În schimb, ei puțin îi păsa ; cînd își termină manevrele, mă sărută pe frunte și, trăgîndu-se deoparte, mă abandonă pe paie, istovit și umilit.

Bîjbîind prin întuneric după haine, mi-am acoperit cu ce mai rămăsese din ele părțile la care jinduise atît de mult inamicul meu, încercînd să închid ochii și să uit extazul.

Dar, în locul somnului pe care-l chemam, îmi apărea chipul sergentului, înfășurat în mantaua care-i servea deopotrivă de pătură, de scaun și de pat. Numai mîinile i se mișcau, ca și cum niște vînturi rele s-ar fi înfruntat sub tîmplele lui albe. Din cînd în cînd, șoptea cuvinte nedeslușite, amintiri amoroase sau poate aduceri aminte din lupte trecute. O dată doar l-am surprins privindu-mă. Ochii lui, unul sănătos, celălalt doar pe jumătate viu, mă fixau pierduți și bănuitori.

IV

După mai multe zile am ajuns în munți. Zidul acela înalt, brăzdat de coloane imense, îmi amintea de orga din capela orfelinatului, care, de Paște, asurzea urechile căminiștilor. Brațe uriașe sau adevărate vijelii ar fi putut să-i sufle puțin aer, să-i smulgă vreo melodie care să ne facă mai plăcută călătoria.

În defileu se pierdu un furgon ; doi călăreți făcură în el ultimul lor salt, dar, după o zi și o noapte, lanțul munților rămăsese în urmă, iar dinainte ni se deschise un orizont de cîmpii întinse ca palma. Zilele deveniră din nou albe, una la fel ca alta ; atît de mare era monotonia, încît orice veste era primită ca o binefacere a cerului, ca pîinea aceea care începea să lipsească pe măsură ce înaintam. Turma care ne însoțea se reducea puțin cîte puțin și peregrinarea aceea continuă îi împiedica pe puținii vînători să întindă lațuri sau capcane pentru iepuri și porumbei.

— Cu o zi de odihnă, remarca prietenul meu, ne-am putea omorî foamea, dar ordinul e ordin. Poate că ceva mai încolo ne vor împărți alimente.

Dar alte leghe rămîneau în urmă fără ca vreun semn de schimbare să se arate. Deși grîul începea să devină o raritate chiar și pentru trupă, el conta în continuare pe prietenii lui ofițeri, indiferent că povestea cu tatăl său era sau nu adevărată. Cînd nu mai aveam ce pune în oală, se apropia de corturile lor și făcea rost de ceva resturi de rasol, ospătîndu-ne apoi din belșug, la adăpost de soarele acela care făcea să pîrîie furgoanele din toate încheieturile.

Într-o noapte, una din puținele în care femeia bărbătoasă mă lăsa în pace, slobod de ademeneli, mușcături și tăvăleli, l-am văzut pe sergent ieșind cu ulciorul în mînă. L-am urmat prin întuneric, potrivindu-mi pasul după al său, pentru a nu-i trezi pe cei care dormeau răpuși mai mult de oboseală decît de somn. Ajuns la intendență, săltă coviltirul celui mai apropiat furgon și sări înăuntru cu o ușurință pe care anii și picioarele sale nu te-ar fi lăsat s-o bănuiești. La puțin timp reapăru, dar acum blestematul acela de ulcior era probabil mult mai greu, de vreme ce abia îl ținea cu ambele mîini. Se întoarse la car, dar eu mă țineam mereu după el, ca o umbră. Puțin după aceea dormea alături de comoara sa. Dar știind cam ce fel de aghiazmă păstra pentru sine scorpionul, am așteptat ca sforăitul lui să-mi dea de veste, după care, pe cînd îi era somnul mai dulce, m-am pus pe sărutat gura vasului pînă am simțit în mine sucul său dulce.

Din cînd în cînd, mă odihneam. Sus, pe cer, stelele se roteau mute. În cele din urmă somnul m-a cuprins și pe mine. Și așa, frați de veghe și de somn, petrecurăm dormind cîteva leghe bune, dar stăpîna, care nu era proastă, începu să bănuiască ceva, încît pe la prînz mă întrebă :

— Ce faci tu noaptea, drăguțule ?

— Lucrul ăsta nimeni n-ar trebui să-l știe mai bine ca domnia-voastră, i-am răspuns.

— Tocmai de asta te întreb, pentru că te văd moale și amorțit, ca unul care a făcut mătănii. Ce boală ai ?

— Nici una care să nu se vindece cu un coltuc de pîine și o bucată de brînză, i-am răspuns, străduindu-mă să înlătur norii care-mi hoinăreau prin cap.

Pîinea și brînza sosiră imediat, atît de hotărîtă se arăta să-mi facă în toate pe plac.

— Așta zic și eu medicament, mamă.

— Ți-oi da și mai bun dacă-ți faci datoria cum trebuie.

— Pe sănătatea mea ! am răspuns. De cînd m-ați luat sub oblăduirea dumneavoastră milostivă, n-am făcut altceva decît să vă servesc.

— Și să bei ce nu-i al tău.

— La băut nu prea mă pricep, pentru că cei de la orfelinat m-au prevenit asupra tuturor viciilor.

— Atunci de unde vine duhoarea asta?

— Despre ce duhoare vorbiți?

— Asta care vine dindărătul dinților tăi.

— O fi vreun miros care-mi vine din gură după atîta abstinență. Să știți că de copil n-am gustat decît apă. Ne-o interzicea duhovnicul.

— Bine-ar fi dac-ai semăna cu el. Sînt sigură că și postea.

— Numai în postul mare și puțin.

— Pentru toate ai un răspuns, nu se mai oprea ea din rîs. Dar spune-mi, de ce dracu vrei să te înrolezi?

— N-am spus niciodată așa ceva.

— Ai memorie proastă.

— Ca să prind ceva cheag, dacă timpul și împrejurările nu mă vor împiedica.

— Cheag zici? Uită-te la mine; la anii mei, fără o biată saltea pe care să dorm! Viața și averea îmi sînt aceste patru scînturi, apuc ce pot și tot aștept vînturi mai bune. Cînd eram tînără, nu mă dădeam pe nimeni, dar anii nu iartă, inima mă amenință și, cînd mă trezesc dimineața, nu știu dacă voi mai apuca noaptea.

— *Sursum corda*![1] O să vă mai sculați încă de multe ori.

— Să te-audă Dumnezeu, fiule. Așa să fie, precum zici.

Și mă sărută pe frunte cum obișnuia ziua, nu noaptea; sergentul, cu ochii acoperiți, dormea sau, cine știe, mă spiona. Bătrîna tăcu. Dar cînd la marginea drumului apăru un sat părăsit, se întoarse la subiectul ei preferat:

— În război, totul e să-ți nimerești ținta. Ceea ce azi îți pare o țară prietenă, mîine poate să-ți fie cimitir. Plimbarea asta lungă și plictisitoare poate oricînd să se transforme într-o retragere. Și, privind cu grijă în jur, continuă: În meseria asta a noastră nimeni nu știe de unde-l pîndește moartea.

---

[1] Sus inima! (lat.).

În ceea ce mă privește însă, încercam să supraviețuiesc ținînd piept bătrînei, arătîndu-mă sîrguincios în toate, deși sacul acela de cărnuri și transpirație, gura ei de lup mă istoveau și nu mai puteam merge a doua zi la cules de pur[1] sau alte ierburi cu care să umplem oala. Și tot așa, ajunserăm în fața unui tîrg cu casele aliniate, cu zidurile și străzile de aceeași culoare, alături de livezi și grădini.

Venind din stepele noastre triste, mi se părea că este o altă țară, unde oamenii învățaseră să trăiască mai înțelept, fără a se mai frînge de spinare. Am zis *să trăiască*, dar mă înșelam, pentru că ceea ce ne-a atras imediat atenția erau tocmai străzile lipsite de viață și porțile catedralei încuiate, cu ferestrele larg deschise sus, deasupra arcadelor. Doar șopotul îndepărtat al unei fîntîni arteziene și firma aurită a frizeriei mai însufleteau liniștea aceea ciudată, ca un semnal amenințător de alarmă. Orice încercare a ofițerilor de a găsi pe cineva care să le explice acea stare de lucruri, să le dea vreo știre despre trecerea vreunei armate inamice sau prietene rămase fără rezultat. Găsiră doar doi bătrîni, dar toate eforturile, amenințările și vorbele blînde fură zadarnice. Nu știau nimic, nu aveau nimic de spus, cu nici un chip nu se arătau dispuși să colaboreze. Trebuiră să-i lase în pace și ne continuarăm drumul.

Dar ceea ce confidenții aceia nu voiseră să spună era un secret știut de toată lumea. De la ariergardă și pînă la trufașii *gastadori*, nimeni nu vorbea despre altceva. Fără a se ști în ce fel, ca și cum îngerul Domnului ar fi transmis vestea, sosi știrea că spaniolii pregăteau o armată pentru a urca dinspre mare, să ne oprească înaintarea.

Prin urmare, pentru a nu fi luați prin surprindere, trebuia să ne lăsăm în voia Fortunei și, dacă era posibil, să le-o luăm înainte.

Marșul se acceleră, dar la orizont totul rămase neschimbat. Mereu sate părăsite, bătrîni tăcuți și cete de

---

[1] Un fel de usturoi sălbatic.

copii căutînd de-ale gurii acolo unde nu mai era de fapt nimic. Acum, cu rezervele epuizate, trebuia să ne sculăm cu noaptea-n cap, s-o luăm înaintea celorlalți, să organizăm expediții în căutare de cîmpuri cultivate și ferme.

Prietenul meu și cu mine eram nedespărțiți în astfel de aventuri, iar apoi împărțeam prada în rații.

— Știi prin ce excelează spaniolii? mă întrebă el deodată.

— Prin vitejie, desigur.

Începu să rîdă și, arătînd luleaua pe care obișnuia s-o aprindă după masă, răspunse:

— În asta.

— În fumat?

— În gustul pentru fum. Tata spune că danezii, văzîndu-i că aprind atîtea țigări, îi urmăresc de teamă ca nu cumva să le dea foc lanurilor.

— Dar taică-tău nu-i în Franța?

— Servește Franța, dar e mai la nord, în Danemarca. Acolo spaniolii se disting prin asta și prin liturghii.

— Ce liturghii? Acolo nu sînt cu toții eretici?

— Tocmai de-aia. Cum nu există biserici, preotul slujește sub cerul liber pentru cele două regimente, cel din Asturias și cel din Guadalajara.

Își duse mîna la piept și, scoțînd o legătură cu hîrtii, începu să citească:

Cînd am ajuns în tîrgul acesta, episcopul, puțin obișnuit să primească străini, le ceru femeilor să se ascundă iar bărbaților să ridice baricade. Totuși, ordinea și disciplina perfectă a soldaților, rugăciunea pe care cele două regimente o spuneau în genunchi, în piața mare, îi făcură în curînd pe toți să-și schimbe părerea.

Acum ne tratează cu multă simpatie, mai ales copiii, care-l inconjoară pe tamburul nostru major cînd trece pe mîrțoaga lui albă.

Danezilor le părem foarte săltăreți și veseli. Unii din noi au chitare și niciodată nu ducem lipsă de un public vesel cînd dansăm fandango, și nici de serenade sub balcoane.

Momentul plecării a fost greu pentru toți. Ne-au asigurat că vor duce dorul atîtor petreceri și unor prieteni atît de buni. Însuși episcopul, enoriașii săi și alții chiar de prin alte locuri au venit să-și ia rămas bun, ceea ce este un sfîrșit plăcut și puțin obișnuit pentru niște timpuri atît de aspre ca astea pe care le trăim.

— Dar ce război e ăsta ?[1] l-am întrerupt. Cine sînt acești danezi ?

— Oameni pașnici, după cît se pare, deși acolo spaniolii îl ajută pe Napoleon.

— Așadar, acolo ei sînt invadatori ?

— Într-un anume fel, da.

— Atunci de ce-i primesc așa ?

— Pentru că nu se tem de ei.

— Și de francezi se tem ?

— Pe francezi nu-i cunosc bine.

Dar oricît se înverșuna prietenul meu, și unii și alții, danezii în nord și spaniolii aici, cu toții erau neîncrezători. Veștile rele se duc repede și satele acelea părăsite care se înșiruiau unul după altul anunțau cu toată evidența un adevăr care mă făcea să-mi reconsider vechile iluzii. Să mă înrolez sau să fug, să trec de partea cealaltă, totul îmi apărea tulbure, încurcat, fără sens. Timpul petrecut la orfelinat apăsa greu pe umerii mei. Cu gîndul, dădeam dreptate cînd binefăcătoarei mele, cînd țăranilor aceiora fugiți pentru a nu se înrola. Le împărtășeam frica, dar, în același timp, îmi era și teamă de ei și, așteptîndu-i să se întoarcă, mă prindeau zorii. Erau spanioli care luptau în ambele tabere, erau corsicani, polonezi și germani, monarhi adevărați care-și părăseau tronul în favoarea altora nou-sosiți și care, la rîndul lor, dădeau naștere la dispute fără sfîrșit.

Mai bine să fug, să uit de onoruri și de mîncare, să rămîn al meu, liber cu-adevărat, așa cum visam adesea în îndepărtatul meu orfelinat.

---

[1] Trupe spaniole luptau ca mercenari în armatele lui Napoleon din alte țări.

V

Cu minunatul lui aer tare, iunie își făcea apariția la poalele munților. Somnul, setea și tăcerea aceea ciudată a cîmpurilor înăspreau și mai mult călătoria, obligîndu-ne la noi popasuri cînd se încheia ziua.

În cele din urmă dădurăm peste un tîrg adevărat, așa cum mi-l închipuiam, cu podeț și rîu, plin de portocali pe care penumbra străzilor îi făcea și mai compacți. La căderea nopții, pregătindu-mă să cinez cu stăpîna, am observat lipsa sergentului.

— A trebuit să se prezinte la comandant.

— Se tem de ceva ?

— Nimic care să ne supere deocamdată. Ce-o mai fi, om vedea...

Dar o vedeam îngrijorată. Adesea, privirea i se întuneca. Unită cu sergentul ei pe viață și fiind spaniolă, ca și mine, ea risca mult mai mult dacă ar fi trebuit să părăsească convoiul. Destinul ei, la bine și la rău, era să urmeze armata aceea înainte ca spaniolii să-și poată uni trupele. Viața ei depindea de umbra aceea care, la ivirea zorilor, își anunța sosirea prin icneli și poticneli.

În noaptea aceea nici unul din ei nu dormi. Așezați lîngă car, cu ulciorul între ei, părea că vinul îi unește în nefericire, amintindu-le de timpurile mai bune de altădată.

Ca de obicei, vestea ne sosi de pe buzele prietenului.

— Au ridicat cu toții armele împotriva lui Napoleon.

— Care toți ?

— Toți spaniolii.

Vocea îi tremura, trupul se agita ca și cum armata dușmană ar fi apărut de după primele dealuri. Cu briza, ajungeau pînă la noi semnale de alarmă de la diverse unități și, înainte de a reîncepe marșul, o veste și mai proastă i se adăugă celeilalte, în grupul ofițerilor. Ascultîndu-le înjurăturile care nu se mai terminau, l-am întrebat pe prietenul meu ce dezastru ne pîndea.

— Elveții au trecut de partea inamicului.

— Nu luptau pentru noi ?

— Luptau pentru soldă.

— Atunci, dacă au făcut front comun cu cei din față, miza o fi mare.

— Dacă armata asta despre care se vorbește apare, replică el, cu un aer sigur, ca de obicei, a noastră o va zdrobi. Nu ne va împiedica să ajungem la mare.

Avangărzile lor erau ca la o jumătate de leghe, postate pe dealuri și coline, o aglomerare pestriță de țărani și soldați. Încă un pod ne întrerupea trecerea, împărțit în două de un zid de parapete și dărîmături. Cum era de așteptat, nimeni nu-și pierdu cumpătul. Un pîlc de călăreți se apropie la o distanță prudentă și, după o scurtă conversație, la un semn, tunurile înaintară, deschizînd cît ai clipi o breșă pentru primii trăgători.

— Ce-ți ziceam ? îmi strigă prietenul. Nu există armată care să ne poată opri.

— Asta e numai începutul.

— Nici toată Europa n-ar ține piept focului nostru, continuă cu entuziasm. Și, pe loc, începu să-și reamintească date și bătălii de care atunci auzeam pentru prima oară.

— O fi precum zici, mă îndoiam eu, dar pînă acum n-am făcut decît să mergem și să suferim.

— Și atacul de azi ?

— Ce atac ? Salvele astea ? Dacă victoriile tale sînt ca acest atac, atunci războiul ăsta nu-i război.

— Asta o s-o vedem mai tîrziu.

Dar, ca și cum ar fi vrut să mă dezmintă, începu adevărata ciocnire a trupelor, cu miile de fulgere ale baio-

netelor întunecate sfîșiind aerul și luptele corp la corp în rîul cu aluviuni de mîl și sînge.

Acolo am descoperit războiul, în mormintele acelea improvizate în care și unii și alții, după o aprigă încleștare, sfîrșeau prin a fi împreună.

De acolo și pînă la Córdoba am ținut-o într-o goană nebună, în ciuda setei neîntrerupte care ne mîna spre rîu și a oboselii care nu se ostoia cu nici un chip. Pînă și animalele păreau a ghici, la fel ca oamenii, apropierea îndestulării care se anunța de departe printr-un dangăt circumspect de clopot.

Orașul se afla acum în fața noastră, prudent și temerar totodată, îndărătul turnurilor sale înalte. Toți cei ce se puteau mișca părăsiseră ariergărzile, încercînd să ocupe un loc cît mai bun de unde să poată observa asediul ce se pregătea.

Dar n-a fost așa. Porțile apărate se întredeschiseră pe neașteptate, lăsînd să treacă o trupă de călăreți cu un steag alb. Dintre ai noștri le ieși în întîmpinare un detașament. Dincolo de ziduri, orașul aștepta temător; dincoace de rîu, divizia se agita. Un soare dogoritor cădea cu greutatea plumbului peste coifuri și chivăre, peste turnul catedralei care spinteca norii cu degetul său de aramă. Văzînd tîrgul atît de întins și compact, mare și pustiu în același timp, nerăbdarea își făcea loc și în mine, dorind să-l cunosc și să mă plimb prin el.

Dintr-o dată, o rafală porni din unul din turnurile sale. Nu se șterseseră încă ecourile ei cînd grupul de călăreți se desprinse ca un cîrd de vrăbii, unii căutînd refugiu între ziduri, alții întorcîndu-se și dînd ordine. Cei care mergeau pe jos înaintară primii, împingînd un tun care și începu să tragă în poartă, dar bariera aceea formidabilă nu vru să cedeze și trebuiră s-o distrugă cu securile. Prin breșa deschisă intră infanteria care, într-o clipă, începu asaltul.

Coloane întunecate de fum se înălțară în jurul coroanei roșii de clopotnițe și acoperișuri și, ca și cum furia focului n-ar fi fost de ajuns, lumea din convoiul de furgoane începu să-și ceară partea.

Alergau spre oraș bătrîni și copii, bolnavi și schilozi, concubine hotărîte să-și încaseze plata atît de mult amînată, nori de înfometați căutînd hrană. Binefăcătoarea mea trecu atît de aprinsă și avîntată că abia m-a mai recunoscut, cu părul răvășit, luptîndu-se să treacă rîul cu doi desagi așezați de-a curmezișul.

— Ce faci aici, țircovnicule? îmi strigă din mers. Nu voiai să știi cum e războiul? Apoi atunci nu rămîne în urmă. Acum războiul e al nostru. Aleargă să nu ți-o ia altul înainte.

Avea dreptate; pe înserat, din spatele porților în ruină ieșea un șir de soldați, unii bînd din cupe aurite, alții tîrînd baloturi uriașe. Vase, pînzeturi, mobile umpleau carele și furgoanele într-o defilare care dură pînă în zori.

M-am hotărît atunci să mă apropii de zidul acela care părea că desparte lumea în două: de o parte, una mîndră și veselă, de cealaltă, o lume întunecată și crudă. Trecînd dincolo, am dat peste o grămadă de cadavre pe care o haită de ciini și le disputau, hlăpăind carnea pîrjolită.

Case întunecate își deschideau porțile către lumină, cu acoperișurile în flăcări, într-o liniște dușmănoasă întreruptă doar de trosnetul rugurilor. Cel mai înspăimîntător era însă mirosul morții pe care-l aducea briza: o duhoare ce părea a se degaja din ruinele acelea îngrămădite, din bisericile mute, din prăvăliile devastate, din trupa aceea culcată pe la răscruci, dormînd, vomitînd un must vîscos, de culoarea sîngelui.

Un pîlc de călăreți se trudea să mai doboare o fereastră cu grile mari, apărată de obloane de lemn. În cele din urmă o aruncară la pămînt și intrară, primiți de un cor de înjurături și focuri de armă, urmate de strigăte disperate de femei. Cînd soldații părăsiră casa, le-am văzut răsturnate pe dușumea, în rușine și sînge, cu capetele sparte și hainele sfîșiate, încercînd umilite să se ajute una pe alta.

Afară, pe stradă, procesiunea continua. Un convoi de trăsuri își deschidea drum, încărcat pînă la refuz, clăti-

nîndu-se. Dar, din nefericire pentru ei, înainte de a trece dincolo de zid, se întîlniră cu un ofițer însoțit de un grup de soldați. Într-o clipă ordonă să li se ia prada și, după ce-i puse cu fața la zid, îi trimise într-o altă viață, mai rea decît aceea la care tocmai nădăjduiau.

Astfel, timp de trei zile și trei nopți, am cunoscut chipul războiului, nu în vreo bătălie memorabilă, ci prin acei oameni care, cum zicea prietenul, pătau astfel onoarea uniformei.

— Nimeni nu poate evita asta. De altfel, nici nu cunosc altă lege decît aceea care li s-a arătat. Pentru mulți este botezul de foc.

— Mai mult de jaf decît de foc.

— Cînd nu e onoare, între jaf și foc nu există nici o diferență. Și totuși, adăugă privind tabăra, războiul este o profesiune nobilă, cînd știi să-i respecți legile.

Îmi aminteam de orașul din spatele meu și mă întrebam la ce oare serveau acele legi, acea onoare de care-i plăcea să vorbească, dacă asemenea nelegiuiri nu puteau fi oprite.

— Știi puține lucruri despre război.

— Bineînțeles, pentru că nu am, ca tine, stofă de soldat.

— Vei avea și mai puțină dacă te vor lua drept spion sau dezertor. Dacă pun mîna pe tine compatrioții noștri spanioli, amintește-ți ce li s-a întîmplat multora. Fă mai bine ca ceilalți : așteaptă ! Generalul ne va duce la porțile Cádizului în mai puțin de o săptămînă.

Dar intențiile generalului n-au dat roade. În zadar scoase divizia din oraș, autorizînd intrarea doar în cazuri cu totul speciale. Zadarnice au fost și slujbele făcute în catedrală cu scopul de a-i uni pe învingători și învinși, pentru că o ură nouă, o dorință de răzbunare începea să se nască în oraș și dincolo de rîu, luînd locul morților, al caselor pustii și al rugurilor care încă nu se stinseseră. Setea aceea de revanșă, născută din orgoliu,

dintr-o memorie supusă și umilită, se contura deja la orizont, în norii întunecați pe care luna iunie îi făcea să răsune ca și cum ar fi anunțat apropiate bătălii.

Chiar și binefăcătoarea mea, uitînd de căruța, acum plină cu vin și făină, mormăia nemulțumită :

— Lucrurile bune, banii și vasele scumpe sînt mereu pentru ofițeri ; noi ne mulțumim cu resturile. De-aia, dacă într-o zi se va întoarce roata, e drept ca ei să plătească mai mult.

VI

Dar în timp ce toți se așteptau să ne îndreptăm spre mare, cu victorii aducătoare de noi profituri, sosi ordinul retragerii. În caravana întoarsă, sporită acum cu o mulțime de harabale ticsite, mi-am întîlnit din nou prietenul.

Îl însoțea un alt băiat, cam de vîrsta noastră, căruia bastonul gros în care se sprijinea din cînd în cînd îi dădea aproape un aer de pasăre.

— Băiatul ăsta de ispravă e prada mea din Córdoba.

Și prada rîdea, sprijinindu-se în piciorul sănătos, privind disprețuitor spre carele ce trosneau sub greutate.

— Vrea să-și încerce norocul, ca tine, îmi explică prietenul, și, cum trei cîntăresc mai mult ca doi, l-am luat în serviciul meu pe durata călătoriei.

Șchiopul dădea din cap aprobator. Părea mai mult prieten decît servitor, așa că l-am întrebat :

— Și tu mergi în Franța ?

— În Franța sau în America, după cum s-o nimeri.

Nu-mi dădeam prea bine seama dacă cei doi îmi spuneau adevărul sau mă mințeau, deși nu cred să fi cîștigat ceva înșelîndu-mă. Poate că erau inventate și scrisorile tatălui pe care prietenul meu le păstra cu atîta grijă, gata oricînd să inventeze ceea ce bunul simț nu le permitea celorlalți muritori.

Și deodată, ca un veteran, începu să ne explice că soarta convoiului încă se mai poate schimba.

— Vrei să spui *a noastră*, mormăi aghiotantul său.

— A tuturora.

— Asta-i o veste bună. Tu de unde o știi ?

— Am auzit-o de la ofițeri.

— Om trăi ș-om vedea, hotărî celălalt. Pînă atunci este inutil să ne frămîntăm creierii.

Totuși, mersul era atît de lent încît călătoria deveni din ce în ce mai grea și, pe nesimțite, ajunserăm din urmă furgoanele grele de pradă ale căpeteniilor. Văzînd cît de greu se deplasau, îi mărturisii prietenului meu îndoielile în legătură cu generalul său.

— El știe regulile războiului.

— Cu-atît mai bine, i-am răspuns, pentru că blestemat să fiu dacă-mi face plăcere, și nici nu cred c-ar servi cuiva să facem a doua oară drumul ăsta în aceeași săptămînă.

— Așa gîndesc mulți, reîncepu el pe tonul acela pe care-l avea cînd vorbea de lucruri secrete. Unii zic că pentru cîteva leghe în plus generalul renunță la bastonul de mareșal, dar timpul va hotărî de partea cui este dreptatea.

— Despre ce baston tot vorbiți? întrebă șchiopul.

— Cel care-l așteaptă la Cădiz. Află și tu că șeful nostru este cel mai apreciat de către împărat. Leghele astea de acum nu sînt decît una din numeroasele manevre de care obișnuiesc să se servească cei care, ca el, cunosc strategia.

Ascultîndu-i perorația, eu și șchiopul tăcurăm, deșelatul frămîntîndu-și bastonul cu mîna, iar eu capul cu meditațiile. Ca nou născut ce eram în viața aceea, nu prea înțelegeam și credeam că zilele din urmă stinseseră ceva din entuziasmul tuturora, dar, la fel ca sergentul și concubina lui, probabil că-l aveau în sînge, unii pentru a cîștiga faimă și glorie, alții pentru a înhăța cît mai multe bunuri pămîntești. Din astfel de gînduri mă smulse șchiopul, strigînd și agitîndu-și bastonul prin aer:

— Acolo! Priviți acolo! Rea prevestire pentru ce-o să mai fie!

Dar eu nu reușeam să deslușesc decît niște trunchiuri răsucite pe întinderile nesfîrșite de miriști.

— Pentru numele lui Dumnezeu! exclamă prietenul meu. Și toți trei ne năpustirăm într-acolo. Cercetașii blestemau deja împrejur, amenințînd cu pumnii în aer, pentru că prevestirea de care vorbea șchiopul nostru era o mulțime de cadavre, unele atîrnate la soare, altele

crucificate. Un nor surd de muște se cernea deasupra sîngelui uscat, pe ochii fără pupile, pradă ciorilor care-și luau zborul anevoie, nemulțumite de apropierea diviziei. Pe măsură ce oamenii recunoșteau rămășițele, un vuiet de voci se înălța deasupra recoltelor nestrînse, a măslinilor încă necopți, sub căldura neiertătoare a soarelui care, dintr-un moment în altul, părea că avea să-i topească dimpreună pe toți, cadavre și soldați, lîngă plutonul de gropari.

Cînd treaba fu isprăvită, am fost alungați de la locul cu pricina, dar zvonul se răspîndi repede și, în curînd, întreaga trupă fu un singur strigăt care cerea represalii. Prietenul meu li se alătură, dar i-am spus că uitase de jaful și asasinatele din Córdoba.

— A fost o greșeală, recunoscu el, dar ea nu justifică ticăloșiile de acum.

— Așa zic și eu, încuviință posomorît șchiopul. Să sperăm că n-or să ia cu asalt și furgoanele.

Prietenul meu căzu o clipă pe gînduri, aruncînd o privire asupra convoiului oprit.

— În ele nu sînt decît bolnavi și familii.

— Dar după greutate, i-o întoarse celălalt, ai zice că e însăși familia lui Abraham, cel care, cum se spune, a adus pe lume peste o sută de copii.

Prietenul meu tăcu, rumegînd vorbele șchiopului, iar în călătoria de întoarcere abia mai deschise gura.

Urmă o lună nesfîrșită de așteptări chinuitoare, între alarme false și semne îngrijorătoare, presărată cu interminabile hărțuieli. Nimeni nu știa cu adevărat unde se afla armata aceea despre care vorbeau cu toții, și nici măcar dacă spaniolii reușiseră s-o formeze.

Ca un stol de vrăbii, cutreieram cîmpurile, disputîndu-ne ceea ce disprețuiau soldații. Ulciorul sergentului, uscat acum, fusese dat uitării și o apă tulbure, vîscoasă, ne amăra orele petrecute între scîndurile carului. Soarele încingea coviltirele și ne cocea simțurile, făcîndu-ne să visăm ajutoare pe care în clipa următoare le înghițeau depărtările. Numai ofițerii, închiși în imensele lor barăci, cu mobile de Córdoba și merinde pe îndestu-

late, păreau în toiul nopții străini de război. Cînd ziua se stingea, li se luminau ușile și ferestrele, iar ei se lăsau cu toții în paza santinelelor.

Încercînd să-mi înșel foamea, mă apropiam adesea de barăcile lor, pîndindu-le vocile, șoaptele și chiar dansurile, pentru mine necunoscute. Acolo totul părea atît de străin și diferit de dealurile acoperite cu miriști, de stejarii și fructele lor îngrozitoare, încît mă întrebam dacă forfota aceea de uniforme în jurul unei cohorte de femei, concubine sau neveste, nu voia cumva să fie o maimuțăreală a paradisului aici, pe pămînt.

Albe, gingașe, ca ieșite din baie, cu rochii scurte, decoltate pînă la mijloc, încinse citeodată cu o fundă, făceau piruete în brațele partenerilor, sub lumina tremurătoare a lămpilor. Aceea zic și eu că era viață, departe de marșuri, gărzi și ambuscade, nu ca a noastră, mereu în așteptarea clipei cînd aveam s-o sfîrșim în una din gropile pe care le săpau în fiecare noapte la marginea taberei.

Viață și moarte, mizerii și tristeți, la noi erau totuna. Pe malul celălalt, cum dispărea soarele, începeau schimburi de alarme și focuri între patrule. Într-una din acele dimineți, în zori, cînd muzica dădea aripi umbrelor dindărătul perdelelor, m-am întîlnit cu unul din ofițerii aceia pe care prietenul meu îi admira atît de mult. Mă și vedeam acuzat de spionaj sau dezertare, ucis, spînzurat, dar dragonul nici măcar nu duse mîna la sabie. Din contră, i-am întins-o eu, tremurînd :

— O pomană, sire. O bucată de pîine pentru un servitor al împăratului.

Se opri țintuindu-mă cu privirea ; apoi, clătinîndu-se pe vîrful cizmelor lustruite, îmi întinse o sticlă pe care o avea și, într-o spaniolă stîlcită, îmi ordonă să beau cu el.

Ceea ce am și făcut și, tot plimbînd-o între noi, dădurăm gata vinul acela de culoarea sîngelui, care ardea gîtul ca un foc. Și nu mai știu dacă el a fost principala cauză sau blestemata aceea de pîine pe care o frămînta concubina, dar nu trecu o jumătate de oră și o ghiară începu să-mi devoreze măruntaiele. Vinul și pîinea se

urmăreau prin mine cu larmă, căutîndu-și ieșirea naturală dintr-un corp atît de neprimitor ca al meu. M-am îndepărtat cu grabă de zaiafet pentru a trece rîul și tocmai mă pregăteam să scap de încărcătură cînd simții îndărăt ca niște ecouri la pașii mei, dar slabe și șovăielnice. Am privit în jur speriat, dar nimic. Tocmai mă hotărîsem să-mi dau pantalonii jos, dar n-am apucat să îndeplinesc această formalitate pentru că, în clipa următoare, dintre copaci, apăru o umbră. Am încercat să scap, dar umbra mă apucă pe la spate cu grabă și îndîrjire, încît ajunserăm amîndoi în mijlocul rîului, unde, în sfîrșit, rămaserăm despărțiți. Întorcîndu-mă, l-am descoperit pe sergentul meu, cu fața plină de cicatrice, pieptul scobit și ochii șovăitori, luptînd din răsputeri să se țină la suprafață. După baie, cu focul mai domolit, părea un bou bătrîn jugănit, numai piele și oase, lingîndu-și rănile în apă. Mă privi cu pupilele acelea despre care niciodată n-am știut dacă dormeau sau vegheau, și i-am strigat :

— Întoarce-te la carul tău, perversule ! Du-te la dracu, acolo ai să găsești destui ca tine !

Se opri fără să mă asculte, deși glasul îmi era destul de răspicat, dar ca nu cumva să-i mai rămînă vreo îndoială, am apucat un pietroi din rîu și i l-am potrivit cu atîta artă și dibăcie drept în spinare, încît a fost cît pe-aci să-l dobor. Pe cînd strigam la el, amenințîndu-l, se făcu ziuă și, odată cu primele raze de soare, un bubuit de tunuri sparse liniștea zorilor.

Auzindu-le, bătrînul o rupse de fugă lăsînd numai pentru mine cîmpul de bătaie ; iar eu stăteam și nu știam încotro să mă îndrept : să mă alătur acelei trupe care amenința de pe malul celălalt sau să mă întorc sub coviltirul unde, bineînțeles, mă aștepta inamicul meu.

Acum îi înțelegeam escapadele nocturne, nu în căutare de vin, ci pentru alți băieți lipsiți de apărare, gata să se vîndă pentru un pumn de făină sau o porție de orez. Îi înțelegeam și mijirea aceea a ochilor din timpul nopții, privirea înfiorată pe care mi-o arunca de cîte ori frecventam locașul intim de sub car.

La orfelinatul în care crescusem, mulți vorbeau despre asemenea păcate. Unii chiar le practicau. Duhovni-

cul ne prevenea adesea și se lua după noi cu bîciul în mînă. Nu avea pereche sub soare care să-i fie pe plac și totuși, prin unele grupuri, se clevetea că, la sosirea nopții, în dormitoare, nu exista viciu, mai mult sau mai puțin grav, care să nu fie pe deplin satisfăcut din parte-i. Nu m-am numărat niciodată printre ei și nu mi-aș mai fi amintit de ei dacă n-ar fi fost aventura aceea care m-a lipsit de o porție de mîncare, dăruindu-mi însă un dușman în plus în călătoria mea pe care, zi după zi, o întrevedeam tot mai lungă.

VII

În sfîrșit, sosiră și trupele pe care le așteptam de atîta vreme, pentru ca să putem da uitării pe călăul acela orb din înalt, praful acela care învăluia totul, rîul acela aproape secat și rău mirositor. Dar bucuria ne fu scurtă, pentru că întăririle care deșteptaseră atîtea speranțe rămaseră doar o noapte, urmîndu-și apoi drumul spre nord. Rele trebuie să fi fost veștile pe care le aduceau, pentru că deși toți, spanioli și soldați, îi ceream cerului să ajungem la mare, generalul păru a-și uita de bastonul de mareșal, pentru că ordonă o nouă retragere, de data aceasta pînă în orașul Bailén.

Divizia, transformată în caravană, se îndepărtă și mai mult de mare, încetinind mersul din cauza greutății prăzilor și a răniților care nu se lăsau părăsiți. Mult timp le-am auzit strigătele ; știindu-și soarta, unii încercau să ajungă la furgoane ; a fost nevoie să fie doborîți cu lovituri. Victime și paznici plîngeau îmbrățișați ; apoi urmă o liniște cumplită și nu mai știurăm nimic de ei, în afara unui ecou repetat de împușcături, departe, în albia cu trestii și răchitiș.

Acum ne întrebam cu toții cîte săptămîni aveau să mai treacă pînă cînd generalul se va hotărî să dea piept cu dușmanul sau să ne continuăm drumul spre Madrid. Poate va hotărî întoarcerea spre acea ilustră babilonie, spre faimosul Babel despre care ne predica duhovnicul la orfelinat. Acolo, în luxoasa reședință a celor puternici, nu lipsea niciodată pîinea pentru cei săraci. Și, tot bătîndu-mi capul cu asemenea gînduri, am uitat de noua retragere, pe care acum, din cauza sergentului, o făceam pe jos, învăluit în norii de praf ridicați de furgoane.

Era o noapte caldă, semn rău pentru o altă zi de foc, în care serii de împușcături începeau deja să anunțe primele ciocniri cu spaniolii.

Stăteam nehotărît între cele două tabere și nu înțelegeam prea bine dacă patria mea era orfelinatul în care crescusem pe o saltea mizerabilă de paie, cu bobîrnace și supă chioară, sau poate cîmpurile acelea nesecerate, înțesate acum de uniforme și care.

Mă mai întrebam care putea fi patria acelor elvețieni gata să lupte pentru cine le-ar fi dat mai mult, a polonezilor, nemților și francezilor veniți de atît de departe, mărșăluind mereu, veșnic luptînd. Poate că pentru ei patria era doar o fugă, în linie dreaptă sau în zig-zag, la adăpostul strălucitor al armelor.

Dar eu voiam să fiu altfel : solitar, bogat și liber, dacă mă ajuta norocul. La urma urmei, dacă părinții n-au catadicsit să se îngrijească de mine, nici eu n-aveam vreun motiv să mă sinchisesc de alții, oricît mi-ar fi predicat-o duhovnicul.

În felul acesta încercam eu să-mi liniștesc spiritul, în timp ce noi împușcături încetineau și mai mult, dacă se mai putea, mersul furgoanelor.

Deodată l-am văzut trecînd de-a lungul convoiului pe generalul nostru, înconjurat de statul său major. O furtună de sunete de goarnă se ridică în văzduh, deschizînd drum unei coloane de chivăre masive pitite în spatele baionetelor. În același timp, o mulțime de civili flancați între dealuri, observînd această manevră, o luară spre coasta învecinată, rămînînd încremeniți în vîrful ei.

Atunci, dragonii părăsiră adăpostul dintre copaci și, în galop întins, porniră cu săbiile ridicate în ajutorul lor. Coifurile și plastroanele lor străluceau ca un vînt de foc. Urcară dealul pînă-n vîrf dar, la fel ca și cei ce-l urcaseră pe jos, se ciocniră acolo de un zid dublu, nu de panașe și chivăre, ci de basmale roșii, acoperind capete de spanioli. O pădure de sulițe se năpusti asupra lor și, într-o clipită, francezi și spanioli se băteau cu îndrăcire pînă ce soarele și praful îi obligară la o scurtă pauză, întreruptă doar de bubuitul tunurilor.

— Generalul așteaptă întăriri de la Toledo, șopti cineva lîngă mine, pe deal.

— Nu vor ajunge la timp, îi răspunse o altă șoaptă în spaniolă.

Doi dintre călătorii aceia care însoțeau convoiul se ridicau pe vîrful picioarelor, căutînd, ca și noi, să-și dea seama de partea cui avea să fie norocul. Unul era îmbrăcat într-o redingotă cenușie ; celălalt purta un veston de culoare închisă, plin de transpirație și noroi.

— Dacă ajutoarele astea sosesc, reluă omul în gri, vom ajunge la Cádiz. Provincia întreagă este ca și a noastră. Dar dacă întîrzie, Domnul să ne aibă în paza lui.

— După cele petrecute la Córdoba, în mîinile lui sîntem, răspunse celălalt. Cu țara întreagă în picioare, nici unul din noi nu va mai ieși viu de-aici.

Căldura ajunsese de nesuportat ; cu gîtlejurile arse de propria respirație, încă un batalion de marinari, venind din ariergardă, se pregătea pentru un al doilea asalt.

— În ei ne-am pus speranța, murmură omul în gri și, în timp ce tovarășul său îl aproba, generalul își îmbărbăta trupa cu un *Vive l'empereur* solemn și hotărît.

Dar cei din gardă păreau mai curînd că încearcă să se adăpostească de focurile încrucișate decît să-și amintească de un domn atît de îndepărtat. Comandanții trebuiră să se așeze în fruntea lor în ținută de gală și doar așa reușiră să-i convingă să aplece baionetele. Tunurile se înroșiseră ca și cum atunci ar fi fost turnate iar noi, ghicind că soarta noastră depindea de focul lor împrăștiat, amuțirăm cu toții. Dar de data aceasta Fortuna, obosită să-și tot împartă cu nehotărîre favorurile între cele două tabere, se înclină de partea spaniolilor. Recruții pedeștri și mai apoi veteranii din gardă începură să se clatine, așa cum făcuseră camarazii lor cu puțin înainte, luînd-o în cele din urmă la fugă, în dezordine.

Cei doi se întunecară :

— Dacă garda dă înapoi, îngăimă cel în gri, va trage după sine întreaga armată. Acum nu mai este vorba de salvarea vieții ; în mîinile ei se află însuși destinul țării, viitorul său ; vor mai trece mulți ani și încă multe vieți se vor petrece pînă să intre și spaniolii în rîndul celorlalte națiii.

— Garda nu va ceda. E în joc numele ei.

Și totuși, veteranii aceia în care avea încredere însuși împăratul începură să arunce armele. Întăririle din nord sosiră abia pe înserat, după ce soarta bătăliei se decisese pe de-a-ntregul. Spre asfințit, cînd am coborît dealul, cîmpul mi-a apărut mai întunecat ca oricînd, atît de mare era vălmășagul de cai care dădeau din copite horcăind. Cîteva focuri aprinse pentru a-i găsi pe răniți și morți măreau și mai mult zăpușeala nopții, în timp ce vaietele, sub mulțimea steagurilor sfîșiate, umpleau potecile, pe lîngă afeturile nemișcate. Fețe năucite priveau cerul cu semnul plumbului între ochi, petice roșii conturau pe uniforme piepturi străpunse de lovituri îngrozitoare.

Împreună, francezi și spanioli, păreau acum frați: ofițeri din garda imperială, simpli țărani, infanteriști slabi ca niște copii. Stăteau acolo îmbrățișați, pe pămîntul mamă care în curînd avea să le adăpostească trupurile.

Cei vii tăceau. Numai artileriștii se străduiau să-și instaleze tunurile, nepăsători față de cei care, fără nici un respect, furau cizme, centuri, medalii, întorcînd pe dos ranițe rupte și buzunare sfîșiate. Nici un risc de patrule! Zăceau toate risipite, zdrobite de oboseală, așa încît, căutîndu-mi partea în recolta aceea, în curînd mă făcui cu ceva haine și cizme noi. De fapt nu furam ei, după obiceiul soldaților, nu făceam decît să împrumut niște lucruri care, oricum, acestora niciodată nu le vor mai fi de folos. Tocmai mă pregăteam să pun mîna pe două medalii, cînd un braț mi se așeză pe umăr. Am tresărit, temîndu-mă să nu fie cumva al vreunui ofițer, dar vocea stăpînei mă liniști:

— Îmi închipuiam eu că nu vei ajunge prea departe. Repede mai înveți!

— Am avut dascăl bun, i-am întors-o.

— Asta poți s-o mai spui o dată, prietene.

Și fără a-mi da răgaz să-i răspund, dintr-o smucire lăsă cadavrul fără pantaloni.

— Or să-i folosească altuia. Ce te holbezi așa? Mai bine ajută-mă să car bocceaua. Dacă te vede vreun ofițer dînd tîrcoale, te poți considera un om mort. Apucă de aici și hai!

Neavînd de ales, am apucat bocceaua, în timp ce ea, ceva mai ușurată, își reîncepu atacul :

— Ce faci acum ?

— Ce pot.

— Zic, noaptea, ce faci ?

— Noaptea, ca toată lumea, încerc să dorm. Picioarele îmi sînt carne vie.

— Păi dacă ai de gînd s-o continui așa, află că ne mai rămîne pe-atît.

— Îmi închipuiam eu, dar ce putem face ?

— Orice, că asta tot n-o știe nimeni. Depinde de capitulații, însă de un lucru sînt sigură : nu știu dacă în bine sau în rău, dar războiul s-a terminat pentru noi. Să ții minte asta, drăguțule.

Dar nu pentru toți. În apropierea rîului, departe de cei care mergeau grăbiți, i-am descoperit pe omul în gri și pe camaradul său. În ciuda zădufului nopții, era tot cu redingota pe umeri.

— Nenorocitul ăsta de general, zicea, ar fi trebuit să înainteze, nu să dea înapoi.

— Acum, asta se vede cît de colo, făcu celălalt, dar ce-ar fi cîștigat ? Și-ar fi sacrificat trupele pentru nimic.

— Avea destule.

— Puține și slab pregătite, cu excepția marinarilor și a gărzii. Acum, din toate părțile răsar voluntari ; dușmanul are muniții și provizii, face arme pentru întreaga țară și nu-i vor lipsi nici brațele care să le mînuiască.

Cel în gri, cîntărind argumentele celuilalt, scutură din cap cu descurajare ; își trecu privirea peste terasamentele negre și murmură cu voce scăzută :

— Acum vor urma dezertările. Adio prefaceri și reforme !

— Vom cîștiga alte bătălii. Un război nu se pierde și nici nu se cîștigă într-o singură zi și, în cel mai rău caz, o mai fi existînd vreo modalitate de-a merge înainte chiar și fără împărat.

— Nu văd cum. Fără armata lui nu vom dobîndi niciodată nimic. Nu și-a trimis trupele pentru a cîștiga un tron, ci pentru a ne ajuta pe noi. Cel puțin așa ne asigură.

— Eu nu văd lucrurile așa. Soldații îi dezmint promisiunile.

— Ce să facă și ei dacă sînt înfruntați ?

— Ei ne-au invadat. La ce se așteptau ?

— Totuna. Și Anglia ne-a atacat. Dar acum, pentru că-i convine, ne ajută.

— Un motiv în plus pentru a ne împotrivi.

— Motiv și pentru a ne alia cu Franța. În orice caz, conchise cel în gri, înfrîngerea asta a împăratului ne va putea servi cel puțin ca să-i deosebim pe cei ce stau alături de el pentru binele țării, de acei care țintesc spre interese personale.

Cei doi se îndepărtau. Abia li se șterseră vocile că glasul bătrînei mele veni să le înlocuiască :

— Ce faci proțăpit aici ? Ai de gînd să stai toată noaptea de veghe ?

M-am întors la car. Lîngă rîu, alte umbre de pradă se năpusteau asupra cadavrelor.

VIII

În ce privește veștile din Spania, știm doar ceea ce ne povestesc francezii. E greu de crezut ce ni se spune, dar ne-au pus să jurăm credință noului rege. Unii au acceptat, dar cei mai mulți au refuzat. Umblă zvonul că, în sfîrșit, vor veni englezii să ne repatrieze[1]. *Se vorbește și despre o posibilă întoarcere în Spania, pentru că, pe zi ce trece, breșa care ne desparte de restul trupelor se face tot mai mare. Au fost și încercări de revoltă. De acum înainte, cînd va sosi momentul, va fi greu de hotărît, fără ca onoarea să sufere, dacă să-l servim pe noul rege Joseph sau să ne apărăm independența pe care o iubim atît de mult...*

Prietenul tăcu și, îndoind scrisoarea, o ascunse în sîn. Șchiopul abia că-i dădu atenție, dar mie cuvintele lui îmi rămaseră întipărite în minte. Înțelegeam că și pentru tatăl său, oriunde s-ar fi aflat, era greu de ales[2]. Dacă pentru un om de arme, călit în lupte, era atît de greu să se decidă, cu atît mai greu trebuia să fie pentru mine, nou în avatarurile războiului.

— Și voi, întrebă șchiopul, ce-o să faceți acum ?

— Vom merge unde ne-or duce, am răspuns.

---

[1] Junta centrală spaniolă, care asumase funcțiile regelui Fernando VII, retras în Franța, a încheiat un pact cu Anglia pentru eliberarea țării de sub ocupația franceză.

[2] Spania era divizată ; o parte, așa-numiții *afrancesados*, în frunte cu Manuel Godoy, prim-ministru al lui Carlos IV, era de partea trupelor franceze, urmărind liberalizarea vieții politice spaniole de sub regimul absolutist feudal, sub influența Revoluției Franceze, în timp ce cealaltă, sub conducerea Juntei Centrale, ducea războiul de gherilă pentru eliberarea țării de sub invadatorii francezi.

— Pentru mine, continuă el, victoria sau înfrîngerea e totuna. Nu pierd și nu cîștig.

— Generalul va hotărî pentru toți, interveni prietenul meu, dacă să ne întoarcem la Madrid[1] sau să ne continuăm marșul pentru a ne îmbarca[2].

— Să ne îmbarcăm ? Încotro ?

— Spre Franța.

Prietenul o spusese cu atîta convingere și naturalețe, că șchiopul dintr-un salt fu în picioare :

— E sigur ce spui ?

— Mai mult. Se pare că vor permite trupelor să-și păstreze armele.

— De ce atîta politețe ?

— Poate că nu vor să stîrnească mînia împăratului.

— N-o fi ea teama atît de mare, reîncepu adjutantul prietenului, aruncînd o privire în jur. Dar o să-l deranjeze să afle în ce stare i-au ajuns vulturii. Iată-i supuși, terfeliți.

— Nu chiar supuși. Cei mai mulți nu acceptă de bunăvoie acest armistițiu. Vor să lupte mai departe.

— Straniu ar fi să dobîndească acum ceea ce n-au obținut mai înainte, cînd erau mai fortoși, și neghiobi ar fi spaniolii să consimtă la așa ceva fără a-i împușca mai înainte pe cîțiva.

— Aproape toți sînt recruți și mercenari.

— Sînt voluntari, am intervenit eu, la fel cu cei din cealaltă tabără. Și unii și alții sînt la fel.

— Setea și foamea le-au venit de hac.

— Soarele, prietene, este același pentru toți, conchise șchiopul, deși, ca să spunem adevărul, chivărele și redingotele astea grele nu apără prea mult împotriva razelor sale, iar cînd trebuie să fugă îi chinuie setea și se împiedică în pulpane.

— Toate astea nu prea au importanță. Adevărul este că spaniolii sînt obișnuiți să trăiască cu un codru de pîine și o înghițitură de apă. Nu simt nici căldura, nici frigul.

---

[1] Madridul ocupat de trupele franceze.

[2] După înfrîngerea suferită de generalul Dupont la Bailén, în 1808, Junta Centrală convenise un schimb de prizonieri. Francezii urmau să fie îmbarcați și repatriați.

— Astea sînt virtuți de soldat.

Prietenul tăcu din nou, ofensat ; apoi, ca unul care-și savurează dinainte o răzbunare apropiată, amenință :

— Împăratul va veni să facă ordine în Spania. Atunci se va ști cine pierde și cine cîștigă.

— Să nu dea sfîntul ! mi-am șoptit eu.

Bine-ar fi să nu vină ! Bine-ar fi ca mînia aceea despre care vorbea prietenul să nu-l împingă la un alt război și la represalii mai aspre.

Mă și vedeam îmbarcat spre Franța pe unul din vasele acelea pe care ni le arăta duhovnicul în cărțile sale cu stampe. Mari, solemne, ca niște catedrale impunătoare, împodobite cu fanioane vesele, brăzdînd oceanele pe sub ceruri binevoitoare sau prin furtuni violente.

În orice caz, Franța sau Madridul, îmi era totuna, numai să se termine odată cu nesiguranța aceasta.

Nopțile, pe care acum le petreceam din nou în furgon, treceau mai repede. Sergentul dormea sau se prefăcea că doarme, în timp ce eu vegheam prevăzător. Stăpîna mă lăsa în pace, prinsă de griji, așa încît veghea îmi era tulburată doar de sosirea neașteptată a șchiopului, mai tot timpul în căutare de noi mărfuri. Găsea mereu cele mai bune comori ; cordoane, haine vechi, epoleți murdari. Examina totul înainte de a hotărî dacă să păstreze sau să vîndă. La lumina lunii, în uniforma ruptă care-i ajungea la călcîie, răscolind cu cîrja mîlul rîului, părea o făptură din altă lume.

— Din ce țară ești ? l-am întrebat într-o noapte.

— Din lume, mi-a răspuns, fulgerîndu-mă cu privirea.

— Și încotro mergi ?

— Ca și tine, încotro mă duc picioarele.

Ca și mine, era un fugar, rupt de părinți, pe care cel puțin și-i cunoștea, și de cei șapte frați ai săi. Nici lui nu-i plăcea cariera armelor, ci o alta, cu totul diferită, în care, de asemenea, riscul și mîinile erau instrumente ale victoriei în bătălii memorabile.

Și n-a întîrziat să ne arate ce știa. Am întins pe jos o pătură, prietenul a adus o luminare, iar el a scos un pachet de cărți soioase, rechiziționat în vreo tavernă. Le aruncă pe cuvertură și-i ordonă prietenului :

— la una și taie. Valabil pentru șapte și jumătate.
— Așa să fie, i-am răspuns.
— Mai întîi trebuie să venim cu ceva la mizã.
— Fie precum spui, amice. Să nu ne scumpim.

Fiecare își pregăti grămăjoara ; în mijlocul mesei apăru o moviliță de monede ; apoi ne împărți cărți cu grația și tactul cu care un bun general și-ar fi trimis trupele să ne jefuiască. După ce se servi și pe el, anunță :

— Fur eu acum.

Și bine glăsuise, pentru că în mai puțin de o oră desaga îi suna plină de banii noștri.

— Acum, cu îngăduința dumneavoastră, mă retrag, ne informă el ridicîndu-se.

— Îngăduința mă-tii ! sări prietenul. Nu ieși de-aici pînă nu ne luăm revanșa.

— Fie, acceptă celălalt, amestecind din nou, liniștit, cărțile.

Și din nou zburară cărțile și iarăși ne lăsă fără o para. Își adusese într-un ceas rău sculele, pentru că prietenul, mîniat, spunînd că nu-și amintea să fi întîlnit vreodată așa ceva între oameni de onoare, se năpusti asupra vechiului său secretar cu o furie atît de mare, încît amîndoi căzură la pămînt.

— Te învăț eu pe tine, șchiop trișor ! Vicleșugurile tale prind doar la neghiobi !

— Neghiob este cel care joacă fără a ști să piardă !

— Dă înapoi, blestematule, ce-ai șterpelit !

— Pe sfînta cuminecătură că am cîștigat cinstit !

Se încinse o sarabandă de toată frumusețea, dar alta și mai mare, care venea dinspre furgoane, o reduse la tăcere pe a noastră.

Acum, capitulațiile se cunoșteau punct cu punct. Corturile și barăcile se aprindeau la vestea că, începînd din acel moment, eram cu toții prizonieri. Armele trebuiau predate pentru a fi apoi înapoiate pe corăbii, în drum spre Franța. Astfel, armata putea să iasă din Bailén cu onoarea neștirbită, fără umilință, sub supravegherea spaniolilor. Comandanții și ofițerii puteau să-și păstreze bagajele, în afară de cazul în care s-ar fi bănuit că duc cu ei argint, aur sau odoare bisericești.

— Ce ordin mai e și ăsta? exclamă șchiopul uitînd de proaspetele peripeții. Generalul n-o să facă pe gratis cale-ntoarsă. Supărarea, dacă este cu pîine, este mai mică, și asta o să-l ajute să uite înfrîngerea.

Cînd ne-am întors, în zori, obosiți de atîta colindat pe la unul sau altul în căutare de vești, l-am văzut pe prieten plîngînd.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat. Te supără chiar atît că se termină cu aventura asta? Sus inima! Într-o lună sîntem liberi, în Franța asta a ta sau în Madrid.

— Prefer Madridul, interveni șchiopul. Cel puțin acolo se vorbește spaniola.

Prietenul nu răspunse. Parcă roata s-ar fi întors cu totul, cu vechiul țîrcovnic în chip de paroh și stăpînul transformat în băiat de cor. Dar nu trecu mult și, după multe insistențe, replică ștergîndu-și lacrimile, pe tonul lui dintotdeauna, orgolios și distant:

— Pe toți sfinții și pe împăratul însuși că trebuie să fii cel puțin surd și orb ca să nu vezi ceea ce sare în ochi. Asta-i o înfrîngere în toată regula.

L-am privit mirați.

— Și ce-ai fi vrut?

— O pace mai cinstită.

— Și să rămînem aici pînă în ziua de apoi? Cu sau fără arme, e mai bine să ascultăm. Și-apoi, spaniolii au dreptate. De ce s-ar arăta generoși?

— În ce mă privește, îmi luă vorba șchiopul pipăindu-și sub cămașă inima lui de cărți, dacă mi le cer pe-ale mele, eu le dau cu plăcere. În mai puțin de-o săptămînă găsesc altele mai noi și mai bune.

— Și onoarea? Onoare nu aveți?

Îl privirăm din nou mirați. Vrînd, nevrînd, soarta era hotărîtă. Trebuia să știi să te conduci cu tact pentru a putea trăi mai departe, înainte de a te opri cu cinste sub acel cîmp uscat, cenușiu.

În zori ne despărțirăm, urmîndu-ne fiecare furgonul printre soldați care discutau mînioși. Spaniolii promiteau escortă, dar femeile, fricoase, nu voiau să părăsească ceea ce pînă atunci le servise de salon, cămară și pat. Unii ofițeri spuneau că erau gata să lupte din nou în alte divizii care, mai spre nord, își continuau drumul spre

Madrid ; alții negau valabilitatea acelei predări semnate de un general incapabil, care nu se gîndea decît cum să-și salveze prada. Fiecare ordona și nimeni nu asculta, toți se gîndeau doar cum să iasă de-acolo ; unii pentru a pune mîna din nou pe arme, alții pentru a ajunge în acea Franță fericită, pămînt al făgăduinței.

Cînd m-am întors la furgon am dat peste stăpînă care împreună cu sergentul ei se străduiau să arunce o grămadă de saci și de vechituri. Fără a-mi da răgaz să întreb ceva, îmi porunci :

— Hai repede, că-i tîrziu. Plecăm.

— Unde ne duc ?

— Om trăi și-om vedea, dar orice loc din lume în care ne-ar exila e mai bun decît colțul ăsta de iad.

În timpul acesta, sergentul, cu forțele lui împuținate, o ajuta îngrămădind pături rupte și cratițe înnegrite. Cît ai clipi, o movilă respectabilă ni se ridică la picioare ca un tezaur negru, pe care femeia îl împărți în trei enorme baloturi grele.

— Ție îți revine ăsta, mi-l arătă ea pe cel mai mare.

Sergentul, suflînd din greu, și-l adjudecă pe-al doilea, iar ea, cu o smucitură pe care ar fi fost gelos pînă și cel mai vîrtos soldat, îl înșfăcă pe ultimul.

— Și carul ? am întrebat văzîndu-l gol, lîngă gloaba sacrificată.

— Carul rămîne aici, răspunse și, pentru prima oară, am citit în ochii ei o vagă descurajare. Numai cele ale comandantului sînt cruțate.

IX

Războiul, ca și moartea, căreia, așa cum am spus, îi este frate și tovarăș, îi face pe toți egali — bogați și săraci, soldați și servitori. Soțiile ofițerilor își părăsiră și ele trăsurile și, cu copiii în brațe, plîngeau defilînd prin fața spaniolilor. Consolarea bărbaților, care acum își predau armele în fața unei comisii încă uluite, nu le ajuta la nimic. Șefii își păstrau săbiile, dar era clar că, exceptînd onoarea, acestea nu prea aveau cum să le țină de sete și de foame. Călătoria a fost scurtă. Doar două leghe dincolo de Bailén, unde s-a dat pîine și pește sărat pentru infanterie și o soldă de jumătate de pesetă.

— Lucrurile arată încă bine, bodogănește femeia, mîncîndu-și peștele. Să vedem dacă mîine ne ies așa. După cît se pare, vom călători noaptea.

— De ce noaptea ?

Înainte de a-mi răspunde, privește în jur :

— Mai întîi din cauza soarelui.

— Asta-i, într-adevăr, un motiv.

— Și ca să nu fim scurtați de capete.

— Nu avem escortă ?

Aruncă departe osul bine curățat de carne al peștelui și, sugîndu-și degetele, îmi răspunse cu jumătate de glas :

— Cu sau fără escortă, să nu rămîi în urmă pentru că, crede-mă, a început ciuma.

Nu-i răspund nimic, dar îmi amintesc de bolnavii pe care-i lăsam în urmă, plînsul surd al răniților care știau că-i așteptă o soartă asemănătoare.

Deși noaptea ne acoperă trecerea, asta nu prea ne folosește cînd ne scurgem pe lîngă tîrguri și orașe. Trebuie să strîngem rîndurile, chiar cu riscul de a ne îm-

piedica, înaintînd orbi și surzi la insultele pe care ni le aruncă spaniolii. Încerc să mă gîndesc că nu pot admite așa ceva, pentru că sînt spaniol, străin de războiul, dar de fiecare dată cînd o ploaie de pietre se abate asupra noastră, văzînd ura aceea țîșnind din atîția ochi și de pe atîtea limbi, îmi vine să fug departe de toți.

Păcatele trupei sînt multe : morții rămași în soare și duhoarea cărnii lor. Acel *ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*, despre care ni se predica în capela orfelinatului, ne însoțește de la căderea nopții și pînă în zori, de fiecare dată cînd un sat apare la orizont.

Dar comandantul, prevenit, deviază coloanele ori de cîte ori în depărtare se profilează vreo ciopotniță, pata albă a vreunui turn, un izvor, un vad, orice fascicul de lumină ce ar putea să se transforme într-un sat, sub razele palide ale lunii. Dar nici așa nu este ușor să-i înșeli pe cei care așteaptă.

Eforturile escortei sînt zadarnice, pentru că, odată respinși oamenii mari, copiii de toate vîrstele, băieți ca mine, disprețuind armele, ajung pînă la convoiul nostru însuflețiți de furia învățătorilor.

Este un marș sumbru și temător, pas cu pas, prin întuneric și praf, cu o perpetuă teamă de a rămîne în urmă. Somnul și oboseala îi răpun chiar și pe veterani. Sergentul, care nu mai are puteri pentru escapadele de noapte, merge pe dibuite, sprijinit de bătrîna lui care acum, la sfîrșit, își dublează atențiile.

— Ia coșul, îmi poruncește ea adesea, și vezi de poți găsi ceva.

— Nu știu ce-aș mai putea găsi acolo unde alții au făcut deja curat.

— Vreo bucată de pîine, niște resturi de la cazan.

— Pîine nu rămîne, iar în ceea ce privește resturile, mai curînd i le-ar da tovarășului tău.

— Asta nu mai poate face de-acum nici un pas.

Este adevărat. Stă în fața noastră, răscrăcărat, adormit, răsturnat pe spate, bărbos și slab. Înainte de a mă supune, de a mă transforma încă o dată în servitorul lui, îi spun ca pentru mine : „Acolo să-nțepenești, castratule, de-ar fi să plesnești de necaz. Și, pentru toate cîte-ai

făcut, să nu te-aștepte pe lumea ailaltă îngerii. Țara aceea în care speri să ajungi, n-ai s-o mai apuci ; ia-ți gîndul de la pădurile, de la pajiștile și de la murmurul solemn al rîurilor sale, pe care tu și concubina ta le trîmbițați în timp ce eu veghez, gîndindu-mă cum mă voi putea feri dacă vreunuia din voi îi vine vreun chef peste noapte".

— Să te vedem ce găsești azi !

Glasul binefăcătoarei mă smulge din gînduri și, cu coșul la braț, mă îndepărtez hotărît să nu mă întorc cu mîinile goale.

Dar ce puteam găsi ? Doar un pichet de intendență unde se încălzesc resturile cinei din ajun. Mă apropii, dar bineînțeles că sînt alungat. Nimeni nu dă nimic nimănui. Cine are cîte ceva păstrează pentru sine, de frica unor zile mai grele. Vechile mele speranțe sînt departe, dar viața te lovește unde nici nu gîndești și, tot cerșind și umilindu-mă, iată-mă specialist în limbi străine și doctor în aceea pe care mai înainte n-o înțelegeam.

Adesea, în peregrinările mele, mă întîlnesc cu prietenul, care, ca de obicei, stă la taifas cu ofițerii. Acum ochii îi strălucesc de o speranță cu totul diferită de a mea.

— O să mi se schimbe soarta, îmi spune.

— Felicitări și să fie cu noroc !

— În curînd o să-mi văd tatăl.

— De la Adam încoace se spune că ni-l știm cu toții...

— Vreau să spun că în curînd mă voi duce să-l întîlnesc.

Auzindu-l, îmi compar soarta cu a lui. Cel pe care-l caută trebuie să fie unul din dragonii aceștia cu pinteni strălucitori, gata să sară pe cai în urmărirea dușmanului. Desigur că, alături de el, repede i se vor șterge vechile amintiri și trecutele necazuri, dimpreună cu chipurile protejatului său șchiop și al meu, unul tîrîndu-și piciorul, celălalt cu capul plin de himere. La întoarcere, femeia îmi controlează nerăbdătoare coșul și, văzîndu-l gol, îmi zice :

— Dreptatea lui Dumnezeu să cadă asupra mîinilor astora păcătoase ! Ce-o să mîncăm azi ?

— Liniștește-te, doamnă, că pentru o zi de post n-o să cadă cerul.

— Îți mai bați și joc? Vino-ncoace, mizerabile, să te-nvăț eu cum se cîștigă pîinea de fiecare zi!

Și ridică pumnul; cu cărnurile ei negre tremurînd, pare un avorton diavolesc trimis să mă sacrifice pe mine. Mă dau la o parte și, împingînd-o, o amenințe:

— Da data asta n-ai să mă mai atingi. M-am săturat să-ți fiu slugă.

Femeia plînge, sergentul tace; amîndoi se consolează unul pe altul, bărbatul cu tăcerea lui complice, tovarășa sa cu un rîu de lacrimi.

— Nefericita de mine! La vîrsta mea să fiu în felul ăsta jignită! Eu, care ți-am dat viață, să mă văd tratată în felul ăsta!

— În viața asta fiecare culege ceea ce seamănă, iar cît despre ce-ți datorez, am adăugat, ai scos în schimb sufletul din mine.

— Taci, bădăranule, ingratule! Cine a făcut din tine bărbat?

— Aș zice mai degrabă măgar de prăsilă.

La aceste cuvinte se prăbușește ca un sac, căutînd ușurarea în brațele sergentului, frecîndu-și ochii cu pumnii, gemînd și suspinînd.

— Tristă soartă mai am, suspină ea, dacă am crescut lighioana asta ca să se poarte în felul ăsta cu mine!

Dar, lighioană sau nu, cei doi au învățat să mă respecte. S-a zis cu cerșitul pentru burți străine; sînt din nou stăpînul meu, domn al dorințelor și gîndurilor mele cele mai sfinte. Nu depind de nimeni și de nimic; zilele cele lungi și nopțile cele grele sînt numai ale mele.

X

Acum, că munceam pentru mine, soarta mă privi din față, mai ales după ce ajunserăm într-un alt oraș unde s-a hotărît să fim aduși cu toții. Se stabili drept tabără o îngrămădire de hardughii vechi unde dormirăm prost și mîncarăm și mai prost, supravegheați fără încetare de santinele. Case și mănăstiri rămăseseră ca la o poștă în urmă, distanță pe care, în fiecare dimineață, o parcurgeau un grup de comisari pentru a ne cerceta de bani și boccele.

Nu aveam prea mare lucru cu care să-i tentez, dar cei care mai aveau încă vreun inel, o cruce sau ceva monede rămaseră repede deposedați, sleiți, fără alt mijloc de a-și cîștiga viața decît mintea și brațele.

Cu meseria pe care o învățasem acum mă descurcam mai bine ca oricare și, așa, în zori, lăsam campamentul și, din poartă-n poartă, ajungeam în pridvorul catedralei, la coada nevoiașilor, așteptînd ieșirea celor bogați. Defilau prin fața mea mîndri, gravi, cu privirea pierdută, ocolind-o pe a mea, copleșiți de mulțimea mîinilor întinse, oferind brațul soțiilor, care erau mai milostive. Ele, la fel, dădeau pomana fără a ne privi, așa cum făceau părinții și soții lor ; altele însă simțeau cel puțin milă, mai ales în fața corului soldaților.

Una din acestea, cunoscînd bluza uniformei, mă chemă deoparte, la ieșire :

— Din ce regiment ești ? mă întrebă privindu-mi butonii.

— Din toate și din nici unul, am răspuns scurt.

— Cum așa ?

— Doamnă, nu vă luați după haină. Cămașa asta mi-a dat-o un ofițer.

Duse mîna dreaptă la inimă și răspunse suspinînd :

— Nu sînt doamnă, pentru că nu m-am căsătorit încă.

— Iertați-mi greșeala. Nu credeam ca bărbații să nu aprecieze ceea ce este evident. Cît despre regiment, teamă mi-e că-l cunoașteți.

— Cum se numește ?

— Am ținut de intendență.

Femeia surîse, ridicînd colțul vălului care și așa abia de-i acoperea fața.

— Nu ai de ce să te rușinezi. Alții mai tineri ca tine servesc în corpuri mai modeste și cu mai mult succes decît veteranii.

— Aș fi vrut să-mi dovedesc bărbăția în posturi mai înalte, dar, pentru anii mei puțini, am fost respins. De cînd m-am înrolat nu fac decît să frămînt pîinea.

Doamna suspină din nou.

— Așa măturâ războiul destine și vocații. Niciodată nu a fost periclitată viața mai mult, dar noi, femeile, nu contribuim cu nimic, decît pierzînd ființele cele mai dragi.

— Așa-i drept să fie. Moartea și suferința au fost întotdeauna treaba bărbaților.

— Ajutăm și noi. În fiecare zi punem firul nostru de nisip.

— Sfîntă misiune !

— Așa să știi, dar nu-s chiar atît de perseverentă pe cît aș dori-o. În rest, după spital, ziua este lungă și trece greu.

N-am răspuns nimic și, cum nu-mi făcea semn de despărțire, am continuat să pășesc alături de ea, transformat într-un slujitor mut. Mi-a atras mult atenția faptul că asistase singură la slujbă. Celelalte veneau întotdeauna însoțite de ciorchini de soți și servitoare, împodobite ca de sărbătoare.

Ajunserăm în fața porții unde locuia, bogat împodobită cu scuturi și ghivece de flori. Rămase un timp pe gînduri, după care mă întrebă :

— Te pricepi la grădinărit ?

Fără să mai stau pe gînduri, i-am răspuns ca fulgerul:

— Știu să tai uscăturile, să pun îngrășămîntul, să îngrijesc florile, precum și alte munci pe care nu le mai amintesc ca nu cumva să obosesc un auz atît de generos.

— Atunci vino cu mine!

Și luîndu-mă de mînă mă dădu în grija unei jupînese care se însărcină să mă echipeze ca pe ceilalți servitori din casă.

Am schimbat de data aceasta coșul cu o tavă de argint, resturile de mîncare și pesmeții cu pîinea albă și niciodată n-am pus piciorul în grădină decît alături de noua mea stăpînă, care cobora acolo pe înserat, împreună cu părinții ei.

Zilele călduroase se țineau lanț și după cină veneau să se răcorească un cleric și alți domni importanți. Războiul nu lipsea niciodată din discuțiile lor.

— Dea Domnul să se isprăvească repede, suspina mama. Nu trece zi fără vești despre noi dezastre.

— După mine, răspundea canonicul, abia a-nceput; vor veni timpuri mai grele.

— Mai grele spuneți? arăta stăpînul spre doamna mea cea taciturnă. Iat-o pe fata mea. Logodită și singură, cînd ar trebui să fie căsătorită și mamă.

— Timpul va reface totul. Domnul ne va scoate la liman.

— Sărmană consolare!

— Dar consolare, la urma urmei. Mai ales dacă sacrificiile noastre sînt spre binele suprem al patriei.

Fiica tăcea. Ochii săi, ațintiți în pămînt, se ridicau doar cînd lua cîte o gură de limonadă.

— E adevărat ce spuneți, intervenea din nou mama. Lucrul cel mai de preț pe care-l așteptăm este să ne vedem liberați de armata asta și de atrocitățile ei. Numai în Jaén și Córdoba au dat foc la peste o sută de mănăstiri; bisericile au fost prădate. Unii spun că în convoiul de prizonieri merg crucile și potirele întregii Andaluzii.

Bărbații încuviințau. Cînd căldura se mai domolea, fiica și mama se retrăgeau ca de obicei, lăsîndu-mă pe mine să servesc băuturile răcoritoare. Rămîneau doar bărbații, bînd și fumînd țigări mari, aromate. Vîntul aducea

miros de portocali, cu totul diferit de acela de praf de pușcă și cadavre, dar cînd conversația se reînnoda, războiul apărea din nou din umbră.

— S-a hotărît soarta prizonierilor ? întreba deodată clericul.

— Nu se știe nimic ; unii spun c-or să-i lase să plece.

— Cum așa ?

— Noi jigniri, gîndi stăpînul cu glas tare, nu pot da naștere decît la noi represalii. Chiar Hristos a știut să-i ierte pe călăii săi pe altarul adevăratei milostenii.

— Ce fel de milostenie este asta, tună canonicul, care constă în a invada o țară, înrobindu-i credința și sechestrîndu-i regii ?

— Au părăsit Madridul din propria lor voință.[1]

— Spuneți mai bine că au făcut-o obligați fiind de trupele acestea care acum se proclamă nevinovate. Ce dreptate cer? Vor plăti, așa cum spune Evanghelia. Eu nu sînt om de arme, dar sînt gata să iau arma în mînă dacă va fi nevoie, pentru a nu mai admite noi umilințe. Sînt la fel de vinovați ca însuși împăratul.

Venele i se umflau la gît, amenințînd să i se spargă sub gulerul sutanei. Își sorbi paharul și dintr-o dată începu să transpire prin fiecare cută a frunții, care se transformă într-o rețea deasă de canale lucitoare.

La răstimpuri, vreun alt invitat intervenea cu mai mult calm.

— Cu toate acestea se știe că unii ecleziaști au îmbrățișat cauza noului rege Joseph și chiar o apără ca pe a lor proprie.

— Întotdeauna au existat Iude. Mai devreme sau mai tîrziu vor căpăta ceea ce merită.

— Și ce spuneți de ceilalți ?

— Care ?

— Cei care au acceptat să presteze jurămînt. Cei ce sînt gata să colaboreze cu francezii.

Canonicul făcu un gest de dispreț care părea să treacă dincolo de grădină, indicînd orașul adormit.

---

[1] Carlos IV se retrăsese în Franța, la Bayonne, unde abdicase în favoarea fiului său, Ferdinand VII, care, la rîndul său, a renunțat la tron pentru Napoleon

— Condeieri și profitori care pentru cîștiguri bune ar fi în stare să semneze chiar și cu sîngele lor, dacă diavolul în persoană ar veni să le propună tîrgul. Trăiesc pe spezele statului. Toți sînt la fel. Dacă în douăzeci de zile nu-și iau în primire posturile, adio salariu și sinecură! Ce spanioli sînt ăștia? Doar cu numele. Nu cu inima.

— Inima înșală uneori.

— A mea, sînt sigur, nu!

— Toate măsurile astea, interveni din nou gazda, nu-i vor aduce prieteni împăratului.

— În asta sîntem cu toții de acord. Cine poate avea oare încredere într-un asemenea tiran? Nici un spaniol nu va trece de partea lui.

— Nu sînt toți de părerea asta.

Un răstimp nu se mai auzi decît suflarea brizei anunțînd zorii. Clericul își întoarse privirea spre cel care, din penumbră, făcea asemenea afirmații.

Era bărbatul cu redingota gri, care acolo, la Bailén, urmărea cu atenție mișcarea trupelor. Mi-l aminteam bine, alături de camaradul său, nemulțumit de șovăielile generalului.

— Pentru mulți, continuă el înfruntînd privirile canonicului, împăratul nu vrea decît să ne apere, să ne redea Europei.

— Să ne apere? De cine? Cea mai bună apărare a noastră este să rămînem în marginea ambițiilor lui. Ce ne pasă nouă de soarta Franței? Ducă-se-ncolo cu interesele ei putrede, dar dacă vrea război, va trebui să vină el în persoană să-l cîștige.

— Prietene, reîncepu din nou monoton vocea, armatele sale sînt pînă acum neînvinse. Bailén nu este decît o bătălie. Dacă se hotărăște să vină, va trebui să-l acceptăm pe fratele său pentru a evita o catastrofă.

— Decît s-o evităm umilindu-ne, mai degrabă mă las de preoție. Vină moartea și Domnul să hotărască pentru noi toți!

— Nu e vorba să murim sau să fim omoriți. Ci să alegem între un rege și anarhie.

— Nu, de o sută de ori nu! se înflăcără canonicul. Întotdeauna, în toate epocile, de la Alexandru la Cezar,

tiranii au repetat argumentele astea : „Dacă accepți și te predai, zic ei, nu numai că-ți vei salva viața, dar vei avea și tu partea ta din pradă. Servește-mă și vei fi ca mine. Colaborează cu mine.“ Sînt cuvintele diavolului cînd a vrut să-l alunge pe Adam din rai.

— Sînt cuvintele bunului simț.

— Spuneți mai degrabă că sînt minciuni ca acelea care ne vin adesea în ziarele de la Madrid, dar nici ele și nici ideile de acest gen nu vor prinde rădăcini. Nu vor înșela pe nimeni.

— Mi se pare că bate de utrenie, interveni gazda. Să lăsăm discuția asta pentru mîine.

— Aveți dreptate, răspunse omul în gri. Tare mi-e teamă, că, purtînd asemenea discuții, nu reușim decît să le ținem pe doamne de veghe.

Dar stăpîna dormea. Larma aceea îndepărtată a păpurișului nu putea să-i tulbure somnul. Doar cînd i se aducea ciocolata ieșea din cearșafurile albe. La unsprezece fix mă îndreptam spre dormitorul ei cu o tavă lustruită, plină de biscuiți uscați, care împrăștiau un aer parfumat. Încet, unul după altul, cădeau în purgatoriul dulce al ceștii calde, pentru a se ridica după aceea spre gura ei. Odată terminată plimbarea biscuiților printr-o ușoară tamponare a buzelor cu șervețelul brodat, eu și servitoarea așteptam să mai rămînă și pentru noi vreunul. Milostenia era de prisos pentru că, odată ajunși pe scară, ni-i împărțeam în bună înțelegere, pînă cînd, într-o zi, lăcomia nemăsurată se întoarse împotriva tovarășei mele. Căzu la pat bolnavă de friguri, iar eu a trebuit să urc cu micul dejun la stăpînă.

Din acel moment, am fost pe rînd servitor și secretar; o însoțeam la biserică, o serveam la masă și eram atent în grădină dacă avea cumva nevoie de mine.

Cu atîtea urgențe îmi rămase liberă doar noaptea pentru a ști de soarta vechilor mei camarazi. Acum, cu noile straie, mă respectau toți și-mi dădeau liberă trecere în plimbările mele nocturne. Nici chiar prietenul nu mă recunoscu imediat.

— Unde stai de te îmbracă așa ?

— Acolo unde-mi dau casă și masă. Ție cum îți merge ? Ți-ai găsit vreun culcuș ?

— Stau acasă cu niște prieteni. Într-o zi am să te iau la mine ; poate vor fi vești bune pentru tine, dacă vrei să faci vreun progres.

— Cu dragă inimă, am răspuns, dacă este spre bine, dar dacă vrei să mă înrolezi, atunci mai bine rămîn cu noii mei stăpîni.

— Cine se mai gîndește la înrolare acum ? Caută-mă peste o săptămînă. Crede-mă că n-o să-ți pară rău.

XI

Casa prietenului nu este nici mare, nici spațioasă. Nici grădină nu are. Doar o biată curticică și o fîntînă tăcută sub un acoperiș de cort zdrențuit. Este atîta liniște în ea, încît dacă n-ar fi gînguritul păsărelelor, ai lua-o drept un lăcaș de călugări, gata oricînd să apară dintre bolți. Mergem astfel amîndoi, sub lumina gălbuie a lunii, uitînd zăpușeala de afară, plimbîndu-ne pe sub portocalii adormiți.

Prietenul a împins o ușă, conducîndu-mă spre un salon ceva mai bine luminat. Tablouri întunecate și oglinzi voalate acopereau pereții ca în sacristia orfelinatului meu și, tot ca acolo, imagini ale unui Isus crucificat.

— Aici stai ?

— Camera mea este la etajul de sus.

În orice caz, îmi închipuiam o casă mai bună ; dacă nu ca a stăpînilor, cel puțin nu atît de tristă, cu coridoarele acelea încărcate de picturi în rame aurite.

— Toți aceștia pe care-i vezi sînt familia mea, îmi explică el arătîndu-mi-i cu mîndrie. Sînt șase generații, nici mai mult nici mai puțin.

Șase sau șase sute, prin praful și umezeala de pe ele abia de puteai deslușì figura încruntată a vreunui militar sau umbrele estompate ale unor canonici.

— Acum o să-ți arăt ceea ce vrei să știi.

Și în timp ce mă aștept să văd deschizîndu-se ușa și apărînd vreun general sau pe însuși taică-său, prietenul se apropie de una din comode și-mi arată o hîrtie cu numele și prenumele său, pe care abia o pot descifra, fără să înțeleg nimic.

— Este pașaportul meu. Nu-i lipsește decît viza engleză. Cu el pot pleca din Spania cînd doresc.

— Și dacă englezii nu ți-o dau ?

— Familia mea are prieteni buni la Cádiz. În mai puțin de o lună o voi avea.

— În mai puțin de-o lună spaniolii ne vor îmbarca.

— Dar eu trebuie să îndeplinesc aici o misiune importantă.

Îi înapoiez plicul, care pentru mine este scris în chineză, întrebîndu-mă în ce nouă aventură s-o fi aruncat.

Din fundul casei răzbate zgomot de pași. Acum voi afla probabil motivul invitației prietenului, dar după puțin liniștea pune din nou stăpînire pe coridor, iar hîrtia se întoarce în sertarul din care ieșise.

Rămînem amîndoi tăcuți, în umbra tablourilor care par să repete, unul după altul, imaginea ochilor săi gînditori, șovăielnici. În cele din urmă, după o lungă ezitare, se hotărăște să mă întrebe :

— N-ai vrea și tu unul ?

Îl privesc uluit :

— Un pașaport ? Pentru ce ?

— Ai fi liber să faci ce vrei.

— Îți cunosc libertatea. Libertatea de a muri oriunde mi s-ar năzări, de a lupta pe viață și pe moarte pentru orice scop în afara aceluia de a-mi alege singur drumul pe care vreau să merg.

— Nu vrei să riști ?

— Despre ce risc e vorba ?

— Mai nimic.

— N-o fi chiar așa, de vreme ce insiști atîta.

Un gest de dispreț îi umbrește ochii care acum sînt imaginea fidelă a celor ce ne privesc din rame. Chiar și lor, mîndri, puternici, probabil le par un vierme ticălos.

— Dar o fi existînd ceva pe lume care să te ispitească ? îmi spun ei prin gura prietenului.

Tac jenat, dar el nu se lasă :

— N-o să-ți ascund că, aducîndu-te aici, am făcut-o și pentru tine și pentru mine. Vino ! Poate că alții vor obține mai mult decît mine.

Și, luîndu-mă de braț, de-a lungul altor coridoare, mă duce într-o sală mică unde, la intrarea noastră, un grup de bărbați își întrerupe conversația.

— Poftim, intrați, ne invită cel care prezidează adunarea, în timp ce o mulțime de ochi mă examinează cu atenție. El este prietenul în care ai atîta încredere?

Tînărul încuviințează, iar omul care întrebase se apropie. Pentru o clipă, prin ochii minții mi se perindă imaginea orfelinatului, curtea unde stăpînii veneau să ne cumpere.

— Mi se pare că ne cunoaștem.

— Așa-i.

Îi recunosc redingota gri, vocea blajină și moderată, gata oricînd să discute, să pareze împunsăturile de foc ale clericului.

— După cît se pare, ești dispus să ne ajuți.

Nu știu ce să răspund. Glasul lui, care putea să-l înfrunte pe canonic, îmi redă întreaga liniște, ca și cum nu ne-am fi aflat aici, ci în grădină, ca noaptea trecută. Privirea nu-i este de judecător, ca a prietenului, gesturile îi sînt liniștite și aș spune chiar că este foarte respectuos. Și așa, fără să zic nici da nici ba, rămîn ca de obicei așteptînd în tăcere ca norocul să hotărască pentru mine, în timp ce sfatul se împrăștie.

— Este o muncă ușoară; doar să împarți afișele astea.

Își dă capul pe spate arătînd spre un colț plin de hîrtii tipărite. Apoi, cu mîna pe umărul meu:

— Vei fi anunțat la timpul potrivit.

Ghicesc că audiența a luat sfîrșit. Mă aplec și iau dintr-un teanc o pagină cu miros de cerneală proaspătă pe care citesc:

De la regele Joseph, către spanioli

Literele mai mărunte de după inițiale dansează ca în cărțile de la orfelinat, cînd duhovnicul ne învăța lecția cu vergeaua. Îmi vine greu să le unesc și să le înțeleg, iar prietenul mă îndepărtează imediat de ele, conducîndu-mă înapoi prin coridoarele în care strămoșii săi dormeau somnul celor drepți.

— O să găsești drumul înapoi?

— Cred că da.

— Mergi cu grijă și iartă-mă că nu te însoțesc. Trebuie să scriu o scrisoare chiar în noaptea aceasta; poșta de Madrid pleacă în zori.

O fi pentru tatăl său de departe, scop și rațiune de a exista pentru fiul care se despărțea acum de mine, întinzîndu-mi mîna din poartă. Afară, zăduful nopții se potolește și pămîntul se luminează, în timp ce eu caut pe sub stele un semn care să-mi îndrume destinul. Cu plăcere m-aș răzgîndi, dar nu am curajul să-l înfrunt pe omul în redingotă gri, cu vocea sa măsurată și înfățișarea plăcută. Înaintez orbecăind, cu grijă să nu dau peste vreo patrulă care să mă închidă departe de lume sau să mă îmbarce pentru cealaltă, punînd astfel capăt nenorocirilor mele.

Cînd ajung acasă, ceilalți servitori dorm. Aceleași îndoieli și aceleași ambiții ca în prima zi îmi galopează prin minte. Afară bate de vecernie, apoi de utrenie și, în cele din urmă, cînd mi se închid ochii, aud și glasul jupînesei care, tot într-un țipăt, mă scoală din pat :

— Scoală, haimana ! Trebuie s-o servești pe doamna !

Sar din pat, caut pe dibuite tava, ceașca și ceainicul, urc pînă la ușa dormitorului și bat încetișor.

Nu răspunde nimeni, mai bat o dată și, neprimind răspuns, îndrăznesc să apăs pe clanță. Stăpîna, între cearșafuri, stă cu fața pe jumătate ascunsă în pletele pe care ziua și le strînge cu o broșă. Umerii ei sînt ca niște dîmbulețe dulci de miere coborînd spre gîtul subțire, de culoarea spicului, născut dintr-o vale întunecată pe care decolteul brodat o adăpostește și, în același timp, o ascunde. Văzînd-o astfel, sclavă a viselor ei, nu mai știu dacă să plec sau să deschid balconul spre lumina strălucitoare a dimineții.

În ciuda afecțiunii ei pentru mine, ezit să plec. Timpul trece, dar eu rămîn nemișcat, înlănțuindu-i cu ochii și inima conturul subțire al trupului, vag estompat de aripa nopții, pentru a renaște apoi în zori.

Doar părul, revărsat peste perna fericită, îmi apare acum altfel fără vălul dintotdeauna, liber de strînsoarea broșelor și acelor. Pe negîndite îmi apare imaginea omului din tablou, care ne urmărește tăcut. Și dintr-o dată mă tem și de el, așa cum mă tem de jupîneasa care, cîtu-i ziua, nu-și dezlipește ochii de pe mine. Știindu-mă de

prisos, hotărăsc să mă retrag. Pun tava pe măsuță și, ținîndu-mi respirația, mă îndrept spre ușă cu pași măsurați.

Dar vocea somnoroasă a stăpînei mă oprește :

— Cît e ceasul ?

— Este trecut de unsprezece.

— Trage perdelele.

— Este cald, doamnă.

— N-are importanță, lasă camera să se aerisească. Apoi închizi din nou.

Mă supun. În timp ce trag perdelele de la balcon, își ia obișnuita ei poziție. Rămîn tăinuite dîmbulețele de miere, blîndele adînciturî cu puf aurit, dulcile umbre presărate cu alunițe.

Din toată stampa aceea vie, născută din noapte, îmi rămîn doar fața, ochii încă somnoroși, sprîncenele drepte, neîmpreunate, și vocea care-mi cere ciocolata.

— Nu pleca, așteaptă.

Rămîn sclavul acestei voci care urmează :

— Vino-ncoace ; apropie-te puțin.

Mă supun cu plăcere. Încăperea se șterge în jur pe măsură ce-mi îndrept pașii spre baldachinul deschis al patului. Ea mă privește și, văzîndu-mă ezitînd, îmi poruncește cu duioșie și căldură :

— Ia un scaun și așază-te.

Neîndemînatec, nu găsesc nici unul. Inima îmi galopează înnebunindu-mi simțurile ; tîmplele îmi ard.

— Este unul lîngă balcon. Nu-l vezi ?

Din nou îmi poruncește, iar eu, servitorul ei, iau ceea ce îmi arată și, în sfîrșit, mă așez lîngă ea ; mă privește.

— Ți-e frică de mine ? Și, văzînd că neg, îmi poruncește : Spune-mi ceva despre tine : Unde te-ai născut ? Cum trăiești ?

Îi povestesc despre anii de la orfelinat, despre ce am făcut pînă am plecat cu bine din casa stăpînului, lunga călătorie pînă la oraș, măcelul de la Córdoba, sinistra duhoare a cadavrelor, dar astfel de lucruri nu par s-o impresioneze. Cînd îi vine rîndul, povestea vieții ei se în-

cheagă doar din cîteva frînturi ce trec ca un suspin prin încăpere. Se vede că nu are cui se destăinui ; și ea ar vrea, la fel ca mine, să-și lase părinții și casa, și pe clericul cel violent din grădina în care se plictisește, dar războiul, care pe mine m-a eliberat, pe ea o ține prizonieră pe viață.

— Soarta mea, conchide ea privind portretul bărbatului din perete, este să aștept o voce ca a lui Lazăr, care să-mi spună într-o zi : „Ridică-te și mergi".

XII

Dragă tată,

Nu știu cînd vei primi scrisoarea mea și dacă o vei putea citi curînd. Dar, oriunde te-ai afla, să știi că gîndul meu este cu tine.

Pe aici evenimentele își urmează cursul lor încet de cînd, la Bailén, am fost pe punctul de a ne pierde orice speranță. Am cunoscut o lume nouă, oameni hotărîți a nu lăsa să le scape această ocazie de a schimba destinul patriei, de a o scoate din mizeria și ignoranța în care se află. Luptăm cu toții pentru a face cunoscut spiritul noului rege Joseph, dar nu este ușor să-i convingi pe spaniolii aceștia încăpățînați. Cu toții ne-am consacrat viața acestui lucru dar, după cum spui, nimic pe lume nu se obține fără risc.

Deși soarta pare a-mi fi favorabilă, nu știu cînd voi putea să fiu lîngă tine. Trec zilele și neliniștea mea crește, dar să știi că nu-mi pierd timpul în zadar ; ba, dimpotrivă, îl îmbogățesc prin acțiunile mele. O goeletă așteaptă la Cádiz, gata de plecare, în caz că vreun pericol ne-ar amenința ; caut s-o uit pentru că, atît de mare îmi este dorința de a pleca și de a ajunge în țara aceea, încît uneori șterg din mintea mea orice altă ambiție și nu mai simt nici foamea, nici somnul.

Un singur motiv mă mai ține legat de aceste locuri, pe care îl știi la fel de bine ca mine : pe de o parte misiunile pe care ai binevoit să mi le încredințezi ; pe de alta, amintirea iubitei mele mame care doarme sau, mai bine zis, odihnește aici. M-am dus să văd monumentul simplu pe care ai cerut să-l ridicăm în memoria ei, între tran-

dafiri stacojii și azalee regale. De la plecarea ta nu s-a schimbat nimic. Dacă, așa cum se spune, este adevărat că există un cer, atunci eu sînt sigur că ea ne privește de acolo, binecuvîntînd toată strădania aceasta a noastră care într-o zi își va arăta roadele într-o lume mai bună pentru spanioli...

Prietenul ridică tocul și privește portretul în care-și vede propria figură, dar mai prietenoasă. În balconul de alături alunecă strălucirea zorilor luminînd geamurile. Ciripitul păsărelelor dă viață curții care, încet-încet, se umple de un dangăt vag de clopote, multiplicat pe străzi și în piețe, unde se aud deja primele strigări ale crainicilor.

Suflă în lampă și continuă să scrie, acum la lumina zilei, cu rînduri mărunte și îngrămădite.

Uneori mă cuprinde o melancolie atît de adîncă, încît nici prietenia cu alți băieți de vîrsta mea n-o poate alunga. Știu bine că o asemenea stare dăunează sufletului și că, dacă nu sînt capabil s-o îndepărtez, voi avea de pierdut, dar cînd nu am veşti de la tine mă cuprinde teama că nu-mi vor mai sosi niciodată și că te afli în vreun mare pericol din care mintea și curajul tău nu te pot scoate.

Am doar un prieten demn de acest nume, pe care caut să mi-l apropii și să-l instruiesc cu puțina-mi știință. Nu-mi este necunoscut faptul că prietenia adevărată este un dar greu de obținut și prețios, dar omul trebuie s-o urmărească și să facă totul pentru ea, că altfel, cu siguranță, va semăna un ogor arid. Acestea sînt noutățile de pe aici; nădăjduiesc că atunci cînd vor ajunge la tine nu vor fi intervenit noi evenimente, așa cum s-a întîmplat în atîtea rînduri. Cel ce ți le aduce este, după cum se spune, om de încredere, altfel n-aș risca.

Dacă veștile de la mine îți sosesc cu întîrziere, să nu disperi, pentru că Cel de sus ne este întru totul alături. Fie ca el să-ți dea tot norocul din lume. Așa-ți dorește fiul tău, care mereu te are în gînd.

Prietenul semnează cu o mișcare solemnă în josul paginii, pecetluiește scrisoarea și iese grăbit.

Știind biserica unde o însoțeam de obicei pe stăpînă, a venit să mă caute după cîteva zile, pe la sfîrșitul săptămînii. L-am simțit apropiindu-se, trecînd grav printre credincioși cu pasul lui măsurat. Ajuns lîngă mine, l-am primit cu rezervă. Se preface că ascultă slujba, la fel ca ceilalți ; îngenunchează și se închină, apoi se ridică și rămîne în picioare, dar aproape de predică îmi suflă cu jumătate de glas :

— Trebuie să-ți vorbesc.

Bine și-a mai ales momentul ! Îmi închipuiam că nu se afla aici din neprihănită cucernicie, dar mai bine m-ar fi așteptat afară, la ieșire, unde îmbulzeala de pomeni și cerșetori maschează orice întîlnire neobișnuită. Aici, în schimb, între atîția enoriași, în majoritatea lor oponenți ai cauzei sale, riscă să fie recunoscut, dacă nu după înfățișare, care nu spune nimic nimănui, cel puțin după cuvintele prea puțin discrete. Servitorii și stăpînii nu prea-și fac confidențe în public, și cu atît mai puțin într-un loc sfînt, pentru că stăpîna, în spatele căreia ne aflam, pe cînd predica avea să înceapă, mereu își ridica ochii de pe breviar, intrigată. Îi fac semn să plece, dar el insistă chiar cu riscul de a mă expune pericolului :

— Unde ne putem întîlni ?

Cu plăcere i-aș da o întîlnire în iad, dar mă fac că nu-l aud.

— Atunci vino la mine.

— Nu pot.

— Nu mai ești liber noaptea ?

De data aceasta stăpîna ridică ochii. Altele o imitară cu gesturi care pun capăt întrebărilor. Era și timpul, pentru că tocmai începea predica.

— Iubiții mei fii și prieteni...

Deodată îl recunosc pe orator : era unul din bărbații care, în casa prietenului, îl ascultau pe omul în gri. Cu sutana întunecată, părea acum mai înalt și mai puternic. Nu credeam să aibă o voce atît de clară, o ținută atît de solemnă dar, pe măsură ce predica își urmează cursul,

cuvintele și gesturile i se îndreaptă spre bolțile cele mai înalte.

— Vreau astăzi să vă cuvîntez despre pace, despre zilele fericite ce neîndoielnic vor veni atunci cînd vom pune capăt acestui război nefericit. A început dintr-o greșeală, a continuat din egoism și va fi pierdut din lipsă de forță...

O liniște dușmănoasă pune, încetul cu încetul, stăpînire pe scaune și bănci. Oamenii se privesc cu uimire. Murmure ușoare se răspîndesc într-un zumzet ce-i acoperă ușor cuvintele.

— Fericită ziua cînd, părăsind întunericul care ne împresoară, vom face loc luminii rațiunii. Providența ne aduce un rege nou, milos și înțelept...

Un val de murmure amenință să irumpă într-o furtună. Tunetele ei se apropie. Stăpîna se întoarce cu teamă, gata să plece, dar nimeni nu se mișcă și trebuie să așteptăm, în timp ce vocea se năpustește iarăși din înălțimea amvonului :

— Cînd a spus religia noastră, căreia îi datorăm credință, să ne omorîm frați între frați ? Cînd ne-a învățat ea să întoarcem binele prin rău și să luptăm prin forța armelor ? În vremile acestea ale noastre, dacă dorim să rămînem credincioși condiției noastre de creștini, să ne amintim cuvintele Domnului : *răbdare și milă !*

O voce curmă cu brutalitate predica :

— Multă răbdare ne trebuie ca să ascultăm asemenea cuvinte !

— Biserica, își înalță duhovnicul ochii la cer, recunoaște dreptul de a cuceri, dacă el este legitim !

— Minți, canalie !

— Regele pe care ei ni-l oferă iubește munca și urăște moartea. El nu aspiră la altă glorie decît aceea de a ne aduce dreptatea și prosperitatea.

— Tu vorbești de dreptate ? se ridică o altă voce de lîngă ușă.

— Vorbesc de legi înțelepte, dictate de un guvern nou, responsabil.

Cum mă temusem, furtuna izbucnește, inundînd scaunele, sărind băncile și, într-un vîrtej de tunete, se năpustește asupra duhovnicului care, anevoie, reușește să

dispară în altar. Chiar și acolo însă, credincioșii îl amenință pînă ce, parînd lovituri de picioare și pumni, ușa se închide pe dinăuntru.

În această avalanșă, stăpîna și-a găsit refugiu sub balconul corului. O apăr cu brațele. Este atît de speriată și palidă, încît din moment în moment mă aștept să leșine.

— Vă simțiți bine, doamnă ?

Suspină, ca de obicei, și-i simt inima bătînd lîngă a mea.

— Nici în casa lui Dumnezeu nu mai poți fi în siguranță pe timpurile astea.

— Nu vă fie teamă. Predica s-a terminat ; acum putem pleca.

Se sprijină pe brațul meu. E atît de ușoară că aș putea-o lua pe sus. Dar ajunși în stradă sîntem din nou servitor și stăpînă, iar ea, privind în jur, șoptește senină :

— Să sperăm că mîine nu se va mai repeta scandalul acesta.

Dar a doua zi uită de slujbă, schimbînd vălul trist cu îmbrățișarea caldă a cearșafurilor. Cînd bat la ușă îmi răspunde somnoroasă :

— Intră, ce stai ? Unde erai ?

— În grădină, goleam bazinul.

— E cald acolo ?

— Lîngă apă e ca-n rai.

Pun lîngă balcon tava cu ceașca și, ca în fiecare dimineață, aștept ordinul să le iau, dar de data aceasta totul merge pe alte cărări pentru că, luînd o carte de pe măsuță, mă întreabă :

— Știi să citești ?

— Nu prea, doamnă. Cu multă greutate și numai literele mari.

— Nu-i nimic. Am să te învăț.

Îmi așază dinainte o grămadă de pagini îngălbenite, scorojite și, alegînd una dintre ele, îmi spune pe un ton blînd :

— Să vedem dacă înțelegi ce scrie aici.

Am rămas amîndoi, cu capetele împreunate, pe marginea moale a patului. Puțin cîte puțin, mă pune să descifrez un șirag de cifruri uitate. Cuvinte și sfinți de care mai auzisem la orfelinat îmi defilează pe sub nas, dar cum apar tot așa se evaporă. Ochii mei se îndreaptă, ca de obicei, spre marea aceea generoasă și aurită, țărmuită de broderii.

Nu sînt prea îndeminatic în asemenea chestii ; inima și alte simțuri mai puțin caste mi se răscoală iar eu nu mai știu ce să fac : trec la atac sau bat în retragere ? Dacă într-o dimineață vin hotărît să termin cu ezitarea, stăpîna decide să asiste la slujbă, iar dacă altădată mă apropii supus, din nou se ridică marea cu neașteptate dojane și suspine dulci. Merg așa trist și supărat între dormitor și grădină, evitînd-o cît pot pe stăpînă. Totul mă agasează, discuțiile cu ceilalți servitori, sutana canonicului, nopțile tot mai sufocante și glumele matinale din bucătărie. E adevărat că am slăbit și m-am jigărit, dar atacurile celorlalți mă obligă să mă închid în ultima mea speranță care nu este alta decît s-o servesc pe stăpînă.

Din partea mea, francezii n-au decît să termine cu Spania, prietenul cu dușmanii lui, duhovnicul cu Napoleon sau iadul cu toți, numai să-mi respecte orele în care sînt cu stăpîna ; dar în zadar, inchizitorii nu mă lasă.

— Cum ți-a mers în dimineața asta, iubitule ? mă întreabă ei în fiecare zi. Dacă o s-o duci tot așa, într-o suferință și-o veghe, o să-ți pierzi și bruma de carne ce ți-a mai rămas.

Tac și-mi fac datoria, dar în zadar, vocile lor mă urmăresc.

— Mai bine să-l aruncăm în oală ; după cum se vede treaba, o să iasă o supă bună din oasele lui.

— Vreo stăpînă miloasă o să i le roadă.

— De cînd cu francezii și războiul, toate sînt neastîmpărate.

Cu glume din astea și temîndu-mă de vizita prietenului, mă duc din cînd în cînd să-l văd pe șchiop. Continuă în nenorocirea lui pe care caut s-o mai ușurez cu ceea ce fur de la bucătărie. Dar pasul nostru cel mai mare este

că nu știm încă ziua plecării, de atîtea ori promisă și apoi de fiecare dată amînată.

— Acum, se opun englezii îmbarcării noastre.

— Și spaniolii ce zic ?

— Cine știe ? se văicărește el atacînd o ciozvîrtă de miel. Poate că vor să ne sfîrșească prin înfometare.

— Sînteți destul de sfîrșiți.

— În așa hal, că nu ne mai rămîne decît să ne mîncăm unii pe alții.

Așezați la marginea drumului ce duce spre mare, trăgînd din pipă, ne afumăm limbile cu ierburi pe care camaradul meu le culege pentru a-și înșela cerul gurii. Dincolo de focurile de campanie și de corturi se ghicește, sub un cer al dreptății, cărarea aceea mizerabilă închisă de două santinele.

Văzută de departe, pare deschisă și ușoară, dar dacă cineva încearcă să treacă are nevoie, în afară de parolă, de un pașaport ca acela pe care încearcă să mi-l procure prietenul. Voința acestuia nu se clătina ; îmi lăsase un bilet, urgent ca toate celelalte de pînă atunci :

Dragă prietene,

Deși, după cum se pare, nu vrei să te vezi cu mine și nici cu cei care te stimează, înduplecă-te și tu o dată. Vino să mă vezi și-ți voi dovedi că dorința mea nu poate fi străină proiectelor tale.

Dar în zadar ; dormitorul stăpînei, umbra ei mică șterg, ca de obicei, din mintea mea, orice altă obligație.

— Azi, lasă perdelele, îmi spune. Apoi, împingînd cartea și dînd la o parte cearșaful, îmi șoptește :

— Vino lîngă mine.

Și mă și urc, lăsînd în urmă corabia incertitudinilor, naufragiind cu bucurie în patul ei. Cînd lumea se închide pentru amîndoi, tot ceea ce era oprit privirii mele mi se dăruiește cu ușurință pe întuneric. Puțin cîte puțin, pe măsură ce virtuțile îmi cresc, iar apărarea îi scade, suspinele, dureroase la început, i se preschimbă în plînset și extaz.

Temîndu-mă pentru viața ei, o copleșesc cu atenții dar, uluită, ca deșteptată dintr-un vis urît, poruncește :

— Acum poți să deschizi balconul. Aranjează-ți hainele.

Avea dreptate ; parc-aș fi ieșit dintr-o bătălie și nu din cuibul ei cald. Cu îngăduința ei mă retrag bine dispus și cu totul alt om. Casa, grădina și duhovnicul, toate îmi apar dintr-o dată cît se poate de plăcute. Poate că într-o noapte mă voi hotărî chiar să-l vizitez pe prieten.

Dar, cum ziceam, nimic pe lume nu ține o veșnicie și cu atît mai puțin zilele bune ale săracului. Credeam că diminețile acelea aveau să se repete, dar noi întîmplări mă făcură să înțeleg că soarta te favorizează doar pentru ca să se arate după aceea și mai nemiloasă.

După dezastrul provocat de cleric în biserică, nu se mai vorbește despre altceva sub bolta de viță din grădină. Într-o noapte, clopotele ne mînă pe toți la geamuri și balcoane. Limbi de foc se ridică deasupra *buganvililor*[1], însingerînd tot cerul.

— Din cauza căldurii. Trebuie să fie vreo magazie.

— Ziua, poate, intervine clericul. Noaptea însă este ceva ciudat. Pare mai degrabă un incendiu intenționat.

— Vara sînt la ordinea zilei.

— Mergi de vezi, poate că au dat foc mirиștilor.

— La ora asta ?

Stăpînul trimite un argat să dea o mînă de ajutor, dacă este nevoie. După puțin, acesta se întoarce după căldări și ajutoare.

— Se duc la vînătoare de porumbei[2], explică el.

— De francezi ? Dar nu sînt sub pază ?

— Nu-i caută pe cei campați afară, ci pe spaniolii care le dau ajutor.

Alerg după argat, pentru că inima îmi spune că flăcările acelea ies din casa prietenului. Ajungem cu inima la gură și picioarele tremurînd și tot ce vedem se potrivește cu presimțirea pe care o avusesem. Prin fum, zboară în stradă comode și tablouri, arzînd într-un rug

---

[1] Arbust adus din America de naturalistul Bougainville.

[2] Așa erau numiți francezii de către spanioli.

imens. Sînt chipurile celor din familia prietenului, figurile acelea grave, uniformele încărcate de medalii, sutanele negre ce ascund gesturi solemne. Totul, covoare și hîrtii, sfîrșește în foc, într-un vaier de strigăte și amenințări care cutremură pereții acoperiți de mirt.

Deodată strigătele se întețesc. Din vestibul mulțimea tîrăște niște trupuri nemișcate. Un uragan de lovituri plouă peste spinările lor pînă devin o grămadă informă de carne însîngerată. Îmi întorc privirea și mă gîndesc la prieten și la omul în redingotă gri, care în noaptea aceasta nu a venit la întîlnirea din grădină.

Cînd, după holocaust, mă întorc acasă, în vestibul mă așteaptă jupîneasa cu amenințări și țipete :

— De unde vii, haimana ?

Mă duce în ghionturi la bucătărie, unde, cu ajutorul celorlalți servitori, mă lasă în pielea goală, dîndu-mi în schimb vechii pantaloni.

— Carâ-te de-aici !

Încerc să mă opun, dar este inutil.

— Ia-ți tălpășița, îți spun. Crezi că sîntem orbi și surzi ?

De sus îmi ajunge la urechi un plînset ușor. Trebuie să fie stăpîna. O ușă se închide cu zgomot. Nu vreau să plec, dar zdrahonca mi se aruncă și mai îndrăcită în spinare, împreună cu șleahta ei de pocitanii.

— Asta pentru că n-ai curățat via, îmi spune ea lovindu-mă ; și asta pentru că n-ai ajutat la bucătărie, iar asta pentru că te-ai apropiat de cine nu trebuia.

Rămîn la pămînt, umilit și istovit. Apoi, lingîndu-mi rănile, ies în noapte. Lumina din iatacul stăpînei mai arde. Plînsul i se mai aude încă, întrerupt uneori de vocea tatălui, mai puternică decît de obicei. Îmi dau seama că orele noastre de lectură deveniseră de mult un secret știut de toată lumea, iar acum coarda se rupsese unde era mai slabă. Cumpănesc la soarta ce mă așteptă, cînd deodată aud un zgomot de pași apropiindu-se. Este prietenul, istovit, la fel ca mine, o ruină înnegrită de fum.

— Cineva ne-a denunțat, explică el. Au incendiat totul.

— Și corabia ? Și pașaportul ?

Prietenul suspină și tace.

În fața casei mute, în întuneric, sîntem din nou tovarăși. O apucăm din nou pe drumul vechilor nopți : lumina focurilor care ne luminează tabăra.

Nu se aude nimic dar, deodată, o santinelă se trezește.

— Cine e ?

— Oameni pașnici.

— Din ce regiment ?

— Sîntem spanioli. Am căutat ceva de-ale gurii să ne astîmpărăm foamea.

— Rău v-au mai primit. Treceți. Vreau să vă văd fețele.

Trecem prin fața gheretei roșii, dar înainte de a intra sub acoperișul ei bombat santinela ne interpelează :

— Hei, încotro ? Cum mergeți, pe mîna dreaptă e bucătăria. Poate mai e deschis ; o mai fi rămas ceva în cazan.

Dincolo de ruine, ziua se apropie amenințătoare. Un vînt cald vine dinspre riu, în timp ce noi ne năpustim hămesiți asupra unei grămezi de farfurii murdare.

XIII

Ne reluarăm călătoria spre marea aceea pe care acum o doream din tot sufletul. Dorința aceasta, sau poate că mersul mai vioi, fără bagaje, dădură aripi picioarelor noastre nerăbdătoare care, în cîteva zile, ne duseră la Cádiz. Acolo ne plimbam imaginîndu-ne soarta viitoare în țara aceea în care curgeau laptele și mierea, cu pajiști verzi și codri înfloriți, pe care ne-o zugrăvea prietenul, acea Franță care era țelul comun al tuturora. De atîtea ori ne-o prevestiseră, atît ne vorbiseră despre bunătatea locuitorilor săi, despre spuma cea blîndă a rîurilor sale, abundența sa în merinde și clima dulce, încît orice înghițitură amară ni se părea bună.

Într-o după-amiază sună adunarea. La al doilea sunet de goarnă ne încolonarăm spre port.

— De data asta am plecat de-adevăratelea, fredonă șchiopul.

Și avea dreptate, pentru că ne îmbarcarăm, dar nu pe corăbiile acelea cu trei catarge, înzestrate cu tunuri, ci pe altele, cu totul diferite, ca niște găoace murdare, fără pînze, fără catarge, care păreau mai degrabă grajduri decît case.

Urcînd la bord, l-am văzut pe șchiop gînditor.

— Acum ce te mai temi ? l-am întrebat.

— Îmi spune inima că din nou am fost trași pe sfoară.

Probabil că așa era. Bacurile acelea întunecate, fără parîme, cu cîrma ruptă, nu prevesteau nici o călătorie, ci erau doar niște închisori mobile. Tot așa gîndiseră, desigur, și cei dinaintea noastră, pentru că-i auzeam blestemînd sau plîngînd, încercînd să salveze ranițe vechi și speranțe înșelate. Se auzi o voce bărbătească :

— Rea soartă ne-a ajuns !

Dar nimeni nu asculta, pentru că nu există speranță care să moară dintr-o dată, oricît s-ar împotrivi cerul și pămîntul. Unul după altul, făcînd, cum se spune, haz de necaz, părăsirăm cu toții pasarela cea neagră și umplurăm punțile.

— Unde dormim ? întrebă șchiopul. Nu există nici saltele, nici mîndire.

Răspunsul veni la căderea nopții, cînd, pe scînduri, unii sub cerul liber, alții jos, în cală, a trebuit să așteptăm zorii, bătuți de rumoarea întunecată a valurilor. Dar nici așa n-au putut să se odihnească toți. A fost necesar să ne întoarcem la vechea disciplină, să stabilim ora mesei și ora plimbării, pentru lăsat pantalonii în jos, pentru aprinderea focului sau, pur și simplu, pentru a trăi.

Pesmeții erau puțini și vechi, apa amară și focul slab, deși scoseseră lemne dintr-o corabie veche, părăsită. Dar cu toate acestea, momentul cel mai greu era la venirea somnului, noaptea, cînd, după o zi de iluzii pierdute, trebuia să cădem cosiți în rînduri strînse, cu picioarele lipite, cot la cot, ca niște butoaie cu scrumbii vii. Trebuia să fim punctuali și, toți deodată, să ne ocupăm locul desemnat pentru a dormi sau a ne odihni mereu pe aceeași parte.

Primele răni n-au întîrziat să apară și, pe zi ce trecea, se întindeau pe alte trupuri. Mizeria încătușa sufletul, doborîndu-i pe cei mai slabi. La tot pasul vedeai oameni vomînd, închirciți, cu capul plecat înainte, pînă cînd, vlăguiți, bărcile deveniră neîncăpătoare să-i mai primească și marea insuficientă să-i îngroape. Orășenii, care în primele zile se apropiau curioși cu bărcile, începură să rămînă pe diguri, rugîndu-se ca acea nouă năpastă să nu le atingă plaja.

— Se spune că vin să numere cadavrele, zicea șchiopul contemplînd cheiul și cupola aurită a catedralei.

— La ce bun ?

— Ca să știe cîți mai rămînem. În afară de asta, nimeni nu mai cumpără pește. Și, fără a-mi mai da răgaz să-l întreb de ce, urmă cu un aer malițios : Peștii

nu fac mofturi la morți. Îi mănîncă, așa cum ai mînca tu iepuri.

Doar în cărți își mai afla alinare.

— Ne încercăm norocul, prieteni? îi invita el pe toți la joc.

Dar văzîndu-ne impasibili, fiecare cu gîndul doar la ceasul cînd acel rău avea să binevoiască să dea și peste noi, continua:

— Hai, băieți! Lăsați grijile! În viața asta nu se moare decît o dată. Dac-o fi să ne ia cei cu barca, atunci să fie pe cinstite și cu picioarele înainte.

Nu știam despre ce barcă vorbea, dar cîteva nopți după aceea, pe la ora mesei, am dat nas în nas cu bătrîna. Era atît de slabă și istovită încît, uitînd vechile aventuri, m-am apropiat de ea. Și-a ridicat ochii fără să mă recunoască, aplecată asupra blidului pe care-l întindea furierului.

— Pune două porții, cerea ea. Una pentru mine și alta pentru un bolnav care nu poate umbla.

— Bolnavul ăsta a făcut călătoria acum trei zile. Toți îmi veniți cu istorii d-astea. Ia-ți rația ta și du-te.

Dar nu pleca: stătea cu ochii pierduți, cerșind milă. Cei ce stăteau în spatele ei începură să protesteze și, puțin cîte puțin, o îmbrîncirăde-acolo. Clătinîndu-se, dar fără a se întuneca la față, liniștită și resemnată, o luă pe covertă, cu grijă să păstreze sărăcăcioasa ei comoară. Fără să mai iau aminte la altceva, m-am hotărît s-o urmez. Și așa, treaptă cu treaptă, sărind peste corpuri nemișcate și bălți puturoase, am ajuns în fața bătrînului sergent, pe care doi bărbați îl ridicau de brațe și de picioare. De unul din picioare îi legaseră o frînghie și-l tîrau spre tambuchi.

Văzîndu-i, bătrîna se clătină:

— E sănătos! Lăsați-l să se trezească!

— Mai bine se trezește pe lumea ailaltă. Nimic nu trezește mai bine ca apa rece.

Și se duse în mare sacul acela de oase, bătrînul sergent, tovarășul meu de furgon și călău al băieților lipsiți de apărare. Frînghia de care-i atîrna cadavrul rămase legată de corabie, iar în zori, cînd ne apropiarăm de

bord, o întovărășeau multe altele. O barcă le prelua povara în liniște. Părea că acel ponton vechi, transformat în închisoare, stătea ancorat cu multe odgoane din acelea care nu-l lăsau să plece.

Din timp în timp, mareea scotea la suprafață trupuri negre și vinete, unele singure, altele strîns îmbrățișate. Cei cu barca munceau din greu pentru că, scoase din apă, ele își dublau greutatea.

— Unde o să-i îngropați ? îi întrebă prietenul într-o dimineață.

— În Spania nu există pămînt pentru cîini francezi.

— Atunci, am ripostat, lăsați-i mai bine în mare.

— După mine, zise barcagiul, aici ar rămîne, dar ordinul e ordin. Cei din oraș se plîng cel mai mult deși, dacă e vorba de protestat, mai degrabă ar trebui s-o facă viermii sau peștii, dar ăștia, cum bine știm, își țin gura.

— Așa să te mănînce pe tine chiar acum ! strigă de pe covertă o voce furioasă, într-o spaniolă stricată.

Barcagiul rîse greoi și, trăgînd odgonul următor, continuă cu un glas sumbru :

— Liniștește-te, soldat ! Mai devreme sau mai tîrziu, toți o să veniți aici, la mine.

Soldatul izbucni în plîns, în timp ce barca se îndepărta spre orașul rumenit în roșu și alb deasupra mării de aramă.

XIV

Curînd, tot trăind în preajma ei, ne pierdurăm respectul față de moarte. Acum aproape că nu ne mai deranjam din somn la auzul cufundărilor surde ale cadavrelor, cu capul în jos, în mare, și nici la vaietele celor care se tîrau pentru a fugi de blestematele acelea de funii. Puțin cîte puțin, ne-am obișnuit să considerăm fiecare dimineață drept o cucerire și fiecare noapte ca un somn, încă un pas făcut spre eternitate. Văzîndu-i pe atîția dispărînd, am început să ne credem nemuritori, ținînd seama că molima făcea mai abundentă mîncarea, mai curată apa, mai proaspeți pesmeții.

Cu adevărat, nu există alinare mai dulce ca nefericirea altora și nici sămînță de uitare mai rodnică decît mizeria aproapelui. Așa de puternic era acest adevăr, încît mulți nefericiți păreau a fi devenit la fel de sănătoși și siguri pe ei ca în ziua îmbarcării.

Lenea, care pe toți îi făcea ostili și singuratici, pe șchiop, în schimb, îl dinamiza, mai ales la jocul de cărți. Acum se arăta adevărata lui fire, pasiunea sa pentru joc, care din zori îl făcea să parieze dacă leșurile din noaptea trecută erau cu soț sau fără soț.

Într-o zi l-am întrebat pe prieten de unde credea că i se trăgea șchiopului această pasiune pentru cărți.

— Trebuie să fie lucru țigănesc, mi-a răspuns. Și, văzîndu-mă nedumerit, a continuat: E știut dintotdeauna. Jocurile astea de noroc și pariurile le-au inventat țiganii ca să trăiască pe seama altora.

Adevărat sau nu, nu auzisem niciodată asemenea explicație. Acolo, la orfelinat, căminiștii jucau între ei cu cartonașe colorate, iar mai tîrziu, la țară, așa i-am

văzut distrîndu-se pe zilieri și cărăuși, cu toții buni creștini.

Șchiopul era maestru la ridicat, servit și tăiat, la făcut intrarea în jocul de *manila*[1], la pase și sărit, la aranjarea cărților în evantai. Tăia cărțile în părți egale, iar apoi le răsfira în chip de coadă de pasăre, dînd mereu *spada*[2] jos. Atît de viclean era încît, dacă ar fi pus pe picioare vreun negoț într-un oraș, și nu în cimitirul acela de tîmpiți, n-ar fi sfîrșit ca atîția, trăgînd mîța de coadă, ci ar fi ajuns stăpîn de ferme și de hanuri.

Pasiunea lui îi impresiona pe toți, marinari și soldați, care, de multe ori, îi cereau să-și repete manevrele pentru a-i spiona mișcarea mîinilor.

Dintre toți, cel mai mare dușman al lui era un spaniol renegat care obișnuia să vină cu cărțile aranjate.

— Unde-i trișorul ăla ? întreba el.

Dar nu-i răspundea nimeni, nici chiar cumătrul la care se făcuse aluzie ; dar, cum așchia nu sare departe de trunchi, într-o seară șchiopul nu mai avu încotro și trebui să accepte :

— Aici sînt, camarade. Cu ce-ți pot fi de folos ?

— Camarad ? Măsoară-ți cuvintele și spune-mi *domnule*.

Și, făcînd cîțiva pași cu mîna întinsă, continuă :

— Ia să vedem dacă ești chiar atît de grozav pe cît se spune.

Șchiopul făcea eforturi vădite să-și țină firea, dar, în cele din urmă, revenindu-și, îl privi în ochi :

— Cum vă este voia, Sire.

Auzindu-se numit astfel, renegatul izbucni în rîs. Îi săltau mustățile, iar cu mîinile mari și ciolănoase își susținea coastele vlăguite.

— Ei bine, ucenicule, trage cărțile alea și, dacă ești așa de grozav, cu-atît mai bine pentru tine.

---

[1] În care valoarea cea mai mare este 9.

[2] Una din cele patru serii de cărți în care se împarte pachetul la jocul de cărți în Spania, avînd desenate una sau mai multe spade.

Șchiopul se codea, dar, în cele din urmă, văzînd în jurul său atîtea chipuri iscoditoare, fără vreun chef, ca și cum ar fi fost dus la eșafod, își scoase instrumentele. Renegatul înșfăcă pachetul și, examinîndu-i marginile și culorile, pipăi fiecare colț în parte, după care le înapoie satisfăcut. Șchiopul, trecînd cu bine acel prim examen, întrebă :

— Ce joc doriți ?

— Oricare, mi-e egal. Zi-mi pe care le știi...

Șchiopul își recăpătă încrederea și, ca și cum ar fi îngînat o rugăciune, recită :

— *Popa prostu, Lasquenete, Solo, Douăzeci și unu, Douăzeci și trei, Faraonul, Cadrilul* și altele.

— Hai să-ncercăm *Faraonul*, deși blestemat să fiu dacă-mi plac regii.

— Îmi pare foarte rău dar, după cum desigur domnia-voastră știe, pentru jocul ăsta e nevoie de două perechi de cărți.

Renegatul privi cu dispreț cartonașele :

— Știi *Biribi ?*

— După cîte știu, este un joc de dame.

— Pe viața mea, potlogarule, să jucăm o dată ce vrei !

— Ce ziceți de *Solo ?*

— Solo sau însoțit, dă o dată cărțile !

Niciodată n-am văzut o mînă mai bună la aranjatul tăiatului cu degetul mic de la dreapta. Coțcarul ridica două grămezi, iar apoi, prefăcîndu-se că amestecă, cu unghia își puncea deoparte spada. Atît de rapide îi erau mișcările în sus și în jos și privirile aruncate într-o parte și alta pentru a distrage atenția adversarului, și atît de perfect își simula calmul încît, cînd renegatul vru să intervină, acesta îi oferea deja cărțile pentru tăiat. Odată cărțile împărțite, figura rivalului se aprinse. Îi intraseră doi regi, apoi mărunțiș pînă la nouăsprezece și, cînd era pe punctul să-i ciripească și dama, șchiopul venea cu treizeci și șase, punînd capăt disputei.

— Pe sîngele Domnului ! strigă rivalul. Niciodată n-am văzut așa ceva. Mai dă-le o dată !

Și iarăși zburară cărțile prin aer și rezultatul fu același. Renegatul rămase prost, în timp ce șchiopul și ceilalți marinari și soldați îl priveau în tăcere. Apoi luă cărțile cu și mai mare grijă, le pipăi cu atenție și, dînd a înțelege că le găsise pe gustul lui, șuieră printre dinți :

— Acum le dau eu.

— Cum doriți.

— Dar de data asta punem rămășag.

— Și cu ce să vin eu ? Sînt sărman ca un scorpion.

— Dacă ești așa de îndemînatec, joacă-ți viața.

În tăcerea care se lăsase, șchiopul întrebă tremurînd :

— Viața mea ? Contra ce ?

Fără să răspundă, renegatul se dădu în lături și o umbră nefericită căzu în genunchi pe puntea de scînduri. Era tovarășa lui, la fel de speriată ca șchiopul, văzînd cum mîinile acestuia împărțeau cărțile. Din nou zburară cărțile și din nou se făcură licitări pînă la treizeci.

Într-o tăcere religioasă, chibiții le pîndeau gesturile. La următoarea mînă, renegatul urcase pînă la treizeci și patru ; disprețul îi înflorea deja pe buze, cînd șchiopul numără din nou treizeci și șase. Rivalul său rămase ca și cum marea i s-ar fi căscat sub picioare ; aruncă apoi cartonașele pe podea și, apucînd-o pe femeie de braț, o împinse spre șchiop zicîndu-i :

— Ia-o ! E a ta !

Femeia rămase ca pe arcuri, gata de fugă. Încercă să se ridice, dar vechiul stăpîn o doborî, împingînd-o spre cel nou. Cît ai clipi, rămaseră fără cingătoare, furou și pantaloni, ca doi viermi neputincioși ce-și căutau adăpost.

Prietenul își întoarse privirea. Tocmai se îndepărta, cînd două lovituri puternice de tun îl făcură să grăbească pasul. Soldați și spanioli alergarăm după el pentru a privi marea dinspre punte. Dincolo de negura deasă văzurăm sau, mai bine zis, ghicirăm, siluetele a două din găoacele negre ale corăbiilor noastre separîndu-se de restul escadrei. Una reuși să dispară, dar cealaltă, în derivă, lovită în plin, începu să se scufunde, semănînd

marea cu bușteni și naufragiați. Văzînd catastrofa aceea și auzind bubuitul tunurilor, cei de pe coverta noastră blestemau, amenințînd cerul cu pumnii. Doar puțini, care se simțeau mai în putere și mai iuți, se aruncau în mare și luptau cu forța valurilor.

Prea multe nu s-au putut face. Au fost salvați doar vreo șase, destui ca să aflăm că prevestirile prietenului se împlineau. Împăratul însuși intrase în Spania.

— „Cum îndrăznesc spaniolii — exclamase el la Madrid — să vorbească de capitulație, cînd ei înșiși au violat-o? De ce generalii mei francezi nu s-au lăsat uciși în loc să semneze asemenea condiții? Aș vrea să spăl această dezonoare cu propriul meu sînge."

Frumoase cuvinte, care i-au entuziasmat pe toți, soldați și spanioli aliați. Uralele și ovațiile adresate împăratului asurzeau punțile de la babord la tribord, dar nici șchiopul, nici eu nu ne alăturarăm acestor glasuri. Era ușor să vorbești astfel cînd te aflai pe pămînt, înconjurat de o mare de generali, cu hainele uscate și sătul, nu pradă păduchilor sau suferind de frig și de foame ca noi. Toate victoriile și înfrîngerile acelea rămîneau la fel de îndepărtate ca judecata de apoi la care, după cum se spune, fiecare își va primi răsplata. I-am spus prietenului ce gîndeam.

— Dar ce, ripostă el, crezi că el nu ne știe necazurile?

— Eu mi le știu mai bine, i-o întoarse prost dispus șchiopul.

— Tu nu știi decît să pui rămășaguri, protestă cu dispreț cel înfruntat.

— Atunci pun rămășag cu tine că, dac-o s-o mai ducem tot așa, în curînd o să ne sune ceasul de pe urmă.

— Poate, dar fiecăruia în felul lui.

— Te înșeli. În moarte, sîntem cu toții egali: împăratul tău și ceilalți muritori.

Discuția era inutilă. Prietenul insista că spaniolii ar face bine să accepte un armistițiu nu prea aspru. Înainte de o lună am fi liberi. Dar ghicise numai pe jumătate. După nici o săptămînă am fost îmbarcați într-un alt convoi, cu ordinul de a ieși în larg, părăsind portul cu toată viteza.

XV

Fără un nume, fără pavilion, păream a fi mai degrabă o turmă decît o escadră. Dar chiar și așa, cu toată ciudățenia călătoriei, supravegheați îndeaproape de două fregate, inima ne cîntă de bucurie, mai ales cea din pieptul prietenului.

Șchiopul și cu mine, printre poticniri și vărsături care-i doboară pe cei mai slabi, încercăm să descoperim dincolo de neguri vreo urmă de sat sau oraș. Sînt zile de abandon, adumbrite doar noaptea de zgomotul cadavrelor aruncate în mare pentru a se evita extinderea răului asupra tuturora înainte de a ajunge la țărm.

— Uite Gibraltarul! — ne anunță prietenul.

În depărtare se înalță un pinten enorm ce spintecă norii, aproape închizînd trecerea. Cele două fregate care ne urmează dau de veste prin sirenele lor și, la răspunsul venit de pe uscat, traversăm fără vreun impediment.

Deodată vîntul se schimbă, trimițînd asupra noastră o trombă furioasă de grindină înghețată. Norii se aprind, iar convoiul se fragmentează, alunecînd printre luminile fulgerelor. Se înnoptează: soldați și marinari mișună pe punte, spre sentină, străduindu-se să slăbească velele, unii rugîndu-se, alții blestemînd. Marea inundă punțile și tambuchiul cu atîta furie și înverșunare, încît corabia se cutremură și se învîrte fără ca timonierul s-o poată stăpîni.

Încercăm s-o menținem dreaptă prin puțina greutate a trupurilor noastre. Un fulger din înalt ne vestește că sicriul nostru mai plutește încă. Pierdem din nou timp cu remedierea avariilor și refacerea convoiului,

după care ne continuăm calvarul. Totuși, toate au un sfîrșit, chiar și cele mai cumplite primejdii, așa că și noi, într-o dimineață cu vînt mai bun și mare mai blîndă, zărim un oraș de unde sîntem siguri că începe Franța.

Aproape că-l putem atinge cu mîna. Iată-i turnurile de apărare și zidurile încununate de o fortăreață înconjurată de mori de vînt ce-și mișcă prin aer aripile tăcute. Sînt la fel cu acelea pe care le-am văzut de atîtea ori pe pămîntul stăpînului, dar cu vele și cabluri, ca niște corăbii, și atît de aproape de catedrală, încît se confundă cu clopotnițele ei aurite.

La intrarea în oraș se află portul, ticsit de tot felul de nave, mai făloase ca a noastră, mergînd de la adăposturile cele mai umile, cu scripeți și năvoade, pînă la cele mai solemne, pline de încăperi aurite.

— Priviți, o brigantină englezească ! strigă prietenul. Iar acolo, o goeletă !

Dar descoperirile acestea nu ne spun mai nimic, nici mie, nici șchiopului. Sîntem sătui de cele două fregate ale noastre care ne pîndesc din spate, ca niște cîini. Doar atît mai dorim, să părăsim cît mai curînd sicriul acesta comun, pe care l-au invadat pustula și rîia. Ne întrebăm amîndoi cum de știe prietenul atîtea lucruri despre mare, el care, la fel ca noi, este om de uscat.

— Nu despre mare, ci despre războiul pe mare, ne răspunde el cu mîndrie.

— Chiar și-așa. Niciodată n-ai văzut marea înainte.

— Te înșeli. Tata mi-a arătat principalele porturi.

Mereu aceeași logică. De parcă, recunoscînd un coif, un drapel sau un nume, s-ar ridica deasupra noastră cu douăzeci de coți.

Dar, cunoscători sau nu în ale mării, în curînd ne dăm seama de ceva care prietenului îi scapă.

— Pentru ca să fim însă în Franța asta despre care vorbești, zice șchiopul, ar trebui să văd și alte pavilioane ca al nostru și ca acela cu gratii încrucișate care ne vine din spate.

— Nici eu nu văd, întăresc la rîndu-mi. Doar denumiri spaniolești.

Într-adevăr, peste tot citim : *Santo Cristo de Santa Eulalia, Beata Catalina Tomás, Extremeña, San Justo,*

San Leandro. Dar prietenul o ține morțiș că acela este limanul libertății noastre, oricîte pavilioane și sfinți și-ar face apariția pe el.

— Să fie precum zici, insistă el, numească-se cum s-o numi, numai să ieșim de-aici liberi cu toții.

— Palma se numește, intervine dintr-o dată renegatul. Și avem noroc, pentru că aici se va face schimbul.

— Care schimb ? întreb surprins.

— Acela pe care l-a convenit netotul nostru de general.

Prietenul se schimbă la față și abia își mai ascunde disprețul :

— Generalul despre care vorbești are pe piept atîtea medalii cîți epoleți sînt în tot regimentul. Ți-ar trebui o zi întreagă să-i numeri victoriile.

— Sau ca să-i numeri averile. De cînd m-am alăturat trupelor sale nu l-am văzut luîndu-și ochii de la furgoane. De ce atunci l-a chemat împăratul ? Ca să-l decoreze ?

— Ca să-l informeze asupra războiului.

Renegatul scoate un rînjet de lup :

— Nici un fir din barbă nu dau pe viața lui.

Scuipă la picioarele noastre și, întorcîndu-ne spatele, se îndepărtează. În disprețul lui se vede că, deși îi servește pe francezi, și-ar schimba oricînd uniforma, dacă soarta s-ar întoarce în favoarea trupelor spaniole.

— Sînt mulți ca el, bombăne prietenul. Țara e plină de oameni fără onoare, cu gîndul numai să-și umple burțile.

Dar, deși renegat, informația lui părea sigură.

În zori, alte cinci corăbii ne iau în primire. Ne urcăm pe ele, uitînd setea și pontoanele, cînd, dintr-o dată, se îndreaptă spre o stîncă pierdută în larg, matcă de spumă și adăpost de pescărușii.

Adevărul îl aflăm repede : neîncrederea în Napoleon i-a făcut pe spanioli să anuleze schimbul. Acum ne duc pe stînca aceasta tristă, al cărui nume nu-l cunoaște nimeni, dar care, în curînd, avea să răsune ca ecoul valurilor în țărmul înalt, sub un soare nemilos, în peisajul dușmănos al falezelor pustii.

XVI

Orice insulă își are portul ei, mare sau mic, un fort oarecare, iar stînca aceea ciudată, care părea a se fi născut cu dezgust între valuri, îl avea pe al ei, dar fără nici un tun. La miezul nopții, ceasul debarcării, portul ne apărea ca un paznic încremenit sub haloul senin al lunii. Razele ei difuze luminau un ciorchine de stînci plumburii, năpădite de ierburi și aluniș, care constituiau finalul fericit al călătoriei noastre și pămîntul la care dorisem să ajungem. Doar la răsăritul soarelui am descoperit adevărata față a insulei, pămîntul ei uscat și dur, văile pustii prin care trupa aceea măcinată de rîie și pîntecăraie își căuta izbăvirea și hrana. Șchiopul nu voia să se mai scoale, hotărît să recupereze dintr-o dată toate nopțile pe care le pierduse, dar prietenul și cu mine plecarăm printre ultimii, cu gîndul să ajungem sus, pe colină.

— Aici va trebui să trăim ? l-am întrebat cînd am ajuns sus, scrutînd orizontul.

La picioarele noastre, marea cutremura pînza albă a unei corăbii, sărmană umbră a libertății noastre. Lîngă port, două canoniere dormeau legănîndu-se, iar cîțiva măslini firavi, sub zidurile fortăreței, îmi aminteau de pămîntul și casa în care trăisem. Orfelinatul, supa lui chioară, încăierările și duhovnicul mi se păreau acum raiul pe pămînt față de dealul acela pe care se adăposteau scorpionii.

— Asta nu poate ține mult, încercă prietenul să mă încurajeze. Schimbul e stabilit. În cîteva zile, listele vor fi gata.

— Ce liste ? m-am burzuluit. Cu ce se mănîncă ? Unde se pregătesc ? Pe mama care m-a aruncat în lu-

mea asta, că de aici nu mai ieșim decît ca să îngrășăm pămîntul! Sînt sătul de minciuni și soroace. Blestemat fie ceasul cînd am părăsit casa și situația mea ca s-o sfîrșesc aici!

— Despre ce situație vorbești? mă întrebă cu o undă de ironie.

— Cea mai bună pe care o poate avea un creștin: să nu asculte de nimeni, să nu devină prizonier pe vecie, să nu se scoale în zori pentru a-și muia niște pesmeți mizerabili, așezat printre morți în picioare și răniți, ca un *Ecce Homo*. Pînă acum n-am dus lipsă nici de apă, nici de sare, nici de o grămadă bună de paie unde să dorm ca un pașă.

— Slabă consolare.

— Mai rău este să-ți umpli capul cu fantezii atunci cînd, printre păduchi și ticăloși, nici ziua nu e zi, nici noaptea nu e noapte.

— Pentru că tu nu te-ai născut pentru asta.

— Nu m-am născut ca s-o sfîrșesc în mare, atîrnat de capătul unei frînghii.

— Există rațiuni pentru care trebuie să-ți pui viața în joc.

Și rămase privind în tăcere orizontul, cufundat ca de obicei în gînduri. Desigur, își amintea de taică-său, așa cum îmi aminteam eu de ultima-mi protectoare, de grădina și casa în care petrecusem atîtea ceasuri frumoase. Mă vedeam din nou în cuibul acela cu draperii albe, dar prietenul nu se sinchisea de-așa ceva; ochii lui probabil visau doar la steaguri și tunuri.

Un zgomot neașteptat ne trezi din reverie. Pe cărarea ce ducea la țărm, cîțiva soldați se încăieraseră în jurul unei prăzi nenorocite. Coborînd în grabă colina, descoperirăm că pricina hărțuielilor nu era decît un măgar slab, costeliv.

— Să se facă dreptate! striga cel care-l apucase de gît. Eu l-am văzut primul.

— Minți, eu i-am aruncat lațul!

— Nu-l atinge nimeni, e al meu!

— Mai bine l-ați trage la sorți înainte de a-l sacrifica, se ridică vocea renegatului deasupra celorlalți. O să iasă o supă bună din el, o să vedeți!

Totuși, cineva observă că-l puteau folosi la alte treburi, la căratul apei și mîncării, spre exemplu, dacă ar fi fost cazul. Unii tăcură, alții încuviințară și astfel grămada aceea mizerabilă de oase firave își salvă viața pentru a cără pietre și crengi la ridicarea primelor colibe.

Doar doi refuzară să lucreze la ele : prietenul, mereu în așteptarea faimosului schimb, și șchiopul care, chiar din prima zi, se consacră ocupației de cartofor. Adăpostul acela nenorocit pe care am reușit să-l ridicăm cu multă trudă și sudoare se transformă într-un cuib de jucători de cărți unde venea întreaga insulă să-și lase totul, de la coif la galoane. Ziua dormea, noaptea își deschidea taraba, iar pentru a se pune bine cu noi ne dăruia ceva iască și cremene cu care să aprindem focul pentru cină sau vreo pereche de pantaloni peticiți.

Ciudată pasiune, a lui și a altora. Văzînd atîta suferință în jur, cine ar fi crezut că-și vor mai păstra încrederea în noroc ! Desigur că, în lipsa unei speranțe mai fericite, aceasta, mai vagă, îi ținea pe picioare, deși puțini cîștigau. Cei mai mulți, curățați de bruma ce-o avuseseră, își petreceau timpul în singurătate, privind marea, atinși de cea mai rea dintre boli, temuta și înverșunata ipohondrie. Alții își înfruntară nenorocirea și, folosind cuie și cuțite, reușiră să-și ridice colibe mai mari, cîteodată înconjurate cu grădini.

Primul deal pe care l-am explorat s-a numit *Colina Dragonilor*, altele *Douăzecișiunu*, *A treia*, *A paispreceea*, după numele principalelor regimente. Fiecare locuia cu prietenii pe care-i avea ; noi am fost trei pînă cînd, într-o zi, dînd la o parte perdeaua de ramuri, îl văzurăm intrînd pe renegat :

— Mai e loc pentru un chiriaș ?

A trebuit să-l acceptăm, dar nu venea singur ci însoțit de o femeie.

— Cel puțin aici pot vorbi spaniolește. M-am săturat să tot gîguresc ca porumbeii.

De atunci, nopțile ne fură mai puțin liniștite, iar zilele la fel ca nopțile. Lăsînd la o parte galopurile ei amoroase, de fiecare dată cînd mîncarea întîrzia, coto-

roanța aceea părea gata să-și devoreze bărbatul. Ceea ce eu și prietenul nu reușeam să obținem, tihnă pentru jocul de cărți și liniște pentru somn, veni în urma unui ordin care dezlănțui cea mai sălbatică dintre furii.

— E neghiob omul ăsta? striga femeia. Doar nu plec de plăcere, ci pentru că sînt obligată.

— Pe Dumnezeu că n-ai să pleci!

— Și cine mă va opri? Tu? Ordinul e pentru toate.

Renegatul o amenința cu pumnul, dar femeia nici nu clipea, blestemata.

— Voi pleca. Nu sînt obiectul nimănui. Cine vrea să vină cu mine, drumul e liber; cine vrea să rămînă, n-are decît să putrezească aici.

Cu astfel de cuvinte se atacau învrăjbiți fără să ne lumineze asupra cauzei unei furii atît de neașteptate, dar eu, în plină sarabandă, am luat-o spre falezã, unde alții, mai puțin impetuoși, obișnuiau să se plimbe la căderea serii.

Primul pe care l-am întrebat nu m-a auzit, gîndindu-se poate la corabia care aducea pîinea și care, ca de obicei, întîrzia. Altul se jură că nu știe nimic și, în sfîrșit, am găsit un caporal care vorbea ceva spaniolă și de la el am aflat motivul pentru care se înfrunta perechea noastră.

— Chestie de femei, bălmăji el.

— Asta se vede, am replicat. Bărbații se ceartă adesea pentru chestii din astea.

— S-a hotărît ca toate femeile să fie repatriate, micul meu prieten.

— Cine a dat ordinul?

— Noul capelan.

Așadar, acum aveam și un duhovnic, iar Lola Lory, Maria Magdalena de Mayar și Mariette Radayel, amanta sergentului Cosin, fără ca să mai vorbim de cea a renegatului și altele, fură îmbarcate, lăsînd portul scăldat în lacrimi și blesteme. Mare le-a fost spaima; multe s-au refugiat însă prin peșteri, dar, cînd apele și-au revenit la vechea matcă, foștii prieteni și clienți au reînceput să le viziteze la noile adăposturi, cu vreun cadou care să le deschidă drumul favorurilor.

XVII

Unicul care supraviețuia acestei deznădejdi generale era, cel puțin în aparență, prietenul, posac și vigilent. Nimic, nici foșnetul cărților de joc, nici lipsa sării, nici toți ochii aceia stinși care așteptau moartea și nici cadavrele ce trebuiau arse pentru că nu puteau fi îngropate nu-l impresionau, nu-i cutremurau sufletul. Nici n-a clipit în zori văzînd în rugurile încă fumegînde picioare și brațe arse ridicîndu-se din cenușă și cerînd cerului îndurare pentru sufletele lor. Străin de toate și deasupra tuturora, obișnuia, la căderea serii, să se plimbe de unul singur. Apoi nu-l mai vedeam și credeam că poate, cine știe, se ducea la peșteri, refugiindu-se, în brațele vreunei sihastre, fără știrea noului capelan.

Într-o seară m-am hotărît să-l urmez. Cu grijă, ascunzîndu-mă prin mărăciniș, l-am văzut apropiindu-se de un golfuleț, de care trecu îndreptîndu-se apoi spre un mal mai îndepărtat, unde ajunserăm doar la căderea nopții. Acolo, pe întuneric, am auzit lovituri puternice. M-am apropiat prin hățișul de drobușor, cu inima bătînd să-mi iasă din piept.

În jurul unor trunchiuri prost îmbinate, un grup de bărbați trudeau cu ferăstraie și dălți, provenite cu siguranță de pe vreo corabie englezească. Tocmai gîndeam că poate ar trebui să trec de partea lor, cînd un zgomot venit din spate mă făcu să tresar, speriindu-i și pe cei de jos.

Într-o clipă golfulețul rămase pustiu, iar scheletul de barcă bine acoperit cu pietre și mărăciniș. Eu, mai sperios, am rămas liniștit, lipit la pămînt, pînă ce coar-

nele lunii au atins vîrful muntelui. Mă pregăteam să plec, cînd am observat că odată cu mine s-a mai ridicat o umbră. Am simțit că-mi stă inima dar, adunîndu-mi ultimele puteri, am întrebat cu un firicel de glas :

— Cine ești ?

Dar nu-mi răspunse decît vuietul valurilor.

— Cine-i acolo ? Cine ești ? am șoptit din nou.

— Maria cea mică, răspunse la fel de încet umbra.

— Nu știu pe nici una cu numele ăsta, nici mare, nici mică. Spune parola !

— Speranță și curaj !

Acum puteam s-o deslușesc : mică, așa cum spusese, cu pieptul slab descoperit și hainele zdrențuite.

Deodată se întoarse și glasul ei îmi ajunse la urechi pe deasupra ecoului mareei :

Sin' Anton prealăudat
buchete de flori
celor fără culoare
dă-ne bujori.

Și, într-adevăr, era cazul să-i ceară și să se lase în grija sfîntului pentru că, în lucirea lunii, fața ei era la fel de albă ca lumina acesteia.

Nu părea tristă pentru soarta ei. Probabil că fugise odată cu altele, cînd noul capelan dăduse ordinul de părăsire a portului, iar acum mergea la voia întîmplării, ascunsă prin peșteri.

Numai ochii îi luceau deasupra umerilor, în întuneric, fără a se opri asupra vreunui lucru, fugind mereu, neastîmpărați, la fel ca mîinile arse de soare și de vîntul acela marin care-i ridica mereu pe spate ghirlande de șuvițe.

— De unde vii ? am întrebat în cele din urmă.

— Puțin mai de sus ; acolo-i castelul meu.

Bineînțeles, își bătea joc de mine, așa încît am necăjit-o puțin :

— Dacă-i așa, probabil că ești cu mulți per tu. În noaptea asta a trecut pe aici o trupă de ofițeri.

— Unii vin, alții pleacă. Iar alții nu se mai întorc. Părea că abia acum se uita la mine. Ce mai vrei de la mine ?

— Nimica toată : să-mi arăți palatul ăsta al tău.

— Cu plăcere, continuă micuța cu o reverență ce-mi reaminti de ultima mea doamnă.

Și hotărît să duc pînă la capăt gluma, am întrebat-o din nou :

— Și nu se teme domnia-voastră de hoți ?

— Nu, pentru că nimeni nu l-a văzut, nimeni nu-l știe.

Pe măsură ce ne îndepărtam de mare îmi închipuiam ce lupanar trebuia să ne aștepte într-un loc atît de ferit. Poate că acea Marie nu era decît o momeală pentru clienți tot atît de novice ca mine, dar cu toate astea am urmat-o, dînd mereu deoparte rafalele de mărăcini ce-mi înțepau picioarele :

— Spune-mi ceva. Dacă-i adevărat, cum zici, că nimeni n-a intrat în castelul tău, atunci ce merit am eu să capăt acest privilegiu ?

— Meritul de a fi primul care dorește acest lucru.

I-am privit trupul mic, pe care și-l mișca ritmic, aproape fără să atingă iarba și mărăcinii.

— Mai vreau ceva. O să-mi dai și asta ?

— Asta depinde de timp și de împrejurări, răspunse continuîndu-și drumul. Grăbind și mai mult pasul, ca și cum s-ar fi temut să nu iau chiar atunci ceea ce-i cerusem, adăugă : Anumite podoabe ale trupului și sufletului nu pot fi furate, ci trebuie să le meriți ; numai date și primite de bunăvoie pot să-l satisfacă pe cel ce le cere.

Am rămas mut și descumpănit, de parcă mi-ar fi vorbit însuși duhovnicul. Atît eram de mirat, încît am uitat orice intenție de-a o lua cu asalt, hotărîndu-mă, în schimb, s-o ascult orbește. Înaintam printr-o mare de mărăciniș care abia ne permitea să trecem și, într-un tîrziu, îmi făcu semn să mă opresc.

— Acum stai și ascultă și, dacă ai pentru mine puțin respect, promite-mi că nu povestești nimănui ce-o să vezi.

Ne aflam deja la intrarea faimoasei sale peșteri, dar cu cît priveam mai mult, cu atît mai puțin îmi dădeam seama dacă e vorba de un palat sau de un bordel. Cu toate acestea, i-am răspuns respectuos :

— Jur pe viața mea că nu voi spune nimic !

Pe sufletul meu însă că locuința era așa cum mi-o descrisese. Am aprins un mănunchi de uscături și am urmat-o pe prietena mea care, deși întunericul era adînc, se mișca după bunul plac. Coloane mari apăreau în lumina sperioasă a făcliei, unele atîrnînd din înaltul peșterii ca lacrimi strălucitoare, altele născute din pămînt, ca păduri fără ramuri, șlefuite, scînteietoare.

Dintr-un loc pe care privirea nu-l ajungea, se auzea șopotul unui rîu, ecoul stins al picăturilor, mereu în același ritm, ca și cum ar fi măsurat timpul scurs din viață. Cînd mișcam făclia iar focul se întețea, Maria cea mică se estompa îndărătul vreunei figuri colosale. Tot ce văzusem pînă atunci în viața mea se transformase în locul acesta în minuni.

Deodată vocea prietenei mă smulse din visare :

— Acesta e tronul meu.

Așezată pe un piedestal imens, părea doamna acelui regat tăinuit, născut din măruntaiele pămîntului.

— Pe Isus, am început, imitînd obișnuitul ei ceremonial, în viața mea n-am văzut castel mai original, atîta cristal și marmură la un loc, deși, ca să spun adevărul, n-am văzut prea multe.

— Eu le știu pe toate și pot să te asigur că nu există altul pe măsura lui.

— N-am nici o îndoială ; cel puțin, nu pe insulă.

— Rău faci că-ți bați joc, mi-a replicat supărată, pentru că aș putea să-ți mai arăt unul.

— Nu-mi bat joc, i-am răspuns hotărît să-i vindec supărarea, dimpotrivă, vreau să mi le arăți pentru că taina în doi este izvor de prietenie și dragoste.

Dar argumentele acestea nu i-au clintit disprețul. Cred că nici măcar nu m-a auzit, pentru că, părăsind piedestalul, s-a pierdut în întuneric, fugind de lumina ce agoniza în mîinile mele.

Am strigat-o, încercînd să înteţesc făclia, dar în zadar. La intrare, castelul se învăluia deja în primele luciri ale zilei. Unde-o fi oare mîndra lui regină, albă sub lună ca o statuie de sare? Cu ce şi-o potoli oare foamea şi setea? Ce visuri i-or hoinări prin cap? O fi trăind, ca altele, cu rădăcini şi ierburi sau, ca unii din prizonieri, cu sărmana hrană oferită de mare? Şi mai ales de ce oare o urmam supus, dacă viaţa şi soarta îmi erau la fel de întortocheate ca fuga lunilor prin timp?

XVIII

Sub un soare arzător, după o lună fără picătură de ploaie, unicul izvor al insulei începu să sece, iar apa deveni o obsesie.

— Soare blestemat și blestemat zăduf ! izbucnea prietenul scrutînd orizontul. Nu se vede nici un nor !

Un șir compact de prizonieri însetați se întindea de la izvor pînă la Colina Dragonilor, lungindu-se zi și noapte, cu trupuri din ce în ce mai slăbite. Din lipsă de apă, unii încercau să-și pregătească mîncarea cu apă de mare, dar fiertura aceea sălcie le provoca o sete și mai puternică, însoțită de grețuri. Rația ne-a fost redusă, rîndul fiind supravegheat cu strășnicie de un caporal aspru și întunecat, gata să loveească cu bastonul. Un regulament nou indica orele cînd se putea lua apă și zilele cu interdicție, pentru a nu secătui izvorul, devenit acum un pîrîiaș mizerabil, muribund. Să fi văzut mulțimea aceea făcînd de strajă o săptămînă întreagă pentru a putea umple o găleată cu care să-și fiarbă supa ! Șchiopul nu se plîngea. Dimpotrivă, obișnuia să ne ofere cîte o supă atunci cînd, la căderea nopții, își făcea bilanțul negoțului.

— Luați ! ne poftea el. Cîtă artă există în dîrzenia cu care se agață oamenii de viața asta de cîine !

— Vrei să spui foame !

— Totuna. Eu nu oblig pe nimeni. Cine are cu ce plăti, să plătească, cine nu, să-l ia dracu. Nu eu am inventat războiul ! Cine nu poate să se gospodărească știe ce-l așteaptă dacă întîrzie corabia.

— O groapă și patru pietre.

— Așa or să ne termine, conchise prietenul pe un ton sumbru.

— Și ce-or să cîștige cu asta ?

— Mai puține drumuri și mai puține guri. Cît despre apă, știu eu un leac.

— Te uiți la nori și aștepți.

— Mă scald în mare.

— Mai mult decît bun, aș spune un leac definitiv. Mulți au murit bînd apă de mare.

— Cine spune s-o bei ? Știi să faci pluta ?

— Ca o broască rîioasă, hohoti șchiopul.

— În orice caz, am intervenit eu, putem încerca.

Ne-am îndreptat încet spre locul cu pricina, unde, printre alții, se afla și renegatul care, după cum își mișca picioarele și brațele, părea mai degrabă om de mare decît unul obișnuit cu secera și coasa. Eu, de bine de rău, mă descurcam, șchiopul abia își uda picioarele, iar prietenul nici măcar nu ajunse să atingă spuma, în ciuda sfaturilor pe care ni le dăduse mai înainte.

După un timp, scoțînd capul din apă, renegatul veni spre mine pufnind :

— Ca om de uscat, îmi strigă, te descurci destul de bine. Vino cu mine, soldatule.

Strîngînd din buze, abia de puteam să-i răspund, dar el, cu un gest categoric, insista mereu, așa încît l-am urmat fără să mai zic nimic. Apa era mai adîncă decît în bălțile acelea în care vara, noi, copiii de la orfelinat, obișnuiam să învățăm să înotăm, dar maestrul avea probabil ceva care mă atrăgea ca un magnet, în ciuda voinței mele, departe de țărm, ca și cum aș fi fost în căutarea unui pămînt îndepărtat unde să-mi aflu libertatea.

Marea era atît de blîndă, cerul atît de prietenos și plăcut, încît, la fel ca vietățile, m-am lăsat dus în urma ghidului meu. Pentru prima oară mă simțeam din nou liber, ca atunci cînd eram cu turmele stăpînului, ori mai de mult încă, în curtea orfelinatului, la sărbătoarea de Joia Verde. Acum înțelegeam eu dorința aceea arzătoare a prietenului, precum și adevărata mizerie care, adăugîndu-se singurătății și foamei, îi copleșea pe ceilalți. Înțelegeam ce lucru minunat era să pot supraviețui prin forța slabă a brațelor mele, înfruntînd orizontul acela senin, fără speranța unei guri de apă de izvor sau a

corăbiei cu orez și pîine. Din nou mă îmboldea dorința de a fugi cu orice preț, de a huzuri fără cătușe, liber s-o apuc oricînd pe alt drum, într-o altă direcție, să mă las dus de norul de pescărușii ce ne deschideau calea ca niște cercetași veseli.

Acum deslușeam cît se poate de bine că acel prim plan al meu de a mă îmbogăți, de a găsi rude bogate sau o slujbă bună se mîstuia în depărtare ca linia plajei. Unde să le aflu fără a-mi pierde libertatea, disprețuită cînd o aveam în mînă, dorită cînd îmi lipsea? Poate că de aceea îl urmam pe renegat, cu picioarele neîncătușate, cu brațele hotărîte, îndreptîndu-ne spre o stîncă ce se înălța ca la un sfert de leghe, acoperită de o sumedenie de tufe de drobușor, înconjurată de șoimi de mare care aproape nu se sinchiseau la trecerea noastră.

Cu siguranță că o știa din alte dăți, pentru că imediat găsi unde să pună piciorul, iar cînd, după multă trudă, am ajuns și eu pe uscat, scoase dintr-o ascunzătoare de mărăcini două ciomege noduroase și-mi întinse unul :

— Atenție și înainte ! ordonă el. Să înfruntăm dușmanul !

Nu pricepeam despre ce dușman vorbea, ce muncă mă aștepta și nici pe cine trebuia să executăm pe colina aceea plină de taluzuri. Începeam să ezit în a-l urma, gîndindu-mă că poate soarele, ipohondria sau setea i-or fi luat și lui mințile, ca altora, dar, după cum își croia drum prin mărăciniș, îndoiala mă părăsi. Deasupra capetelor noastre zburau rîndunele asemenea celor de pe continent dar, încrezătoare și fericite, stăteau aproape să le atingem cu mîna. Am înțeles că, în afară de noi, puțini ajunseseră pînă aici, poate că doar vreun naufragiat pierdut, și mă întrebam ce noimă putuse avea lupta pe care-o dădusem ca să ajungem pe o colină semănată cu stînci.

Cînd, deodată, la o cotitură, am văzut-o pe prima noastră victimă privindu-ne chioriș, fără urmă de spaimă. Era ca iepurii din curtea stăpînului, puțin mai mic, dar maroniu și cu urechi fine, adulmecînd mereu vîntul care îi aducea zgomotul pașilor noștri. Nemișcat, aștepta fără

teamă, desigur la fel de surprins ca și mine, care abia de-am văzut bîta renegatului zburînd.

— Înainte! strigă el. Avem aici carne pentru un regiment întreg.

Și, ca dovadă că avea dreptate, pe măsură ce înaintam, începură să iasă de prin gropi și luminișuri noi victime pe care le executam cu o singură lovitură, pînă ce ne amorțiră brațele. Incursiunea asta aducea mai mult a măcel decît a vînătoare, și atît de mare ne fu efortul încît, în cele din urmă, ne oprirăm răpuși de oboseală.

— Bună recoltă pentru o singură zi! gîfii tovarășul meu. Să cruțăm viața celorlalți și să ne odihnim pentru întoarcere. Mai ai putere?

— Destulă. De bine de rău o să mă pot susține, chiar cu încărcătura asta.

— De-acum nici o vorbă! Mai bine dormim puțin, decît să pălăvrăgim.

Și, de parcă ar fi auzit sunetul goarnei, se supuse propriului său ordin, lungindu-se satisfăcut, ca și cum s-ar fi aflat pe cele mai moi perne.

Soarele începea să coboare. Mi-am întins și eu oasele obosite și puțin după aceea nu mai auzeam nici vuietul mării, nici ciripitul nesfîrșit al leneșelor rîndunele.

Deodată, o lovitură puternică în coaste mă readuse din lumea viselor. Renegatul stătea în picioare pîndind cerul, care acum era negru, biciuit de fulgere. Marea se umfla și se zvîrcolea în dealuri și coline. După fiecare străfulgerare, salve de tunete bubuiau la orizont.

— Repede, să fugim!...

Cu prada în spate alergarăm spre locul pe unde veniserăm, dar marea ne respingea. În zadar am încercat să ne avîntăm. Furtuna o zbuciuma, pătrunzîndu-ne pînă la oase și, după ce ne lăsarăm bucăți de piele pe stînci și prin mărăcinișuri, am rămas în golfulețul bătut de valuri. Renegatul se puse pe înjurat.

— Pe sîngele Domnului! Atîta muncă în zadar! O dimineață și-o după-amiază pierdute.

— Numai să nu ne lăsăm și viața pe-aici!

Pentru un moment uită de mare și mă privi supărat :

— Rău tovarăș îmi ești ! Dacă-ți lipsește curajul, cel puțin taci. N-o să dureze o veșnicie.

Dar munții aceia care se spărgeau la picioarele noastre creșteau mereu, lăsînd în urma lor o mantie verde de alge răscolite.

— Ce facem, Sire ? l-am întrebat.

Scrutînd cerul, mi-a aruncat o privire tăcută ; am înțeles că trebuia să tăcem și să așteptăm, încercînd să învingem cele două furtuni.

În timpul nopții vijelia se înteți, semănînd spaimă în inimile noastre. Pe renegat îl vedeam acum doar la lumina fulgerelor, ghemuit, ca și mine, la fel de neputincios, ud ca un cîine, nedormit și lihnit de foame. Nu ne mai rămăsese decît să alegem între a o sfîrși ca Ionas în pîntecele vreuneia din balenele acelea îngrozitoare ori să fim prefăcuți în cenușă de următorul fulger. Și așa, așteptînd vizita celei care nu iartă pe nimeni, am petrecut ceasuri lungi de spaimă. În locul acela am văzut-o și am înfruntat-o din nou, după ce o zărisem pe pontoane, în rugurile de cadavre, în atîtea marșuri și contramarșuri, pe fața gălbejită a bătrînului meu sergent. Gîndurile mi se răzlețeau ca tramontana, cînd spre nord, cînd spre sud, în dezordine, la nesfîrșit dar, lucru nemaiîntîlnit, în lupta aceea ciudată, o singură ființă dăinuia : micuța Maria, departe de vijelie, într-o altă insulă, mai bună, cine știe dacă nu în palatul ei de cristal. Oare cum își petrecea timpul ? Scrutează marea în așteptarea corăbiei cu pîine sau doarme cînd îi este foame, ca celelalte ? Săracă și nenorocită, îmbrăcată în zdrențe, apărea imediat dinainte-mi ca o regină și doamnă, cu diademă strălucitoare, inele de argint și părul căzîndu-i ca spuma mării, în valuri, pe fruntea albă. Mă chema și, la semnul ei, mă cățăram pe stîncile acelea ce-și iveau din apă crestele de diamant, pînă ce ajungeam să văd la picioarele noastre tabăra, frumoasă și gătită ca pentru ceremonie. Iată-l pe șchiop, cu pantaloni aristocrați, pînă la genunchi, și veston brodat cu găitane și cusături ; mai încolo venea prietenul, împreună cu faimosul său tată, în uniforme, fanfaroni și îngîmfați ca doi

buni ofițeri. Iar la urmă, mîndri sau poate umili, veneau și părinții mei.

Le-am făcut semn să se apropie, dar nu m-au înțeles sau fugeau de mine ; vorba e că înainte să se hotărască, zorii mi-au speriat visul.

Acum marea părea mai calmă. În schimb, pusese stăpînire pe noi foamea. Grea pedeapsă pentru amîndoi, încercuiți cum eram de carne în jurul centurii.

— Ai iască ?

— Am, dar ce să faci cu ea după așa o baie ?

— Dă-mi-o !

I-am dat amnarul și cremenea, dar orice încercare a fost zadarnică.

— Drace ! strigă, aruncînd-o furios.

Părea că-mi pune mie în cîrcă faptul că vîntul și marea se învrăjbiseră. Ce puteam să ne pregătim de mîncare fără lemne uscate, sub ploaia aceea ? Chiar și cu flăcările iadului ar fi fost o încercare prostească. Probabil că renegatul înțelesese și el situația pentru că, privind cerul, mai degrabă părea a-și încredința soarta norilor decît forțelor noastre sleite. Foamea și frigul ne ruinau mințile, iar pe măsură ce lumina scădea, anunțînd sosirea nopții, ne era tot mai greu să ne ridicăm și să stăm pe picioare în fața acelor atacuri sălbatice. Prin cap îmi galopau noi turme de visuri, imagini de la orfelinat, prietenul și șchiopul pierduți cu toții în labirinturi negre.

Viața mi se scurgea în derivă, mereu la cheremul altora, niciodată ajutat decît de doamna din grădină și de Maria cea mică pe care acum nu mai știam dacă o cunoscusem vreodată pe lumea asta ingrată sau fusese doar un vis.

Lîngă mine, mut, stătea tovarășul meu. Cu cămașa ferfeniță peste pantalonii zdrențuiți, abia acoperindu-i coastele, părea o statuie întortocheată din rădăcini de hrean. Văzîndu-l lîngă mine, biruit și îngenuncheat în fața mării de nepătruns, am înțeles că prin închisoarea aceea de tenebre, cu pași înceți și măsurați, se apropia cea fără nume, bătrîna dușmancă a tuturor muritorilor.

XIX

Acum sînt în infern. Nu în valea lui Iosafat și nici în ținutul celor neprihăniți, pentru că, din înclinație, cum obișnuia duhovnicul să spună, sau din lipsă de noroc — nu știu care din două — niciodată n-am făcut parte dintre aceștia. Deasupra capului îmi tot fuge un tavan cîrpit care mă desparte de lumea celor vii. Sînt aici și din aceia care se roagă sau plîng. Aud limbi pe care nu le pot înțelege. O duhoare mai îngrozitoare ca ciuma, amestec de putreziciune și excremente, se ridică din toate ungherele.

Ceilalți osîndiți, veniți nu știu cînd și nici de unde, sînt doar pe jumătate oameni, atît de mutilați îmi apar, cu carnea atîrnîndu-le în zdrențe și resturi de tendoane. Cu timpul, acestea se usucă, iar ei se transformă în niște cioate goale. Picioarele și brațele se ridică doar cînd nu se pot servi de glas, cînd tavanul acesta, care nu știu dacă ne întemnițează sau ne apără, se întunecă, unindu-ne pe toți în același vis de teamă și durere, antecameră a morții.

Cînd lumina revine, se întorc cu ea și fețele acelea pe care-și croiește drum răul, încît trebuie să-mi iau ochii de la vinețiul odios care, cu zi ce trece, pune tot mai mult stăpînire pe ele.

Eu, cel puțin, sînt întreg. Îmi tot pipăi pielea, pînă unde pot ajunge cu mîna, și coastele asaltate de o turmă de înțepături. Sîntem cu toți frați, membri ai aceleiași confrerii, devotați aceleiași disperări care ne ține aici sub lințoliul acesta infam, batjocură și drapel al timpului nostru mizer.

Din cînd în cînd, ca de pe altă lume, apar plutind niște umbre cu cîte o mînă de legume pe care le pun

la fiert în cazane enorme. Negura se face atunci și mai deasă, o mare de suspine se ridică și, pentru un răstimp, vocile se mai potolesc. Alte dăți se apropie și încep să numere vechiturile acelea de paturi. Cînd ghicesc că în curînd unul va deveni liber, se întorc cu temutele lor năsălii, întind pe patul acela transhumant ceea ce a mai rămas din acele hoituri și dispar cu pași moi de pisică. Nu trece o zi și cuibul golit primește un nou oaspete.

Așa trebuie să arate locul acela din care nimeni nu se mai întoarce. Cel puțin așa mi l-au zugrăvit, fără uși, fără cărări, plin de durere și lacrimi, cu o inscripție deasupra, care spune : *Pe vecie*. Așa stăteam cu toții, francezi și spanioli, singuri și în același timp în neplăcută companie, cu teama în inimi, cînd, într-o bună zi, tenebrele se risipiră și o lumină nouă apăru, oprindu-se din loc în loc, deasupra paturilor celor fără speranță. Încet, lumina se deplasa peste vaiete și agonii, gonind întunericul și făcînd loc unei sutane de culoare neagră, închisă pînă la gît.

— De ce boală suferi ? mă întrebă apropiindu-se.

Ce puteam să-i răspund ? De cînd m-am deșteptat pe pămîntul-mamă nu știu să fi avut vreo boală.

— Cel puțin ești întreg, murmură din nou aruncînd o privire sub pătura mea zdrențuită.

— Întreg și sănătos, am izbutit să îngaim, deși încă sleit de puteri.

— Atunci de ce folosești ceea ce altora le lipsește ?

— Nu știu, părinte ; sînt nerăbdător să plec cît mai curînd.

Ochii i se aprinseră sub o șuviță căruntă, rebelă.

— Nu ești francez.

— Nu, sfinția-ta.

— Pentru că ești spaniol. Ce faci în insula asta ?

— Ghionionul războiului m-a adus aici, părinte.

Își încruntă din nou sprîncenele-i întunecate, după care, întorcîndu-mi spatele lat și schimbînd cîteva cuvinte cu o altă umbră care ținea un felinar ridicat, dispăru în întuneric.

Și așa, după o săptămînă, veni un slujitor de la capelă și-mi porunci să eliberez patul.

N-aș fi reușit niciodată să mă ridic prin propriile-mi forțe, dar, cu ajutorul acelui înger păzitor, iute și îndesat, am ajuns la ușă, lucru pe care nu credeam să-l mai pot face decît între patru gropari.

Niciodată nu-mi păruse soarele mai strălucitor, mai dulce colina, mai albastră marea cea blîndă și calmă. Pescărușii salutau noua mea libertate iar briza, deși mă izbea în față, îmi părea o prietenă bună.

— Încotro mergem? l-am întrebat pe samariteanul meu.

— La Spitalul Fortului. Acolo sînt primiți bolnavii și răniții.

— În ăsta nu? l-am întrebat uluit.

— În ăsta, numai cei care privesc deja spre lumea cealaltă.

Auzindu-l, m-au părăsit puterile și un fior mă trecu prin tot trupul. M-am întors și cele patru pînze de cort prost întinse, la adăpostul muntelui, îmi apărură și mai îngrozitoare ca înainte. Teama mă împingea înainte, deși cu poticneli cumplite. Nu mai simțeam nici foamea, nici setea, doar dorința nestăpînită de a mă îndepărta.

— Nu te grăbi, spuse îngerul. Fortul n-o să fugă și nici spitalul, cel puțin cît timp pe insulă comandă capelanul.

— Nu guvernatorul dă ordine?

— De cînd a venit celălalt, nu prea se mai amestecă; capelanul este singurul care se ocupă de soarta prizonierilor.

— După cît se pare, și tu.

— Eu? mă privi surprins. Dacă ar fi după mine, i-aș lăsa să moară acolo unde sînt.

— Atunci de ce ești atît de atent cu ei?

— Pentru că infirmierii au rație dublă, basca o lefșoară.

Nu i-am răspuns, gîndind la posibilitatea că aceste atacuri mă puteau viza. M-am prefăcut că nu-l aud, cînd iată că jos, la picioarele mele, își făcu apariția o tabără nouă.

Marea aceea întortocheată de colibe și mărăcini se transformase acum într-un sat cu căsuțe modeste. Văzîndu-le atît de albe și curate, fiecare cu grădină și li-

vadă în față, mi-am amintit de vechile corvoade și l-am întrebat pe samaritean care putea fi cauza unor asemenea schimbări.

— Din cauza ciinilor ăștora de englezi. De cite ori vin, îi ajută cu topoare și sape. Ei fac război după capul lor. Unii zic chiar că par a lupta mai degrabă pentru împărat decît pentru cauza noastră.

— Și care-i cauza noastră ?

Mă privi cu ochi întunecați și bănuitori :

— Care să fie dacă nu să-l readucem la tron pe regele nostru și să curățăm patria de străini ?

Am amuțit. La urma urmelor, chiar dacă eram orfan, regele acela despre care vorbea trebuia să fie și al meu, cu atît mai mult că el însuși era lipsit de pămînturi și moșteniri ; în timpul acesta, însoțitorul meu, fără să-l mai întreb, începu să-mi povestească cu de-amănuntul un șir de victorii care în curînd aveau să schimbe soarta spaniolilor.

— Și cu ăștia ce-o să se întîmple ? am întrebat arătînd spre grupul acela de colibe.

— În curînd vor servi ca îngrășămînt.

— Nu toți. Unii își vor salva pielea.

— Toți, repetă așa-zisul înger. Aceștia și cei ce vor mai sosi cu următoarele transporturi. Or să-l căpieze pe capelan. Dracu să-i pieptene ! Cînd le convine, lucrează de-și dau duhul, iar cînd nu, numai ce-i vezi urcînd spre capelă, protestînd și cerînd ceea ce numai oamenilor liberi li se cuvine.

— Și femeile ? Ce s-a întîmplat cu ele ?

— Cele care-au rămas sînt pe-aici, așteptînd următoarea plecare. Unele mai coboară citeodată spre plajă dar, oricum, nu li se prea duce dorul. Pîntecele este izvor de petreceri, iar acum se mănîncă și se bea puțin.

Eu, în schimb, flămînd și însetat și cu trupul frînt de oboseală, mergînd spre spital, care, situat pe malul mării, se înălța lîngă turnul venerabil al fortului, îmi aminteam încă de prietena mea de o zi.

XX

Acum mă aflu în mult doritul paradis, iar șchiopul stă la picioarele mele. Mi-a adus o bucată de slănină pe care o contemplu, o ating și o păstrez ca pe o piatră prețioasă. Mai tîrziu am s-o înmoi și, sugînd-o încetișor, ca bătrînii, am să mi-o pun între piept și spinare. Atît de slab și pipernicit apar față de tovarășul meu cel bogat în cărnuri!

— Acum, îmi declară el, am vînt bun.

— Să fie cu noroc. Și cărui fapt se datorează această șansă?

— Cui să i se datoreze dacă nu talentului și îndemînării mele?

— Îți cunosc îndemînarea....

— Nu e ceea ce-ți închipui, ripostează el, sprijinindu-se în cîrja groasă. Află că m-am lepădat de micile mele păcate.

— Ai renunțat la cărți?

— La fel de sigur cum sigur este că am o slujbă nouă: cea mai veche din lume și care aduce suprema mîntuire.

— Doar nu te-oi fi apucat de codoșeală?!

— Nu, prietene, asta-i treabă femeiască. Negoțul meu este doar o cantină nouă.

— O cantină? Și ce poți vinde acolo în afară de mizerie sau milă?

— Se vede treaba că timpul petrecut în spital a lăsat asupră-ți urme serioase. Află că, de cînd ne vizitează prietenii englezi, nu ne mai lipsește nimic. Cumpără, schimbă și vînd. Însuși capelanul a hotărît să înființeze astfel de piețe și nu e corabie, prietenă sau dușmană, care, acostînd la țărm, să nu plece cu partea ei bună de

mărfuri. Chiar și paznicii noștri se apropie cu bărcile lor ca să încarce coșuri, lăzi și linguri de lemn.

— Și renegatul nostru ? Lucrează și el ?

— De cînd l-au salvat, dimpreună cu tine, nu prea iese.

Așa am ajuns să aflu cum ne-am reîntors la viață datorită uneia din fregatele acelea care ne-a culeș, din întîmplare, în ultimul moment.

— Și renegatul cum a ieșit din toată întîmplarea asta ?

— Atît de sleit și istovit, încît abia-l mai poți recunoaște. Și-a schimbat casa și femeia. Nu vrea să mai știe de noi.

Cu vizite de felul acesta și alimentele pe care ele mi le aduceau am reușit să mă vindec, să mă ridic și să umblu. Acum marea era furioasă, vîntul înghețat și soarele abia pîlpîind, semn că se apropia Crăciunul. Pe la sfîrșitul lunii am putut să mă întorc la coliba mea care, privită de aproape, îmi arăta adevărata față a acelei neașteptate schimbări. Aleile, grădinile îngrijite aveau o înfățișare cu totul deosebită de aceea pe care mi-o închipuisem. Drumurile drepte, piața cea nouă pe care o numeau Palais Royal nu afișau bucuria, ci mai degrabă proasta dispoziție și disperarea. Chiar și cantina șchiopului, ca ale atîtor spanioli veniți de la Palma, atrași de negoț, oricît de albă ar fi fost pîinea și oricît de bun vinul, trîmbița adevărul că viața nu se schimbase cu nimic, iar libertatea ne era departe.

Cei care mai păstraseră ceva de valoare sau mai voiau și puteau mînui ciocanul și sapa, aveau acum carne sărată, orez și bob, dar cei mai mulți, în ciuda spuselor șchiopului, trebuiau să se mulțumească cu roadele mării.

Dis-de-dimineață, la Palais Royal, fiecare își scotea la vedere marfa : șobolani, șoareci umflați ca niște napi, bucăți de pînză ruptă, frunze de varză, cingători jumulite. Mizeria prindea contur în praf, devenea publică prin țipete și înjurături în franceză, spaniolă sau în limba îndepărtatului Piemont.

Crăciunul a trecut ; îmi aminteam de anii petrecuți la orfelinat, cînd munceam puțin, aveam colăcei călduți și marțipan aurit cu care probabil doamnele își alinau

cine știe ce remușcări și păcate, suspinînd și făcînd mătănii cuvioase. Abstracție făcînd de slujbele religioase, jocurile și libertatea ne ridicau moralul prin ungherele curții noastre friguroase, pe sub copacii încărcați de mițișori albi.

Unde-mi era curajul? Unde era familia aceea cu care singur mă amăgisem atita timp? Crăciunuri și ploi treceau peste mine, ca să-mi șteargă din amintire zile atît de îndepărtate.

— Toate astea se vor termina, repeta șchiopul, învîrtindu-și ca de obicei cîrja. Atunci, eu și prietena asta a mea vom ști încotro să ne îndreptăm pașii. Pînă una alta însă, trebuie să răbdăm.

Dar nu toți răbdau. Nu trecuse o săptămînă și, într-o noapte, l-am văzut pe prieten ieșind cu boccelușa în spinare. Deși luna era în scădere, se îndrepta spre plajă. Cît ai clipi, am devenit umbra lui și, lunecînd printre mărăcini, am ajuns la golfulețul cunoscut. În ciuda întunericului, am recunoscut amestecătura aceea de oameni, de cuvinte confuze și ordine înăbușite. Libertatea prietenului și a celor cîțiva ofițeri părea iminentă datorită unei bărci de curînd terminată, ascunsă în tufișuri. Uneltele acelea englezești noi probabil că accelераseră lucrul și, odată eliberată dintre mărăcinișuri, am putut-o vedea, gata de plecare, pe cît de albă pe atît de șubredă, dar, în sfîrșit, capabilă să salveze destule suflete. Mai rămînea doar să fie dusă la apă, dar, zărind-o sub vălul schimbător al lunii și amintindu-mi aventura cu renegatul, mi s-au părut prea mulți oameni pentru o navă atît de șubredă și mică. O traseră cu toții la apă, ridicîndu-i, ca la corăbiile mari, un catarg cu velă și parîme.

Înțelegeam acum unde se duseseră toate bucățile acelea de pînză ruptă pe care șchiopul le vindea cu orezul și ridichile mărunte, frînghiile acelea vechi de la saci, pe care unii le plăteau atît de scump. Toate erau acum aici, unite într-o singură voință de a fugi.

Deodată manevrele se opriră. O agitație la fel de calmă și reținută ca murmurul oamenilor din barcă îmi ajunse la urechi cu vîntul nopții.

— Cineva ne-a denunțat spaniolilor, se auzi o șoaptă.

Era vocea prietenului. În zare se și profila umbra unei canoniere.

— Nimeni nu mișcă ! E rondul de noapte !

Inimile — cel puțin așa o simțeam pe a mea — își contopeau bătăile cu freamătul confuz al mareei. Surprinși la bordul apusei lor libertăți, fugarii rămaseră nemișcați, încredințîndu-și soarta capriciului doamnei nopții, în timp ce eu, așteptînd, mă întrebam dacă mina aceea de oameni, în ciuda crimelor de la Córdoba, nu merita o soartă mai bună. Apoi îmi veniră în minte nelegiuirile lor, victimele acelea atîrnînd în copaci, și, pe măsură ce lumina nopții scădea, iar canoniera își continua patrularea, tot mai greu îmi dădeam seama de partea cui sînt. Îmi aminteam argumentele prietenului, cuvintele clericului în grădină, predica din amvon sau vocea omului cu redingota gri. Toate formau în capul meu un fel de labirint, încît mi se ștergeau din ochi marea și canoniera, lăsîndu-mă singur, fără a ști ce să hotărăsc, ce cauză să îmbrățișez. Deodată, o voce cunoscută șopti în spatele meu :

— Atît te interesează pe tine libertatea celorlalți ?

Am recunoscut-o imediat pe stăpîna acelei voci, mică și firavă, sub pata întunecată a ceții.

— Mă interesează doar ceea ce mă privește.

— De ce nu ești acolo, cu ei ?

— Soarta mea nu este soarta lor, prietena mea !

Uitam marea și lupta ciudată care se dădea la picioarele mele. Din nou atracția aceea, nu știu dacă înțeleaptă sau nebună, mă chema din trupul acela delicat. Sărmanul de mine, mi-am zis, stăpîn pe libertatea mea cu o clipă înainte, dar acum prizonier muribund ce pierea de otrava unei atît de stranii făpturi. M-am apropiat hotărît să nu-mi mai scape dar, înainte de a începe asediul, mă luă de mînă reproșîndu-mi absența.

— N-a fost din vina mea. Dar acum, iată-mă, renăscut, gata să mă întorc la palatul tău.

— Despre care palat îmi vorbești ? întrebă cu un gest grav.

— Cum de care ? Acela cu ziduri de cristal.

— Vrei să spui una din peșterile în care ne-a aruncat blestematul de capelan !

Am privit-o cu nedumerire, neștiind care din vorbele ei erau adevărate, cele de atunci sau cele de acum, atît de diferite și răspicate. Poate că prima ei apariție n-a fost decît un joc asemenea numelui ei dar, realitate sau vis, cînd am încercat să mi-o apropii, m-a oprit cu un gest hotărît.

— Ascultă-mă, am insistat, chiar și reginele cedează uneori. Coboară de pe tron și-ți voi arăta cum se bucură de viață cei sărmani.

Am încercat s-o prind în brațe, dar se trăgea înapoi ca o pisică, iar din ochi îi țîșneau scîntei. Se tot depărta de mine, fără a reuși să scape ; rămase apoi într-o așteptare atît de încăpățînată și neîncrezătoare încît, între focul dinlăuntru și ghionturile din afară, m-am simțit în cele din urmă lipsit de vlagă. Abia atunci binevoi să se apropie, atingîndu-mi ușor capul buimăcit.

— Cum vezi, deși mică și singură, știu să mă apăr. Ceea ce noi femeile păstrăm cu grijă nu se obține prin forță, ci prin devotament. Prin asta ne deosebim unele de altele.

— Ca să-ți spun drept, i-am răspuns umilit, dacă darul ăsta despre care vorbești cere atîtea eforturi, poate să rămînă pentru un altul, pentru că, din parte-mi, nu mai fac un pas, nu mai mișc o mînă, de-ar fi să-ți păstrezi jurămîntul de castitate veșnică.

— Cine vorbește aici de jurăminte ?

Am rămas tăcuți, eu înfrînt, ea pîndindu-mă calmă și rece. Într-un tîrziu, am întrebat-o :

— Atunci, rămînem dușmani ?

— Asta depinde de tine.

— Cum poate depinde de mine ceea ce aproape nu pot atinge ?

— Trebuie să știi că femeile, chiar simple și mici, nu-și arată farmecele oricînd și oricum.

Un nor îi trecu peste față acoperindu-i stelele din ochi. Numai marea strălucea, pătată de umbra canonierei, în timp ce o boare nouă de vînt ne aducea în urechi respirația umbrelor ce pîndeau în golfuleț.

— Luna nu se ivește, am spus în cele din urmă. În afară de noi, aici sus nu-i nimeni. De ce să nu fim prieteni pe pămîntul acesta unde sîntem atît de singuri? Ce să mai așteptăm, cînd nici ziua de mîine nu știm dacă ne aparține?

— Orice lucru la timpul cuvenit.

— Rămîi cu diavolul și cu Dumnezeu, doamnă! m-am ridicat oftînd. Prea multă așteptare. Altădată, desigur, n-or să-ți lipsească clienți mai buni.

Și am plecat în josul colinei, fără a-mi întoarce capul, nu cumva să mă las înduplecat, ca unul care scapă de o povară supărătoare. Nu voiam s-o mai văd nici acolo, nici în palatul ei subpămîntean. Cu sau fără motiv, așa cum fac toate, mă lăsa cu plăcere să mă apropii, pentru ca apoi să mă respingă, rămînînd veșnic în apărare. Poate că, în felul acesta, obișnuia să-și umple zilele și farfuria, dar nu și pe seama mea avea s-o facă, în schimbul unor atît de modeste favoruri. Mai bine să las deoparte stăruința și să mă întorc la țelul vieții mele: pierduta și dorita-mi libertate.

Canoniera nu mai supraveghea golfulețul, dar lumina făcea acum și mai grea fuga. Barca era din nou acoperită cu grozamă iar grupul de ofițeri își croia drum în josul colinei. Am rămas în întunericul falezei și am văzut trupa aceea întorcîndu-se înfrîntă spre tabără. Nu vorbea nimeni; fiecare trebuia să-și păstreze forțele pentru o încercare mai norocoasă; numai prietenul părea că-i șoptea ceva celui care mergea alături de el și pe care l-am recunoscut imediat, deși nu mai purta redingota aceea gri, ci doar o cămașă colorată. Nu murise, cum bănuiam, în incendiul din noaptea aceea, cînd tovarășul său și cu mine fuseserăm cu atîta duritate loviți, dar ceva se schimbase în el, sau cel puțin așa mi se părea. Glasul lui păstra același ton, dar gesturile îi erau din ce în ce mai nestăpînite, pe măsură ce se depărta, în urma ofițerilor.

XXI

Dragă fiule,

Deși știu că hazardul războiului ar putea face ca această scrisoare să nu ajungă în mîinile tale, nu pot rezista dorinței de a-ți scrie. Nu știu nimic despre tine; poate că nici tu nu ai vești de la mine, dar viața mea în această țară, așteptînd ceea ce împăratul nostru se va învoi să decidă, mă face să-mi omor timpul vorbind cu tine, chiar și în acest chip nefericit.

Dac-ar trăi maică-ta, m-aș sfătui cu ea, dar așa, în lumea asta numai pe tine te mai am, și de aceea te fac confident al necazurilor mele.

Napoleon a ordonat adunarea trupelor care nu s-au întors în Spania, pentru a forma un regiment ce ar urma să lupte alături de el. I-a dat numele fratelui său, Joseph, lucru acceptat de majoritatea celor care facem parte din el.

La început ne-au anunțat că vom pleca spre scumpa noastră patrie, să luptăm pentru cauza ei, dar n-a fost așa; soldații noștri sînt folosiți la amenajarea drumurilor și forturilor, așa încît părem mai degrabă o trupă de ocnași decît militari. Se face totul pentru micșorarea cheltuielilor de întreținere, așa încît, împrăștiați în cele patru vînturi, nu mai știu cînd vom ajunge să ne revedem. Aici sînt mulți prizonieri spanioli. Nu au arme; soarta lor nu se deosebește prea mult de a noastră, deși în marea lor majoritate se ocupă cu muncile cîmpului, secerînd și adunînd recolta acolo unde lipsesc brațele. Dar sapă și tranșee, deoarece umblă zvonul că soarta războiului, în ciuda iscusinței și vitejiei celor care-l continuă, va fi din ce în ce mai nesigură. Deocamdată asta

e tot. Primește mii de îmbrățișări de la tatăl tău, care speră să te aibă într-o zi alături dacă, așa cum spui, vrei să urmezi cariera armelor.

Ferind-o de ochii mei, prietenul puse bine scrisoarea, privind la omul în gri, care, desigur, o adusese. Cum obișnuiește să recitească ceea ce a primit mai demult, niciodată nu știu dacă o are de o lună sau de o săptămînă. Cei doi tac, nu spun nimic despre aventura lor de pe plajă, despre soarta ce ne așteaptă, despre știrile ce ne întăresc sufletele descurajate. Este sigur că amîndoi, unul tăcut și celălalt gînditor, se află aici pentru a croi vreun plan nou ; mă privesc bănuitori, ca și cum m-aș fi dus să-i denunț.

— Deci te-ai hotărît să nu ne ajuți, murmură deodată omul în gri și, cum nu-i răspund, insistă : Vorbesc de afișele satirice pe care te însărcinasem să le împarți.

Încet, negurile mi se limpezesc puțin. Îmi revin în minte stăpîna grădinii, chelfăneala, casa în flăcări.

— După cît se pare, îi spun, viața ne desparte și ne reunește cînd nici nu gîndim.

— De ce n-ai mai apărut ?

— Pentru că n-a vrut doamna mea.

Omul în gri îmi dă să înțeleg printr-un semn că se aștepta la acest răspuns, dar eu insist cu și mai multă hotărîre :

— Cînd am venit, hîrtiile astea zburau deja prin aer.

— Și asta-i adevărat. În orice caz, acum nu mai au nici o importanță. Și adăugă pentru sine : Napoleon ne-a trădat.

— Asta nu se știe niciodată, răspunse prietenul cu un gest amar. Va trebui să cîștigăm timp.

— Să cîștigăm ? A promis că ne ajută.

— La urma urmei, a desființat mănăstiri și confrerii. A abolit chiar și drepturi senioriale.

— Bine, scutură din cap omul în gri. Poate că este precum zici, dar eu cred că ne înșelăm. Nu servește la nimic să semneze decrete liberale pe care apoi să le anuleze tăind capetele spaniolilor. Revoluția noastră trebuie să fie opera noastră proprie și cu totul diferită de a lui. În Franța, ea s-a născut din intrigile curții, în timp ce

a noastră va trebui să izbucnească din dorința și nevoia de a respinge un agresor nedrept și puternic.

Deși nu înțeleg bine astfel de argumente, văd în schimb că treburile lui și ale prietenului, revoluția despre care vorbesc ei sînt departe de mine. Mă interesează doar în măsura în care are legătură cu libertatea noastră, cu dorința comună care ne unește pe toți.

La rîndu-i, ascultîndu-l pe omul în gri, prietenul este foarte agitat. Uneori privește spre mare, ca și cum și-ar pîndi cel mai mare dușman. Cu ce-o fi vinovată marea de păcatele noastre? Ea este străină muritorilor; nu capitulează, luptă și amenință, în ciuda înfățișării sale prietenoase, a mareelor care aduc pînă în port plante și pești nemaivăzuți vreodată. Așa ne hrănește și ne asediază. Așa ni se trece viața. Uneori prosperînd, alteori potolindu-ne foamea cu melcii ăștia care au un miez atît de tare și aspru, încît abia pot să-l mănînce și cei mai disperați. Ce vină are marea că a apărut canoniera, că cineva i-a denunțat paznicilor?

Foamea este sfetnic rău și, cum spunea duhovnicul, clipele amare năpădesc sufletul cu intenții josnice. Cînd cineva vorbește de o fugă neizbutită, totdeauna privește la tovarășul lui cel mai apropiat. Dar ce contează... tot marea va șterge în cele din urmă și astfel de bănuieli și neliniști.

Trebuie să uităm și să ne dăm curaj, să-l ajutăm pe prieten care, după cum se vede treaba, are s-o termine, ca atîția alții, făcîndu-și din colibă chilie. Cei care dau într-o asemenea nebunie își petrec timpul contemplînd marea. Uitînd de lume, mulți merg pe deal, goi pușcă, și nu apar decît pentru a-și primi rația, acoperiți doar la mijloc cu frunze.

Acum paznicii noștri, probabil înștiințați de cineva, sînt numai ochi și urechi, cercetînd de la chilă pînă la catarg fiecare ambarcațiune care sosește.

— Dacă mai trece o săptămînă tot așa, se lamentează șchiopul, va trebui s-o termin cu negoțul.

— Ce așteptai?

— Ceva mai bun, mai prosper.

Privesc în jur și nu văd decît oameni îmbrăcați doar pe jumătate, cîte o uniformă zdrențuită și ploaia asta care, din noiembrie pînă în martie, nu încetează nici o zi să ne biciuiască. Prietenul, ud pînă la oase, abia mănîncă, bea doar cîteva picături cu plăcerea cu care ar bea fiere și-și petrece timpul întins în patul de campanie. Nu știu dacă se gîndește la taică-său sau dacă s-a întîlnit din nou cu omul în gri, căruia desigur îi povestește păsurile pe care nouă ni le ascunde.

— *Sursum corda!* Sus inima, îi spun eu, simulînd o veselie pe care n-o am. La urma urmei, paznicii noștri n-au trecut la represalii. Asta înseamnă că poți încerca din nou...

Dar nu răspunde și, pe cînd șchiopul iese, rămîn să sfidez marea ce cade din ceruri.

— Așteaptă, vin cu tine.

— De ce? mă întreabă bănuitor.

— Între prieteni trebuie mereu să înveți. Sau nici tu n-ai încredere?

— Ipohondria o simt doar aici, răspunde punîndu-și mîna pe stomacul scobit. Dacă vrei să vii, vino.

Și așa, ajungem la cantina lui, altădată bine aprovizionată, dar acum întoarsă cu susul în jos, golită de provizii.

— Ce să mă fac? se lamentează. Corabia cu orez nu vine din cauza furtunii; războiul, după cum se spune, înghite recoltele cele mai bune; hoții mă fură. Așa sînt eu; stau în cumpănă dacă să închid sau să aștept ca cerul să termine cu noi toți.

Ascultîndu-i văicărelile, nu pot pricepe motivul pentru care se află aici, cînd, după un timp, o umbră întunecă intrarea.

— Ești cu cineva? întreabă umbra.

— Intră; e un prieten.

În semiîntuneric îl recunosc pe unul din clienții lui obișnuiți, înalt și gros ca un trunchi, pe care-l tratează cu o înghițitură de vin.

— Mergem acolo?

Spre uimirea mea, celălalt încuviințează și ne întoarcem în ploaie, ei înainte, fără a le păsa de mine, eu

la urmă, întrebîndu-mă despre motivul unor asemenea precauții.

Traversăm Palais Royal, acum o întindere de mocirlă și gropi ; urcăm Colina Dragonilor și, cînd ajungem pe coama lui Paisprezece, unde muntele se rostogolește în torenți de nămol, ne oprim în sfîrșit în fața unei colibe mai sărăcăcioase decît celelalte. Ca unul care se află în propria lui grădină, șchiopul intră urmat de tovarășul său.

Aud la început voci, apoi strigăte și, în cele din urmă, se întorc tîrînd un trofeu pe cît de slab, pe atît de trist. Sub vîntul care se întețește îl recunosc pe vechiul nostru prieten, renegatul. Toată puterea, vechiul curaj dispăruseră. Din toate acestea mai rămăsese doar un morman de oase pe care cei doi călăi îl trudesc pînă înge-nunchează în noroi.

— N-am nimic ! geme el. Nici o fărîmă, jur !

— Minți ! Mi-ai luat ultima îmbucătură. Pe sfîntul potir că ai să mi-o plătești !

— Cum vine corabia îți înapoiez totul !

— Asta-i un cîntec vechi, prietene !

— Aibi milă, milă !

Dar nici promisiunile, nici vaietele nu-i impresionează și, căzînd peste el, cei doi încep să-l pipăie. Cît ai clipi găsesc coltucul de pîine, dar renegatul, văzîndu-l pierdut, se ridică din noroi și-l smulge din mîinile lor, încercînd să-l hăpăie cu atîta nerăbdare încît, atunci cînd dușmanii reușesc să-l oprească, mai mult de jumătate se dusese pe gît în jos. Horcăind și tăvălindu-se, cei trei încing o horă din care cel mai slab încearcă să iasă ferindu-se de ploaia de bastoane și norii de ghionturi care, în cele din urmă, îl lasă istovit și abia mai suflînd.

Niciodată nu-l văzusem pe șchiop mînuindu-și unealta cu atîta înverșunare. Privindu-l dinaintea victimei sale, pe care începeau deja să se ivească petele negre ale loviturilor, înțeleg cum mizeria și războiul pot să-l transforme cu totul pe om pentru un coltuc de pîine pe care, cu ani în urmă, nici cîinii nu l-ar fi mîncat.

Și pedeapsa putea continua dacă din ploaie nu s-ar fi desprins o siluetă cu bastonul ridicat, strigînd pe un ton războinic :

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce-i hărmălaia asta ?

— Îl învățăm pe prietenul tău să respecte ce nu-i al lui.

— Și asta o spui tu, șchiop hoț ?

— Mamă, nu știi ce spui.

— Mamă ? Cea care v-a fătat pe voi !

Și, ridicînd bastonul, începe a-i măsura atît de năprasnic, încît cei doi creditori cu greu își salvează pielea.

— Nu te burzului, zbîrlito, că pricina asta nu te privește.

— Atunci pe cine privește ? *Cine pe Juan îl iubește și ciinele i-l prețuiește !* așa că respectați-l pe-al meu.

Cei doi rămîn descumpăniți, în timp ce renegatul se ridică din norói cu mare greutate.

— Ia uitați-vă cum vă purtați cu oamenii de bine. Iuda însuși, dacă ar învia într-o zi, s-ar întoarce pe lumea asta transformat într-un cămătar șchiop.

În timp ce se ceartă, o recunosc în sfîrșit pe bătrîna mea. Rău trebuie să-i mai meargă după moartea sergentului de și-a legat viața de cea a renegatului. Dumnezeu i-o fi unit pentru a se ocroti unul pe celălalt, așteptînd să fie luați dimpreună de cea fără nume. Deși mai slabă și neagră, cu voce de clopot dogit, mai are destulă îndrăzneală să-i pună pe fugă pe șchiop și pe lacheul lui, fără să-i pese de amenințările lor. Apoi se îndreaptă spre mine strigînd :

— Vino-ncoace, adulterule, bastardule ! Doamne sfinte, ce pipernicit ai ajuns !

— Cum puteam ajunge altfel, mamă, departe de favorurile și protecția ta ?

— Acum mi te recunosc, țîrcovnicule, în acest *Ora pro nobis*, îmi răspunde rizînd. Într-o bună zi ai să ajungi cardinal. În ce mă privește, aici mă găsești, sprijinită de măgarul ăsta. Dă o mînă de ajutor, că așa-i creștinește, să-i alini pe cei fără apărare.

Îl băgăm în colibă și-l așezăm pe patul de campanie. Și nu i se închid bine ochii, că bătrîna începe să scormonească în spatele pietrelor din vatră, de unde scoate o damigeană strîmbă ca și stăpîna ei, dar mai mult de jumătate plină.

— Bea, băiete, și hai să sărbătorim a doua noastră întîlnire ; să uităm ploaia ! Cum îți mai merge ?

— Ca tuturora : privesc marea, dorm și mă scarpin, adică exact contrariul a ceea ce-mi propusesem într-o zi.

— Rea zi a mai fost aia !

— După cîte bănuiesc, cea mai înșelătoare din viața mea.

— Viața, răspunde bătrîna, poate să aștepte. Rămîne pe loc, oricîți s-ar duce, dar norocul îți iese în cale doar o dată și trebuie să fii cu mare băgare de seamă să nu-ți scape. După cît mă duce pe mine capul, două sînt drumurile pe care un băiat ca tine poate să prospere : unul este cel al armelor.

— Aici nu există arme, mamă, o întrerup. Toate au rămas la Bailén, cînd cu capitularea.

— Chiar dac-ar exista, nu ți-ar servi la mare lucru, pentru că n-ai stofă de soldat.

— Mă cunoști bine.

— Deci, dacă vrei cu tot dinadinsul să ieși în față, nu-ți rămîne, fiule, decît sfînta mamă, biserica.

Rămîn pe gînduri, neștiind ce să-i răspund, în timp ce damigeana trece de la o gură la alta. De la orfan la canonic mi se pare un salt cam nesigur și prea mare.

— Fiecare lucru la timpul și locul cuvenit. Timpul nu presează, pentru că încă n-ai fost înțărcat.

— Și locul ?

— Locul lasă-l pe mine, pentru că, servind la liturghii și chiar mai mult, am să te fac să ajungi pînă la amvonul cel mai înalt.

— Să ajut, știu foarte bine. Acolo, la orfelinat, unde-am fost crescut, nimeni nu împăturea mai bine feloanele și nici nu era mai cu băgare de seamă la vinul din potire.

— În ce privește vinul, te cred, mi-o servește cumătra cu ironie. Dacă și cu sîngele Domnului ai fi la fel de atent precum ești cu damigeana asta, atunci viile din la Mancha n-ar ajunge nici pentru trei liturghii pe săptămînă.

Tace o clipă, se convinge că prietenul ei doarme și, scoțindu-mă afară, privește la norii pe care acum vîntul îi transformă în virtejuri întunecate.

— Muncesc, spăl și cos la guvernator. Mă aleg cu ce pot și ajut pe cine mă ajută ; de-asta sînt aici, în ciuda

ordinelor sale. Capelanul are nevoie de cineva care să-l ajute la liturghiile pe care le face la Palais Royal pentru trupă și prizonieri care, deși cei mai mulți sînt eretici, numără printre ei destui creștini ca noi, spaniolii. Așa că stai liniștit și așteaptă să-ți dau eu de știre. Și dacă ce vorbim noi acum se înfăptuiește, să nu fii scurt de memorie.

— Așa am să fac, mamă. Am să-ți fiu recunoscător cu vîrf și îndesat.

Dîndu-se un pas înapoi, bătrîna mă privește din cap pînă-n picioare.

— Cît ai mai crescut de cînd eram pe pontoane!

— În înălțime, da. În lățime însă, scad două degete pe săptămînă.

— După înălțime se judecă bărbații, se puse ea pe rîs, ca de obicei, și după alte lucruri pe care acum însă le lăsăm deoparte, fiule. La anii mei — mă privește din nou cu melancolie —, nu-mi rămîne decît să mă resemnez, să dorm puțin și să trăiesc cum s-o putea.

— Dacă mă aleg cu ceva din toate astea, o să vă onorez și-o să vă servesc ca mai înainte.

— Taci, șmecherule! îmi răspunde întorcîndu-se în colibă. Toți bărbații sînt la fel cînd e vorba de asta.

— Care asta, mamă?

— Promit și nu se țin de cuvînt. Pentru că timpul nu dă niciodată înapoi ce fură.

Și zicînd acestea se întoarse la cuibul ei, iar eu, vizita fiind încheiată, o iau în jos pe cărăruie, întrebîndu-mă cum o să-mi mai meargă de acum încolo.

XXII

Înalt, uscățiv, mîngîindu-și fălcile cu mîna, privește din fereastră cerul care, deasupra mării de coral, anunță primăvara. Prin capul care începe să-i albească trec mereu, în sus și-n jos, liste cu medicamente și carne, cu hamacuri, paturi pentru spital, promisiuni neținute, ajutoare care nu sosesc.

De cînd a pus piciorul pe insulă cu bagajul lui modest, a petrecut multe ore lîngă fereastra aceea mare, spionînd marea, concepînd la masa lui de nuc liste pe care le păstrează cu grijă.

Întorcîndu-se, mă descoperă și-mi spune cu glas domol :

— Așadar vrei să ajuți aici !

— Asta e cea mai mare dorință a mea, părinte.

— Bine. Spune, ce știi să faci ? Cine te-a recomandat mi-a spus că ai fost țircovnic.

— Așa-i.

— Dar biserica asta nu-i ca celelalte. Aici trebuie să-ți împarți timpul între Dumnezeu și bolnavi, și chiar să furi uneori din timpul său pentru a-i ajuta pe cei care se află în cea din urmă clipă a vieții.

— Știu asta prea bine, sfinția-ta. Cunosc spitalul acesta în care ați binevoit să mă vizitați.

Mă privește gînditor și întreabă :

— Ai trecut prin Spitalul Colinei ?

— Da, și cum știu că nimeni nu se întoarce de-acolo, consider că mila Domnului a fost aceea care mi-a salvat viața acolo unde atîția mor. Și acum o pun în serviciul vostru...

Aruncă o privire asupra hîrtiilor și traversează cu pași solemni încăperea slab luminată.

— Dacă aș pleca urechea la cîte cereri am, mi-ar trebui încă douăzeci de parohii. Mă examinează încă o dată, de sus pînă jos.

— Dar, cum înțeleg, vocația ta este sigură.

— Puneți-mă la încercare, părinte.

— Așa voi face. O să vedem cum te descurci.

Ușa dinspre scară se deschide și alt prizonier de vîrsta mea intră zicînd :

— Părinte, e ora nouă. Cînd doriți, putem începe vizita.

— Să mergem, răspunde capelanul.

Iar eu, cam ezitînd, mă alătur celor doi și măgarului care așteaptă jos, cu desagi de pîine și medicamente, pentru a o apuca apoi pe drumul ce duce la spital.

Ce diferite sînt moartea și durerea cînd le privești și le simți din afară ! Trupurile acelea întinse pe jos, aducînd cu imaginea mea de odinioară, mi se par acum niște excremente pe care destinul mi le aruncă în cărarea vieții. În semiîntuneric, cu duhoarea aceasta pe care o lasă în urma ei moartea, ghicind apropierea capelanului și a micului său cortegiu, umbrele prind viață și încearcă să se apropie de lumină, ridicîndu-se din paiele mizere în care zac. Unora, răul le scoate oasele prin carne, pe alții îi devorează din străfunduri, semănîndu-le pe corp grădini de răni ; de pretutindeni se ridică un vaier continuu ce pare a ieși din pămînt.

— Grea muncă mai ai, îi spun vechiului meu înger păzitor, care se vîntură pe-acolo împreună cu alții.

— Există altele și mai rele. În carcera asta, ceea ce este mai rău n-a venit încă. Întoarce privirea spre cei ce-l înconjoară pe capelan. De altfel, pentru asta și sîntem mai bine tratați.

— Nici pentru un sac de pîine n-aș îngriji asemenea răni.

— Asta, prietene, depinde de nevoie.

Capelanul, în schimb, se mișcă fără teamă prin turma de credincioși, luminînd paturile și ungherele, vorbindu-i fiecăruia pe limba sa atît de greoaie și șovăielnică, nemulțumit de franțuzeasca lui scîlciată, ajutîndu-se prin gesturi și semne. Nimic nu pare să-l tulbure : plăgi, ochi cu albeață, răni prin care mișună viermii, fețe pe care

boala le transformă deja în țeste rotunde, voci implorîndu-l pe Dumnezeu, tusete îndrăcite și horcăituri înăbușite.

Dacă aș ieși afară la soarele blînd și aș simți în juru-mi suflarea mării, aș retrăi ziua în care am părăsit acest infern. Îngerul păzitor însă, ca și cum destinul meu ar fi fost al său, mă sfătuiește, arătîndu-mi-l pe capelan :

— Dacă vrei să ieși cu bine din asta, să nu te depărtezi de el. Lipește-te de sutana lui și ascultă-l orbește. El este stăpînul aici și cine servește la un stăpîn bun își ia întotdeauna bucățile cele mai bune.

De atunci îl urmez prin toată insula, pe Colina Dragonilor sau pînă la Palais Royal, unde, stînd la soare, muzicanții își încearcă instrumentele.

Unul din ei se apropie de cortegiu și, într-o spaniolă fără cusur, rostește :

— Plecăciune ! Camarazii mei de durere și captivitate au vrut să vă arate evlavia și mulțumirile lor pentru toate cîte știm că le faceți pentru noi. Pentru aceasta, vrem să vă primim cu tot respectul, dînd un mic concert.

Și, înainte ca el să accepte sau să răspundă, improvizata ceată atacă un marș cu mult mai vioi decît cei ce-l intonează. Merita să fi văzut chipul capelanului care părea să le mai și mulțumească.

— Nu numai că-mi place, mărturisește el cînd aceștia încetează, dar vă recomand să perseverați. Cei care tînjesc după cîntecele patriei vor ști să mulțumească pentru acest concert chiar mai mult decît mine, dacă-i posibil.

— Desigur, sfinția-ta, încuviințează cel care era purtătorul lor de cuvînt. Mai avem un proiect pe care ne-ar plăcea să-l supunem aprobării și opiniei voastre.

— Un proiect ? Despre ce-i vorba ?

— Cu tot respectul, am vrea să dăm reprezentații de teatru.

— Teatru ?

Fața capelanului se întunecă precum cerul de toamnă, dar conștiinciosul regizor nu se intimidează. Din contră, dovedindu-și cunoștințele în asemenea dispute, desenînd prin aer o a doua plecăciune, continuă :

— Printre cei aici prezenți sînt unii camarazi maeștri în arta scenei și, aflîndu-ne atît de departe de patrie, lipsiți de orice amintire, care să ne-o apropie, ne-am imaginat că nu poate fi leac mai sigur pentru a ne face să uităm o asemenea singurătate, decît un spectacol. Ne va fi învățătură și alinare, în același timp.

Auzindu-l exprimîndu-se cu atît de meșteșugite și folositoare cuvinte, oricare altul ar fi cedat pe loc, dar nu capelanul meu, care, bănuitor, îl chestionează :

— Și ce fel de piese vreți să reprezentați ?

— Nimic care să fie împotriva religiei și a moralei. Simple tablouri, povești adevărate.

— Atenție la tablourile astea ; puteți s-o faceți, numai să duceți totul la capăt cu bună cuviință și modestie.

— Întocmai ca în catedrală.

— În schimb, și în ochii capelanului încolțește o luminiță răutăcioasă, vreau să vă văd mai des pe la biserică. Și Domnul știe să înalțe sufletele.

Muzicanții se privesc. Nimeni nu îndrăznește să cîrcnească, dar, în cele din urmă, unul răspunde :

— Unii merg, domnule.

— Nu pe cît aș dori eu. Muzica cea mai plăcută urechilor Domnului este ruga celor ce-l supără mai mult sau îl uită.

— Unica noastră vină a fost că am pierdut o bătălie.

— Ce spui ?

— Spun, Sire, că avem conștiința împăcată. N-am făcut decît să salvăm onoarea patriei.

Deodată, sprînceana capelanului se ridică și fața i se înnegurează ; caută să domine grupul ce-i stă cu mîndrie în față :

— Dacă mai aud vorbe de felul ăsta, puteți să considerați că nu v-am promis nimic. Nu vor mai fi nici concerte, nici reprezentații de teatru.

Și întorcîndu-se, cu anteriul în vînt, își continuă drumul în căutarea altor enoriași.

XXIII

Curînd mi-am dat seama că noul meu stăpîn își guverna turma între cer și pămînt, uneori poruncind, alteori cedînd. Nici comisarul, nici guvernatorul nu-i subminau autoritatea, unul fiind prea aspru, celălalt prea blînd. Tot ce intra sau ieșea din tabără trecea pe sub ochii săi, prin mîinile sale, ceea ce adesea îi aducea înfruntări destul de serioase cu celelalte autorități.

— Lăsați să treacă timpul, capelane! îl sfătuiau ei. Timpul și comisarul nostru vor îndrepta totul.

— E bine să se îndrepte, răspundea acesta, dar nu pe seama statului. Trebuie să știți, adăuga el țintuindu-și rivalul, că s-au cerut administrației noi corăbii cu provizii.

— Atît de rău o ducem în această privință?

— Avem carne foarte puțină. În plus, e la fel de fadă ca apa.

— Dar ce vreți? Să mănînce ca soldații?

— Măcar niște berbeci cu care să-i îngrijim pe bolnavii mai gravi.

— Pe sfintele scutece! se îngrozea comisarul. Sper că-mi veți explica rațiunile unui asemenea ospăț.

— Dacă este pentru spital, treacă, hotăra guvernatorul. Cerute să rămînă.

— Cerute vor rămîne, pentru că nu vor sosi niciodată. Foamea se întețește și pe uscat.

Ascultînd discuția celor doi în salonul guvernatoarei, îi dădeam toată dreptatea îngerului meu păzitor care-l acuza pe comisar de lăcomie, rechiziționînd nu numai rațiile, ci orice lucru de valoare care i-ar fi căzut în mînă. Ajuns aici, ca sancțiune sau recompensă, din posturi mai înalte, părea hotărît să facă avere cît mai curînd,

cu șfichiul biciului, ca atunci cînd cineva, din greșeală, vărsa un pahar cu apă, un pumn de orez sau un căuș de boabe. Îngerul mă asigura, de altfel, că amîndoi, capelanul și guvernatorul, atît de înverșunați unul împotriva celuilalt, în cele din urmă se aveau ca frații. Aceeași dorință îi ardea pe amîndoi : unul să pună mîna pe vin și ulei, celălalt să tragă oile în țarcul său, transformat peste noapte în paraclis. Numai cîțiva prizonieri se opuneau, neținînd cont de amenințări sau premii, nevrînd să audă nimic de liturghii și predici. Închiși în ei înșiși, respectau doar regulamentul, uneori riscîndu-și chiar viața.

Dar eu m-am lipit trup și suflet de capelanul meu. Cînd se crăpa de ziuă, îl ajutam să-și pună veșmintele, luam potirele și odăjdiile și-l asistam în toate, de la altar la spital, din port pînă la Colina Dragonilor. Alteori trebuia să duc în spinare saci cu ridichi sau verze care schimbau din ce în ce mai mult grădinile acelea primitive în adevărate raiuri de verdeață. Dar se întîmpla ca la sfîrșitul sezonului să găsim semănăturile smulse și mîncate de către acei care le plantaseră și care acum nu mai puteau aștepta coacerea lor. Aproape nimeni nu voia să accepte bumbacul.

— De ce nu-l vor ? mă întreba stăpînul.

— Spun că dacă-i pentru îmbrăcăminte, asta înseamnă că prizonieratul va mai dura încă mult timp.

— Și ce-ar vrea ? Să umble goi ca animalele ? Cosînd și torcînd, le va sosi mai curînd ceasul libertății.

Și atît de mult creștea faima capelanului, încît capela deveni prea strîmtă și trebuiră să ridice un nou altar pe colină. Merita să vezi mulțimea aceea în pieile goale urcînd colina din toate părțile. La început urcau puțini dar, zi după zi, numărul creștea, — iar capelanul ajunse să nu mai poată răzbate cu confesiunile.

— Ce păcate or fi mărturisind ? îl întrebam pe slujitorul capelanului. Viața asta nu-ți prea dă prilejul.

— Ești încă tînăr dar, acolo unde se doarme și se trăiește atîta timp împreună, nu lipsesc niciodată ocaziile de a profita pe seama altora.

Eu, ca de obicei, îi dădeam dreptate, amintindu-mi de aventura cu sergentul și femeia lui. La drept vorbind,

nu le mai păstram ranchiună acum, cînd soarta mi se îmbunătățise. Îmi revenea în minte și Maria cea mică, în locuința din munte sau mormîntul ei poate. La tot felul de lucruri îmi umbla capul în timp ce păcătoșii își goleau sacul în urechile capelanului.

— De fapt, șușotea îngerul meu păzitor, vin mai degrabă pentru rație decît pentru a-și spăla păcatele.

Totuna. Continuam să-l ajut pe capelan cam cu leha-mite, somnoros, răspunzîndu-i fără să uit un cuvînt, pentru ca *Misa Est* să nu mă prindă cu ochii închiși.

Într-o duminică, doar ce începuse evanghelia, că din fort se auzi bubuit de tun. O clipă rămaserăm cu toții descumpăniți ; nici capelanul nu știa ce să creadă cînd, întorcîndu-mă, am văzut pe plajă un nor de prizonieri îndreptîndu-se către port. Acolo, pe nisip, un vas de război spaniol din acelea care ne aprovizionau se afla în voia valurilor. Cerșetori și marinari, vîsle și pumni, piei goale și uniforme uzate se încăieraseră.

Capelanul scurtă pe cît putu slujba și, cît ai zice amin, o terminarăm chiar în momentul în care majoritatea credincioșilor o zbugheau. Cum m-am văzut liber, m-am luat după ei, ajungînd înainte ca hărțuiala să se fi terminat. În prima linie, lîngă omul în gri, se afla șchiopul, predicînd oastei care luase cu asalt vasul. În strigăte de furie și focuri de pistol, pe plajă cădeau saci cu fasole și unelte, carne și pastramă. După cîtva timp, șansele fiind schimbătoare, vasul căzu în mîinile prizonierilor care, urcînd pe punte, se îndepărtară puțin în așteptarea unui vînt prielnic.

— Rea zi pentru a ieși în larg ! zise șchiopul arătînd spre cer.

Dar vîntul vru să dea ajutor acelei adunături de nebuni și, pe dată, briza se învolbură suflînd dinspre dealul cel mai apropiat. Dar nu se umflă bine vela, că un strigăt izbucni dintre cei rămași pe chei :

— Ori ne salvăm cu toții, ori nu pleacă nimeni !

— Dacă fug, o să plătim noi pentru ei ! Or să ne suprime apa.

— Ne vor lua rațiile !

— Oricum, or să ne omoare ! murmură și omul în gri.

Zelul gardienilor devenise de prisos. Încă un val de strigăte se ridică de pe plajă și un potop de pietre și moloz se abătu asupra ambarcațiunii, aproape scufundînd-o. Trist sfîrșit al nenorociților acelora doborîți de chiar camarazii lor. Pentru unii luau sfîrșit acolo viața și speranța, alții însă, la primele lovituri cu patul puștii, își căutară scăparea în apă, în timp ce renegatul și alții încercau să se întoarcă la colibele lor înotînd în jurul fortului, pe sub apă.

— Pe unii i-o salva noaptea, murmură prietenul, dacă nu s-or hotărî să-i caute și să-i adune de prin munți.

Dar gardienilor nu părea să le pese de soarta lor. Acum făceau bilanțul morților și răniților, și probabil se considerau satisfăcuți.

— Acum vor avea motiv să ne urgisească și mai mult, bombăni șchiopul. Din vina unora se vor înteți represaliile.

— În orice caz, interveni omul în gri, dacă au pe cine să pedepsească, le trece supărarea.

— Și dacă va continua tot așa? am cutezat să întreb.

— Dacă nu se schimbă, atunci va fi ca în Madrid cu cei care-l ajută pe împărat.

— Bune vești, îi răspunse celălalt, flegmatic. Și noi l-am servit și chiar i-am mîncat din palmă.

— Ce puteam face?

— Toți zic la fel.

— Chiar așa fiind, eu aș da cuibul acesta de păduchi și trădători în schimbul Madridului și al temnițelor sale despre care vorbiți.

— Nici acolo nu lipsesc denunțătorii. Închisorile gem. Din toate părțile plouă cu liste; cine poate, pleacă, iar cine rămîne nu știe niciodată dacă a doua zi va mai fi liber sau nu, după cum războiul îi apropie sau îi îndepărtează pe francezi.

Am tăcut cu toții, privind fără să vrem în zare, ca întotdeauna cînd se vorbea despre libertate. Acum castelul ne învăluia în umbra sa, părînd a ne păzi ca un gardian veșnic.

— Nu ne rămîne decît să pregătim un alt plan, anunță omul în gri. Și de data asta să avem parte de o soartă mai bună.

— Pe mine să nu contați, sări șchiopul. Dacă-i adevărat ce spui, rău va fi să ajungem la liman, pentru că ne vor spînzura frații noștri, iar dacă, dimpotrivă, ajungem în Franța aia despre care vorbești, n-o s-o ducem mai bine ca spanioli ; ne vor trimite din nou la închisoare.

— Atunci, ce propui ?

— Nu știu, îmi răspunse pe gînduri. Să rămînem cu pînzele întinse și să vedem ce fel de cer vom avea în zori.

— Cerul o să fie atît de întunecat, încît n-o să aibă rost să ne trezim.

— Poate că aveți dreptate, zise el desenînd cu bastonul pe nisip o încrengătură de drumuri, dar nu-i nevoie să fii cine știe ce priceput în ale mării ca să înțelegi ce-ți spune bunul simț : cel mai nimerit mod de a scăpa de aici nu este să furi o barcă, așa cum a făcut turma asta de nefericiți, și nici s-o meșterești din scînduri și cuie pentru ca, ieșind în larg, să dureze mai puțin decît un suspin, ci să te încredințezi cuiva care să te salveze într-un mod mai discret.

— Și unde se află mierla asta albă ?

— Trebuie s-o cauți cu grijă și răbdare. Apoi, să tratezi cu el și, odată prețul stabilit, te dai pe mîinile lui.

— Pentru ca apoi să te vîndă spaniolilor, conchise cu brutalitate prietenul.

— În orice acțiune există un risc, îl privi șchiopul chiorîș. Cine nu știe să-l înfrunte, nici la vreun cîștig să nu se-aștepte.

Din nou zburase libertatea dincolo de nori și de marea aceea blîndă, frămîntată doar de cîteva vase de război. Hotărîrea șchiopului, felul său firesc de a explica proiectul cîștigară chiar și încrederea omului cu redingotă gri, care începu să-i întrebe din ochi pe ceilalți. În cele din urmă, se întoarse spre el :

— Te ocupi tu de afacere ?

— De ce eu, care nu mă îmbarc ?

— Tocmai de-aia ; nimeni nu va bănui. În plus, îi cunoști cel mai bine pe toți marinarii și armatorii.

— Nu promit nimic, dar strîngeți banii cu care veți plăti călătoria. Și, anticipînd alte întrebări, continuă : Și miza să fie mare, pentru că libertatea nu are preț. Ca orice lucru în viață, ea depinde de cerere și ofertă. Numai moartea ia ce vrea și nu dă nimic în schimb.

Și, fără alte vorbe, ne despărțirăm ; cei doi prieteni împreună, ca de obicei, cu jumătățile lor de cuvînt și secretele lor comune, în timp ce eu și șchiopul socoteam succesul viitoarei operațiuni.

— Crezi c-o să ieșim cu bine de data asta ?

— Lucrul ăsta nimeni nu-l știe, ridică el din umeri. Luna trecută au împușcat trei, descoperiți de o canonieră cînd erau pe punctul de a scăpa. Nu le-am spus-o prietenilor ca să nu-i amărăsc, dar ceva probabil s-a întîmplat pe continent, pentru că am auzit că sînt pe cale de a dubla paza.

— Asta se spune mereu.

— Mă rog, scutură el din cap a lehamite. Dacă afacerea nu se face repede și curat, puteți fi siguri că veți mai petrece aici cîteva crăciunuri.

Ne-am petrecut noaptea discutînd. Deodată, pe cînd se crăpa de ziuă, intrarea colibei se întunecă și renegatul își făcut apariția. Părea că nu se mai putea ține pe picioare și, tremurînd din toate încheieturile, căzu în cele din urmă în fața dușmanului său.

— Ce vrei să mai furi ?

Celălalt nu răspunse. Pe față și pe picioare avea semnele proaspetei lupte pe care o dăduse cu marea, continuată apoi prin locurile întunecoase ale coastei. Purta în ochi atîta nenorocire, încît fu cît pe-aci să-l lase. La urma urmei, o noapte nu era cine știe ce lungă ședere, dar șchiopul amenință fără milă :

— Dacă-l primim azi, mîine o să-și facă din nou cuibul între noi. O să trebuiască să ne ocupăm de el pîn-o vine femeia lui să și-l ia. La urma urmelor, și-a salvat viața de două ori. Nu se poate plînge că n-a avut noroc.

— Și dacă-l găsește patrula ?

— Cu siguranță că santinelele și-au încheiat treaba. Acum cinează și n-or să mai dea pe-aici.

L-am ridicat pe renegat și l-am împins afară. Nu se auzea decît respirația mării și eternul vuiet al brizei. Începu să meargă clătinîndu-se ; apoi, ca și cum l-ar fi îndrumat stelele, se depărtă tîrîndu-și picioarele goale pînă ce-l înghiți întunericul pe cărarea străjuită de mărăcini, care urca spre colina învecinată.

XXIV

Așezați în mulțimea atentă și gravă ce umple țarcul de bîrne prost îmbinate, șchiopul și cu mine privim forfota actorilor machiați care împrăștie în aer puzderii de cuvinte. Nu înțelegem o iotă ; șchiopul cască, dar pe ceilalți din jurul nostru îi vedem cum se emoționează ascultînd ce se povestește acolo sus, pe scena mizerabilă împodobită cu pînze vechi și ramuri. Sînt îmbrăcați în uniforme atît de zdrențuite, că abia le acoperă trupurile. Toate acestea îmi readuc în minte actorii aceia pe care, la sărbători, fugeam de la orfelinat să-i vedem, profitînd de somnul portarului. Scenele lor erau mai vesele, lumea aplauda cu mai mult entuziasm de fiecare dată cînd o femeiușcă pe cinste își dezvelea pulpele albe, prefăcîndu-se a-și scoate juponul, sau chiar arătîndu-și țițele zdravene.

Aici însă nu e nimic din toate astea. Numai fraze solemne care, după cîte înțeleg eu, vorbesc despre eretici și păgîni, ceea ce francezilor, atenți și tăcuți cum ascultă, le sună probabil a imnuri glorioase.

Veselia izbucnește doar atunci cînd, curajoasă și hotărîtă, arătîndu-și la soare darurile naturale, deși, din teamă față de capelan, cu anumită zgîrcenie, își face apariția neasemuita Jacquetta. Atunci, chiar și adormiții de prin unghere se deșteaptă, ca și cum pe scenă ar fi apărut însuși împăratul. Buzele ei șoptesc un cîntec care, desigur, le amintește de meleagurile natale; muzica se întețește și, în final, cortina se trage în ropote de aplauze.

Întotdeauna este așa. Atît de prelungite sînt ovațiile, încît Jacquetta cîntă adesea pînă la căderea nopții. Are o mulțime de prieteni ; unii siguri, alții doar de înimă, pentru că ea nu respinge pe nimeni pe motiv de rang sau galoane.

— Pe asta știu c-aș duce-o în coliba mea, murmură șchiopul îndreptîndu-ne spre ieșire.

— Acum e în brațele unui caporal.

— O să-mi aștept rîndul.

— Îmbătrînim pînă-ți vine ție rîndul.

— Bătrîni sau nu, ceva o să rămînă și pentru noi. Dacă a avut pînă acum, o să aibă și de-aici încolo.

Cînd Jacquetta iese cu caporalul ei care-o veghează și o apără, ceilalți se dau la o parte, aclamînd-o fără încetare. Toți o privesc. Toți își uită pentru o clipă necazurile, cu excepția prietenului care, departe de toate, ne așteaptă în tăcere.

Văzîndu-ne, fața i se luminează.

— Ați aflat vestea ?

— Ce veste ? întreabă morocănos șchiopul, încercînd să-și uite visele.

— Ofițerii i-au scris amiralului englez.

Rămînem surprinși.

— Și ce ne privește pe noi ? insistă cumătrul.

— Ne privește, pentru că amiralul va negocia răscumpărarea noastră.

— Și de ce au scris numai ofițerii ?

— Datorită gradului, trebuie să fie primii în toate.

— După mine, mormăie șchiopul cu dușmănie, fiecare se naște dintr-o mamă.

Prietenul tace. Se vede că vestea îi sună a libertate mai mult decît planul celuilalt și, ca să știu dacă este lucru sigur, insinuez :

— Pînă ce acolo, în fort, nu se va semna *nihil obstat*[1], mi se pare că nimeni, ofițer sau soldat, nu poate pleca de-aici.

— Tu nu știi ce căpățînoși sînt englezii !

— Dar îl știu pe comisar.

— Ordinul e ordin. Și nici n-o fi el chiar atît de aspru pe cît se spune.

— Și încă cum ! Dar timpul o să-mi dea dreptate.

De atunci am început să-l aștept pe emisarul ce avea să vină pe mare pentru a tranșa chestiunea, dar zilele

---

[1] Nimic nu se opune (lat.).

treceau și nici o corabie nu spărgea blînda liniște care anunța din nou primăvara. Totuși, ceva se bănuia prin fort pentru că, după masă, la ora cafelei, pe care le-o serveau în colțul cel mai cald al sălii, nici unul din invitați nu-și ascundea speranța. Discuțiile se învîrteau în jurul împăratului, a sorților schimbători ai armiilor sale, dacă avea să facă pace sau să-i bată pe austrieci sau dacă escadra dintr-un loc pe care-l numeau Toulon va veni în cele din urmă să-i răscumpere. Să-l fi văzut apoi pe ofițerul de serviciu cum se străduia să le domolească entuziasmul, înaintea frunții încruntate a comisarului, ale cărui pupile ardeau ca niște săgeți aprinse.

— Voi, francezii, izbucnea el în cele din urmă, cereți un tratament special, în timp ce jumătate din Spania este jefuită de trupele voastre.

— Monsieur, răspundea ofițerul în spaniola lui bîlbîită, asemenea rele sînt lucruri obișnuite în orice război. Fiecare țară are răni din acestea. Istoria ne arată...

— Nu există altă istorie decît salvarea patriei. Prizonierii rămîn prizonieri.

— Și în Franța există prizonieri spanioli. Se propune doar un tîrg : să-i schimbăm pe unii cu alții.

— Nu sînt în măsură să accept acest lucru. Mai bine ar fi murit acoperindu-se de glorie, decît să trăiască în dezonoare.

— Astfel de cuvinte sînt crude, domnule.

— Astfel de cuvinte nu-mi aparțin ; sînt ale împăratului.

Ofițerul tăcea și, ca de obicei, intervenea guvernatorul care, pe un ton mai blînd, conchidea :

— Ei, domnilor, să fie pace pe timp de război, că nu ne aflăm aici pentru a ne bate, ci pentru a colabora. Va veni un timp cînd toate națiunile se vor uni într-o singură dorință de pace, într-o epocă de aur care va alunga pentru totdeauna interesele meschine și pizma.

Ascultînd asemenea prorociri, asemenea vorbe frumoase, căpitanul zîmbea ca pentru sine, în timp ce capelanul era în culmea exasperării. Cu mare greutate reușea să nu izbucnească și, cum nu putea să dea drumul șirului de cuvinte mînioase ce-i stăteau pe buze, își sor-

bea cafeaua cu înghițituri mici, străduindu-se să n-o verse.

Și așa trecu o lună, iar într-o bună zi, dînd o raită prin bucătărie să văd de nu puteam șterpeli ceva, am auzit din nou bubuitul tunului din fort. Am scos capul pe fereastră și am zărit un grup de ofițeri alergînd spre plajă, unde guvernatorul încerca să-i liniștească pe cei mai nerăbdători. Cînd am ajuns lîngă ei, tocmai îi sfătuia :

— Calmați-vă, domnilor ; totul se va face în cea mai deplină ordine.

Cei mai mulți se îndoiau. Își mai aminteau de Bailén și se temeau că această nouă negociere se va sfîrși rău din cauza spaniolilor. Totuși, după cîteva ore, hîrtia era semnată și parafată cu sigiliul autorităților. Se grăbi îmbarcarea pe cît posibil și, unul cîte unul, urcară pe punte toți cei din grupul numeros care aștepta în port. Purtau cu toții vechile lor uniforme, cu excepția ultimului, pe care l-am recunoscut imediat.

— Și el pleacă ? întrebă șchiopul lîngă mine.

— Așa se pare.

— Dar el nu face parte din trupă. De ce atunci este tratat altfel ?

Printre ofițerii de pe dig, vorbind cu căpitanul, se afla omul nostru în gri, cu redingotă și pantofi, așa cum îl cunoscusem. Lîngă el, tovarășul său de tăcere părea mai melancolic ca oricînd. Văzîndu-ne venind, își pironi ochii pe corabie.

— Tu nu pleci cu ei ? întrebă șchiopul malițios.

Prietenul nu răspunse, dar cu o privire îl reduse la tăcere. Bucuria cu care ne-ar fi anunțat vestea părea cu desăvîrșire anulată de dezamăgire.

— E clar, insistă celălalt, nu sîntem cu toții făcuți din același lut. Unii rămîn, alții pleacă. Dacă o să-și amintească cineva de noi, asta o să se întîmple în paradisul proștilor.

— Împăratul ne va scoate de aici ! strigă o voce din mulțimea celor rămași.

— Sau poate ne va îngropa, îl corectă repede șchiopul.

Omul cu redingota gri se apropie și disputa luă sfîrșit.

— Drum bun și noroc, i-am zis strîngîndu-i mîna.

— Cînd o să scapi de aici, dacă treci prin Madrid, ia numele și adresa asta. Îți vor putea fi de folos. Sînt ale unui prieten al meu.

Și, în felul său de a se face ascultat, îmi întinse cu un gest poruncitor un plic scris, lăsînd ca timpul să decidă asupra curierului. Apoi se despărți de prieten, dar aici n-au mai fost cuvinte, ci doar o îmbrățișare atît de lungă și puternică, încît doar vocea căpitanului a putut să-i despartă.

Cînd prietenul rămase singur, l-am văzut ștergîndu-și lacrimile. Cineva de pe dig mai strigă o dată *Vive l'Empereur*, dar de data aceasta doar cîțiva îi răspunseră. Nici chiar prietenul, care urmărea în tăcere corabia.

La urma urmei, șchiopul și cu mine rămîneam ce fusesem. Dar el părea și mai orfan acum.

XXV

Cum avertizase comisarul, plecarea ofițerilor atrase după sine, pentru trupă, mai mult rău decît bine. Acum, fără conducători, prin tabără defilau după bunul plac muzicanții și infanteriștii, cerșetori și cămătari, victime cu toții ale începutului friguros de noiembrie.

Chiar și unele din femeile care stăteau ascunse, ca Jacquetta, riscau să trezească mînia capelanului vînzîndu-și favorurile pentru o bucată de pîine sau un petic de pînză cu care să-și acopere trupul slab și deja prea puțin ispititor.

Dar uritul și nevoia șterg de obicei ceea ce spun ochii, așa încît găurile acelea din vîrful muntelui deveniră în curînd adăpost pentru mizerele bacanale în care se pierdeau puținele cîștiguri pe care le aducea negoțul cu spaniolii.

Concertele de la Palais Royal au amuțit pentru totdeauna și însuși teatrul a sfîrșit-o rău, trebuind să-și suspende reprezentațiile. Totul a fost în ordine pînă în ziua cînd regizorului, dornic să-și arate din nou măiestria, i se năzări să ofere o dramă intitulată *Mizeriile din Cabrera*.

Fie pentru că ne-am recunoscut, fie din cauza acelui umor negru care ne consuma pe toți, părăsiți cum eram de ofițeri, s-a întîmplat că, pe la jumătatea piesei, asupra comedianților s-a abătut o asemenea ploaie de pietre, încît a pus pentru totdeauna capăt sărmanei scene. Nici măcar marea Jacquetta nu s-a putut salva și, în ciuda zelosului ei proteguitor, a trebuit să se întoarcă la vechea profesie, mai puțin grațioasă, dar mai practică.

Teatrul a rămas pustiu și nimeni, cu ploile bătînd la ușă, nu mai avu curajul și nici cheful să-l mai ridice din nou. Peste tot vedeai doar chipuri dușmănoase, prevestiri reci ale unui sfîrșit cumplit, în așteptarea morții care pentru mulți a și venit, discretă la început, apoi cu grăbire și, în sfîrșit, implacabilă.

A început printr-o adiere blîndă și înșelătoare. Apoi vîntul s-a întors spre uscat, gonind nori mari și negri. Dar părea că numai amenințarea era de capul lor, că ne speriam degeaba și, în ciuda furiei vîntului, altarul se mai înălța încă pe colină, iar după-amiaza continua plimbarea între dig și gura golfului. Chiar și soarele s-a ivit dintre nori, un naufragiat mai mult pe cerul acela atît de răvășit și de jos. După acel ultim rămas bun, în timpul nopții a început o ploaie cum nu mai văzusem, înspăimîntătoare.

Colina fierbea în pîraie umflate, în puțuri umplute ochi, de oamenii aduși la săpat șanțuri, la ridicat diguri și la scos apa de prin bălți cu străchini și sape ; apa însă ștergea în calea ei grădinile, construcțiile, parapetele.

A culcat apoi la pămînt colibele. Acoperișuri și pereți au ajuns în mare, valurile le-au răspîndit lemnăria în cele patru vînturi, ridicînd pe toată colina strigăte de afurisenie. Văzînd că vîntul nu slăbea, ziua priveam la colina pustiită de pedeapsa norilor și ne gîndeam că sfîrșitul ne era pe-aproape.

Într-a doua noapte, cineva strigă : „*Se prăbușește Spitalul Colinei !*“ Toți cei care mai aveam putere și curaj am alergat spre locul cu pricina, eu gîndindu-mă la zilele pe care le petrecusem în el, alții căutîndu-și prietenii și camarazii. Dar fiecare încercare de a urca dealul se izbea de pîraiele acelea, mărunte la început, transformate mai apoi în torente vijelioase, cu alaiul lor de stînci și stîlpi ce se rostogoleau în josul colinei ca o armată îngrozitoare de balauri. Lupta cu aceste forțe, încercarea de a le ține în loc erau zadarnice. Dacă la început erau doar amenințătoare, acum treceau de-a dreptul la atac, rupeau mantia întunecată a măgurei, în vacarmul celor ce fugeau încercînd să ajungă sus, sărind peste trupuri, sperînd să se salveze.

— Sus, camarazi ! striga o voce. De pe mare am venit și, dacă trebuie, tot în mare ne vom sfîrși, dar să murim luptînd !

— Asta nu mai e furtună, ci curat prăpăd, gîfîi șchiopul, luptînd să-și salveze bunurile.

— Am trecut și prin încercări mai grele...

Dar, cu luni în urmă sau pe pontoane, oamenii nu erau, ca acum, deznădăjduiți și indisciplinați.

— Totul e să nu ne lăsăm. Pînă la urmă se va potoli.

— Sau se va înteți.

— Tot se întețește și tot scade. În felul ăsta o să ajungem în mare.

Vijelia a ținut patru zile și patru nopți. Cînd, în cele din urmă, s-a potolit, i-am descoperit ravagiile. Din spital nu mai rămăsese nimic, corturile și magaziile dispăruseră fără urmă ; doar o mocirlă în care, ca pe un cîmp de bătaie, stăruiau încrîncenate încă prin copaci și mărăcini mulțime de cadavre. Vîntul blînd făcea loc pe colină unei liniști fără vaiete sau lacrimi, trecînd peste brațele și picioarele acelea care, născute din lut, păreau să acuze încă cerul de moartea lor.

— Ei bine, hotărî prietenul, cu asta totul s-a isprăvit. Nu ne rămîne decît să-i îngropăm.

Goi, ca și cum atunci ar fi venit pe lume, ultima lor călătorie a fost la groapa comună, pe care le-am săpat-o lîngă cimitir.

După rugăciunea capelanului, cei mai în putere am transportat răniții la spital, umplînd cu ei pînă la refuz sala aceea pe care o știam atît de bine. Nici hamacurile, nici paturile vechi nu mai ajungeau ; a trebuit să așternem pe jos pături și paie uscate la foc. Trupurile împiedicau trecerea ; abia puteam să le ocolim, încercînd să pășim prin marea aceea de membre sfîșiate.

Un chip iubit mi-a răsărit pe neașteptate într-unul din drumurile mele, la lumina meschină pe care o învăluiau norii. L-am lăsat pe capelan care, asistat de alte ajutoare, îi consola pe cei mai lipsiți de speranță și, apropiindu-mă de acel tînăr recrut, am îngenuncheat lîngă el.

— De cînd porți uniforma asta ? am întrebat în șoaptă.

Dar poate nu mă auzea, atît de aproape părea de moarte și, pentru mai multă siguranță, am repetat :

— Ce face majestatea-voastră aici ?

Capul, cu părul tuns în scări, se întoarse foarte încet și atunci am înțeles că mă vedea. Acum stătea din nou cu ochii stinși și pierduți, departe de palatul ei de cristal, îmbrăcată ca un soldat, desigur pentru a evita mînia capelanului, izgonită din adăpostul pe care nu-l va mai vedea niciodată, singură între atîția bărbați. Nu spunea nimic, poate pentru că vocea inimii nu-i mai ajungea pe buzele nemișcate.

— Nu-ți amintești de mine ? am întrebat din nou.

Dar toată strădania mi se prăbușea în hăul ochilor ei, trăgîndu-mă în adîncuri.

— Nu te teme ; nimeni n-o să afle de tine. Am să te salvez. Așteaptă în liniște, ca pînă acum. Îți voi veghea somnul ; jur să te redau palatului tău la fel de vie și sănătoasă ca înainte.

Din acel moment, salvarea micuței Maria a devenit țelul vieții mele ; destinele noastre se apropiaseră atît de mult, încît veșnic dădeam tîrcoale prin spitalul în care promisesem cîndva să nu mai calc. Profitînd de condiția mea de infirmier și paracliser, intram și ieșeam cînd pofteam, luînd tot ce găseam mai bun prin bucătărie pentru prietena mea : o supă bună, ceva mazăre, felii de pîine la fel de fragede și bune ca inima guvernatoarei.

— Pe Isus ! se mira furierul văzînd farfuriile și dulapurile atît de curate. De cînd ești aici nu te-am văzut niciodată atît de înfometat.

— Mi s-a făcut foame servindu-l pe capelan. Tot sculîndu-mă cu noaptea-n cap și măturînd, niciodată n-ajung să mă culc înainte de miezul nopții.

— Asta o fi. Să vedem dacă face față cămara și dacă nu bagă de seamă comisarul, pentru că măsoară și cîntărește pînă și bobul de orez care rămîne de la masă. Dar tot atît de adevărat este că nu-ți prea folosește. Alții, cu mai puțin, arată mai bine.

Tăceam și, văzîndu-l plecat, îmi beam cafeaua și repede mă întorceam la treaba mea, revenind apoi la patul prietenei, cu lingura și strachina pregătite. Disputele în legătură cu soarta împăratului, dacă Dumnezeu sau

apostolii săi îi protejau pe francezi sau pe spanioli rămîneau departe. Maria cea mică mă aștepta ca un pui de soldat caruia i se mai citea viața doar în ochi și pe buze.

Cum văzusem de copil că făceau doicile orfanilor cu rentă, așa îi apropiam și eu lingura de buze, încercînd să-i deschid apetitul îndărătnic cu vorbe măsurate și eforturi chibzuite.

— Azi trăim din supa altora, prietena mea. Zic a altora despre supă, nu despre tine. Hai, fii înțelegătoare și mănîncă, pentru că vine de la casă mare și este delicioasă. Chiar fără veselă de argint și față de masă, în cîteva săptămîni vei vedea ce medicament bun este. Vei fi atît de vioaie la mers încît, văzîndu-te, te vor numi cel puțin căpitan.

Pînă ce, într-o după amiază, întorcînd pe dos dulapurile, ca de obicei, era cît pe ce să leșin în fața unei comori mult timp căutate. Era un ou, o bijuterie tot atît de delicată pe cît de tulbure și întunecată era conștiința stăpînului său, fruct al paradisului pămîntean care, sînt sigur, este pavat cu ele. Și cum o țineam în mînă, ochii mi se închideau, gura mi se umpluse de salivă, burta îmi clocotea ca un clopot în zi de sărbătoare, tot gîndindu-mă dacă să mi-o adjudec sau nu, riscînd să înfrunt mînia comisarului. Dar, mai presus de gura și ochii mei se înălța chipul prietenei mele, cu pantalonii zdrențuiți, vestonul rupt și părul potopit de foarfece.

Așa încît am luat giuvaerul și, cu el ascuns în căușul mîinii, am coborît la bucătărie, așteptînd ca furierul să rămînă singur. Cum mă văzu, deși îmi era dator pentru unele servicii, deschise focul, bănuitor :

— Ce vînt te-aduce azi pe-aici ?

— Puțină apă și lemne, ca de obicei.

— Asta e treaba celor de la magazie. Eu servesc doar masa.

— Nu e o problemă de trupă, ci una personală. Și, pentru a da o greutate mai mare spuselor mele, i-am arătat gingașul talisman.

Examinîndu-l cu toată grija, după cum era și cazul, mă întrebă :

— E pentru capelan ?

— S-a șubrezit atît de tare, încît i l-au prescris fiert, unul pe zi.

— Deși puțin cam arămiu, n-arată deloc rău. Și, văzînd că stau pe gînduri, adăugă salivînd : O să-l fierbem la „bain Marie".

Cealaltă Marie l-a primit cu mai mult entuziasm decît primea nelipsita supă și bobul cel de toate zilele. După ce, cu ochii mai puțin stinși, a urmărit operația cojirii, n-a mai fost nevoie să-i forțez buzele. Totul s-a săvîrșit în liniște și cu smerenie, rămînînd apoi în extaz, ca și cum ar fi primit trupul Domnului din înseși mîinile capelanului. Acum mi-ar fi trebuit doar vreun fier sau o cheie cu care să pot deschide blestematul acela de dulap al călăului nostru, pentru a o elibera definitiv din starea în care se afla.

Așa mă gîndeam, cînd o mînă grea s-a așezat pe umărul meu făcînd să-mi clănțăne dinții în gură.

— Mult te îngrijești de prietenii tăi, camarade.

Am întors capul și l-am recunoscut pe îngerul meu păzitor, slujitorul capelanului.

— Altfel cum ? Așa stă scris în Evanghelie.

— Bineînțeles, dar după cum se vede, chiar și în spital există privilegiați. Unii o duc tot cu supă și piine, în timp ce alții mai primesc și altceva.

— Azi tu, mîine eu.

— N-am să fiu tocmai eu cel care să se opună unei reguli atît de înțelepte. Prietenia asta despre care vorbești salvează mai multe vieți decît însuși capelanul și, ca să ți-o dovedesc pe a mea, am să te învăț cum să găsești provizii pentru cel pe care-l iubești atît.

Și, dispărînd, se întoarse într-o clipă cu un băț ascuțit, poruncindu-mi :

— Găsește-ți unul la fel.

Mă trase apoi după sine și, lăsînd în urmă stînci și promontorii, ajunserăm într-un golf. Fluxul era în creștere, dar valurile înaintau cu blîndețe pînă la picioarele noastre. Tovarășul meu intră în apă, așteptînd cu răbdare, tulburînd nisipul cu ciudatul lui instrument. Deodată, îmi strigă :

— Înfige-l acum pe-al tău !

L-am ascultat și cu cele două bețe am scos ceva ciudat, roșu, necunoscut mie. Nu era nici păstrăv, nici barbun. Părea mai degrabă o încîlceală de rădăcini de hrean, bătînd aerul cu o mulțime de brațe și împroșcînd o salivă asemănătoare cu cerneala neagră a grefierului.

— Zdrobește-i capul !

Cu repulsie, l-am ascultat, iar pădurea aceea turbată s-a prăbușit horcăind.

Părea mai curînd plantă decît animal, dar în cratiță s-a frăgezit ieșind din ea o supă atît de gustoasă, încît a fost cît pe-aci să nu mai ajungă la Maria cea mică.

De atunci, dacă era zi prielnică, mă duceam pe plajă cu bățul acela în chip de lance, hotărît să nu pierd ocazia ca marea să ne redea sănătatea.

— Ei, ce mai e nou ? mă întrebă îngerul. Cum îi merge prietenului tău cu noul medicament ?

— Atît de bine încît nici nu vrea să audă de altul, chiar de i l-ar recomanda doctorul. Și, în felul ăsta, toată ziua mi-o petrec pe plajă, căutînd locul unde să înfig vergeaua.

— Fii cu băgare de seamă, prietene. Mila și compasiunea au adus ciuma pe lume !

— De asta mi-e teamă, și ca nu cumva să se isprăvească recolta !

Dar în zilele acelea marea ne ospătă din belșug cu fructele ei, deși le mai căutau și alții. Uneori dușmanul se apăra cu înverșunare, alteori colora apa cu balele lui negre care, mai tîrziu, la foc, deveneau roșii. Și așa am pus-o pe picioare pe prietena mea, la fel de plină de viață ca anul acela nou care se mai năștea o dată pe insulă.

XXVI

Văzîndu-mă intrînd însoțit, șchiopul strigă :

— Pe trupul Domnului, te pomenești că eram puțini de ne mai aduci încă unul !

— Unde încăpem trei, încăpem și patru.

— Noul tău prieten are mutră de proaspăt recrut. E francez ?

— Din ultimul transport. Încorporările sînt din ce în ce mai dese, dar nu-ți fă probleme, vom găsi culcuș în altă parte.

— Plăcerea-i de partea ta, dar blestemat să fiu de înțeleg ce te-a apucat să aduci noi mușterii.

Văzînd cam unde țînteau împușcăturile și temîndu-mă ca nu cumva să ghicească adevărul, mi-am luat rămas bun și, prefăcîndu-mă jignit, am tras-o de mînă pe prietena mea, ieșind din colibă sub privirile vechilor mei tovarăși.

Spunînd adevărul, ne-ar fi primit poate mai bine, dar, mai apoi, am fi dat prilej de gîlceavă între bărbați. Ei n-ar fi conceput trădarea în prietenie, dar, în schimb, l-ar fi privit cu ochi binevoitori pe noul camarad-femeie.

Gîndindu-mă la servitoarea capelanului, nu puteam s-o deconspir și, între două focuri, m-am hotărît să joc totul pe o singură carte, încredințîndu-mă îngerului meu păzitor, slujitorul capelanului.

— Cît despre locuințe, îmi răspunse el scărpinîndu-și șuvița de pe frunte, nu ducem lipsă în fort, dar sînt atît de părăginite, încît doar porumbeii se mai adăpostesc prin ele. Dacă vă opriți în vreuna, eu, în ochii șefilor, nu știu nimic.

Și așa am rămas, ca rîndunelele, în turn, lîngă mare, tovarăși cu pescărușii și șoimii.

În timp ce eu îl ajutam pe capelan, Maria cea mică privea la goeletele englezești care acum, după dezastrul ploii, ne vizitau mai des ca înainte, aducîndu-ne vești și provizii.

Într-o după-amiază, pe cînd serveam cafeaua, am auzit pentru prima dată numele unei țări sau al unui pămînt, atît de înghețat și înzăpezit, că pînă la urmă i-a dus la pieire pe francezi. Cînd m-am întîlnit cu prietenul, vestea nu l-a prea impresionat.

— Invenții spaniolești.

— Am auzit de la un căpitan englez.

— Totuna. Toți conspiră împotriva împăratului.

— Adevărat. Mai ales ghețurile și rîurile.

— Nu știu ce rîu este acesta.

— Un rîu numit Berezina. După cum povestea căpitanul, era atît de plin de cadavre încît, probabil, regimente întregi fuseseră reduse la simple plutoane.

— Nimic nu e sigur. Nimeni nu știe nimic.

Dar numai în parte era adevărat. Veștile despre neprevăzutele răsturnări ale acelui război pe care mulți îl considerau deja pierdut soseau cu punctualitate prin glasul noilor prizonieri. Noii debarcați, disprețuind sfaturile și avertismentele, neclintiți și plini de curaj, ca și cum în mai puțin de o lună împăratul ar fi venit personal să-i răscumpere, nu păstrau nimic. Zeflemisind și bătîndu-și joc, dormeau sub cerul liber, își vindeau cizmele și hainele, luîndu-i peste picior pe veterani.

— Ne vedem noi la toamnă, îi păsuia șchiopul, însă nu pricepeau. Nu trecuse încă termenul și ei știau deja la ce se referise. Porțiile nu le mai ajungeau și, amenințați de ploaie, goi ca niște cîini, trebuiră să se adăpostească printre stînci, care erau însă atît de umede și reci, încît repede îi răpuseră.

Unuia care, fiind ceva mai înțelept, și-a salvat viața, i-am dat într-o zi cîteva verze în schimbul unei cruciulițe.

— Să fie într-un ceas bun, mi-a dat-o el smulgîndu-și-o de la gît, poate ți-o aduce mai mult noroc decît mie.

Am luat-o și, uitîndu-i tînguielile, i-am oferit-o prietenei mele care, văzînd-o atît de aurită și lucitoare, m-a întrebat speriată :

— E pentru mine ? De unde-ai furat-o ?

— Pentru cine vrei să fie ? Toate trebuie să fie pentru cine merită.

Ezită un moment și, ca și cum atunci m-ar fi văzut pentru prima oară, își desfăcu vestonul zdrențuit lăsînd să i se vadă gîtul gol.

— Pune-o tu la locul potrivit.

Prostul de mine ! După ce văzusem de atitea ori moartea cu ochii, îmi tremurau mîinile ca și cum însuși capelanul ne-ar fi pîndit.

— Acum, că ți-ai făcut datoria, vino și primește-ți răsplata pe care-o meriți.

Și, spunînd acestea, îmi aruncă pe după gît celălalt lanț, al brațelor sale. Nu crezusem vreodată că, atît de gingașe, puteau fi în același timp atît de iubitoare, făcîndu-mă să uit vechea-i indiferență. Dimpreună cu foamea și setea, ele îmi ștergeau dintr-o dată imaginea stăpînei din grădină, nefericită poate acum în căsnicia ei. Ce mai, erau strînsoare neslăbită și vînt atotputernic, ploaie fierbinte și diafană de soare, toate născute din trupul acela îmbrăcat soldățește. Și întreg corpul acela salvat de la moarte renăștea încet sub focul calm al buzelor ei, sub sînii mici și recunoscători, sub mijlocul ei primitor. Mîna i s-a oprit și, luînd-o pe a mea, făcînd din trupurile noastre unul, ne-am luptat toată noaptea în pat.

Cînd s-a luminat de ziuă, văzînd-o pe prietena mea alături, dormind mulțumită, mi-am zis : „Iată puterea crucii !“, și, ca să nu-mi văd confirmate bănuielile, l-am căutat pe capelan care încă habar n-avea de nimic.

— De ce vii așa tîrziu ?

— Am vegheat toată noaptea Sînt atît de slăbit încît uneori mă tem să nu mă întorc la spital.

— Îngrijește-ți trupul, fiule, el este oglinda Domnului.

— Așa voi face. Mergem la slujbă, părinte ?

— Azi, în plus, avem și o împărtășanie.

— Asta ce mai e ?

— Un bolnav a cerut sfîntul mir.

Curioasă treabă între atîția necredincioși, dar, cum ordinul e ordin și, la urma urmei, mai puțin îți ia să în-

drepți un mort către cer decît să-i sapi groapa, am pregătit pe loc toate cele necesare.

— Ai tot ce trebuie?

— Totul este gata pentru cînd veți dispune.

— Atunci, haidem! Să vedem dacă ne ajunge timpul.

Mergeam croindu-ne loc cu clopoțelul; stăpînul venea în urmă, încercînd să nu se împiedice cu nesuferita lui povară. Aveam senzația că sînt însuși împăratul văzînd cum se dădeau deoparte din calea mea, unii îngenunchind, alții cu teamă, uneori speriați, lăsînd dinainte-ne un coridor prin care să înaintăm.

Neștiind drumul, priveam cu coada ochiului la capelan, căutînd să-mi orientez pașii după ai lui. Cei mai îndurerați își descoperau capetele cu evlavie, alăturîndu-se procesiunii care creștea pe măsură ce înaintam în căutarea sufletului aceluia pocăit.

În sfîrșit, un glas strigă în franceză, chemîndu-ne; cu cît ne apropiam, fața stăpînului se aprindea de o mare însuflețire.

În timp ce căutam ceva cu care să luminăm, un geamăt adînc sfîșie întunericul, stingîndu-se uneori, pîlpîind apoi din nou, pentru a se agăța de viață. În cele din urmă am găsit un capăt de lumînare și, aprinzînd-o, am descoperit umbra bătrînei mele camarade.

„Nefericită împrejurare pentru cea din urmă întîlnire", mi-am zis, văzînd-o așa, întinsă pe paie, cu privirea pierdută deasupra brațelor subțiri și noduroase, ca niște vrejuri de viță. O pătură mizerabilă abia de-i putea acoperi trupul, cel atît de bucuros odinioară să dea și să primească mîngîieri. Ochii ei șovăielnici, în care se cuibărise teama, firele rare și lungi din barbă, o făceau să pară bărbat, aducîndu-mi aminte de sergentul care, dincolo de colibă și de mare, o aștepta cu siguranță, supus ca altădată. I-am pregătit stăpînului cele necesare, după care m-am apropiat să văd dacă în ochii aceia mai era vreo urmă de lumină; însă rămăseseră goi și pierduți, iar în străfundurile lor am mai aflat doar un ecou al întregului ei trup, ca un fior ce-i săgeta oasele.

— Apropie-mi lumina! murmura capelanul, dar în momentul următor tresări: Asta-i bună! Nu-i prizonier, ci prizonieră!

— O fi femeia vreunui caporal, am spus în grabă. Îmi aduc aminte că am văzut-o pe pontoane.

— Și bărbatul ? De ce nu-i cu ea ?

— A murit de mult, părinte.

O clipă rămase pe gînduri și, amintindu-mi de ordinele sale recente, am început să mă tem pentru Maria cea mică, dar și că am putea-o lăsa pe bătrînica mea fără binecuvîntarea de pe urmă. Dar, fie că mila a fost mai puternică, fie că, în cele din urmă, mizeria și vîrsta l-au impresionat, bătrîna fu repede pregătită și ajutată pentru ultimul ei drum, săvîrșindu-se imediat, ca și cum ar fi ajuns chiar atunci pe pămîntul făgăduinței.

Sărmană prietenă căreia niciodată nu i-am știut numele ! Inimă credincioasă, răbdătoare și cumpătată, acum liniștită și singură, cu ochii încremeniți într-un punct unde ai mei nu puteau ajunge. Eu însumi i-am închis, căutînd în ei vreo rază tîrzie, o vagă suflare din gura deschisă, și totuși atît de tăcută. Eu însumi i-am închis-o și legat-o, ascultînd în spatele meu rugăciunea stăpînului. Dar nici vocea, nici acea rugă a sufletului pe care glasul lui o înălța către Cel de sus nu mă puteau învoi cu soarta, ci mă făceau să urăsc moartea mai mult chiar decît uram trăncănelile din Săptămîna patimilor sau groapa comună care, pe zi ce trecea, se lărgea tot mai mult, gata să-i înghită pe toți.

XXVII

Acum ne duc peste un pămînt dușmănos, numai codri și zăpezi, luptînd corp la corp, lăsîndu-i în urmă pe cei mai buni. Noaptea este atît de adîncă, încît chiar și cei mai buni trăgători ai noștri deschid focul asupra noastră. Avalanșe de călăreți răsar din neguri, cu săbiile ridicate, decapitează tot ce întîlnesc și se retrag, pentru a reveni îndată ce se opresc coloanele.

Uneori ajungem la niște cîmpii întinse, unde nu mai avem timp să ne desfășurăm și sîntem bătuți de tunuri nevăzute. Am pierdut multe furgoane și începem să ducem lipsă de grîne. Mareșalul se bate plin de curaj, dar eforturile sale sînt zadarnice în fața unui dușman care se retrage fără a se lăsa văzut.

După atîtea pierderi, am fost reduși la un singur batalion fără comandant. Dea Domnul să ne salvăm pînă la retragere, pe care toți o cred apropiată. Tu unde ești? Dacă scrisoarea aceasta îți parvine, sus inima și mulțumește-i celui atotputernic. Aici ne-am resemnat deja și, deși rănit de două ori, rămîn, de bine de rău, neclintit în toate. Nu știu care-mi va fi soarta și nici dacă a ta va fi mai bună dar, în orice caz, să știi că ești mereu prezent în amintirea iubitului tău tată, pe pămîntul acesta atît de deosebit de al nostru, unde sîngele desenează un drum care nu știm dacă ne duce spre o glorie mizeră sau spre o pace onorabilă, pe care împăratul nostru ne-o refuză, împingîndu-ne mereu înainte...

— Rele vești, murmură șchiopul întinzînd cîrja spre scrisoarea pe care prietenul o ținea în mînă.

— Cele mai rele, răspunde acesta băgînd plicul sub cămașă.

— Poate că următoarea, intervin și eu încercînd să-l încurajez, va spune, punct cu punct, exact contrariul. Între curieri și zvonuri nimic nu-i sigur. Mai bine să le dăm uitării.

— Tare mi-e teamă că de data asta spun adevărul. Prietenul are dreptate ; timpul zboară împotriva tuturora. Printre altele, din nou severitatea aceea de la început împotriva femeilor, care cu greu au reușit să se-ascundă. Maria cea mică tremură în fiecare dimineață, cînd o nouă ambarcațiune aruncă ancora lîngă turn.

— Asta după mine vine.

— Vine cu poșta și proviziile.

— Goală nu se întoarce ea ! Acum cîtva timp au luat-o pe văduva Sofia.

— Pentru că a cerut ea. Tovarășul ei îi administra asemenea bătăi, încît s-a dus să-i ceară ajutor guvernatoarei.

— Și Maria *cea mare* ?

— La fel și ea, numai că a ieșit ceva mai bine. I-au dat pașaport și trei sute de reali pentru călătorie.

Prietena mea se liniștește puțin. Nu știe că au expulzat-o și pe Madam Bela, cînd au aflat că i se umflase pîntecul, pe Rosa *Romana* și Cristina *Nemțoaica*.

Una după alta, resemnate sau nu, fiecare și-a ales destinul sau, mai bine zis, o închisoare mai ca lumea unde să schimbe clientela obișnuită cu o alta mai avută și mai darnică. Mă întreb dacă această dragoste a Mariei n-o fi cumva un semn al dorinței de a fugi, care a prins viață, încetul cu încetul, din momentul în care părăsise spitalul. Văzînd că nu-și mai lua ochii de la mare, vorbind tot timpul de plecarea celorlalte, am întrebat-o :

— Unde ai să mergi cînd s-o termina războiul ?

Privind mereu spre goeletele engleze, fără a întoarce capul, mi-a răspuns cu un gest vag :

— O să mă întorc acasă.

A spus-o fără ezitare, ca și cum hotărîrea ei ar fi fost de mult luată.

— Fericit cel ce-o are !

Îmi înțelege amărăciunea și încep să curgă tot felul de atenții. Totuși, nu mai pare a fi regina din palatul acela misterios în care, nu de mult, o cunoscusem ; acum pare versată în arta argumentării, calculării sau tăcerii și, cine știe, poate că mă va părăsi. Îi spun ce gîndesc și-mi răspunde :

— Cine se gîndește la asta ? Amîndoi vom pleca împreună de-aici.

Izbucnește în rîs. Ochii îi sînt din nou ca mai înainte. Arătîndu-mi cruciulița care îi mai atîrnă încă în decolteu, mă asigură :

— Amîndoi ne aflăm sub jurămînt. Cruciulița asta ne unește destinele pentru totdeauna.

Apoi mă strînge în brațe ; îi simt oasele bolnave înconjurîndu-mă, îmbrățișarea istovită a cărnii sale și, puțin cîte puțin, ca de obicei, vine pacea deplină, așa cum trebuie să se întîmple între doi oameni care se iubesc de mult.

Lîngă ea, în patul nostru de ramuri, descopăr tîrgul acela în care vom ajunge într-o zi, casa aceea la care se va întoarce cînd va veni pacea. Văd o alee largă dispărînd în fața ferestrelor unui palat cu mulțime de oglinzi și grădini, fîntîni din care izvorăsc laptele și mierea și heleșteie pe fața cărora hălăduiesc norii.

Și iat-o pe Maria cea mică, mergînd printre castani pe care nu-i poți cuprinde cu brațele, pentru a-și întîmpina frații și tatăl, măturați de vîntul războiului. Doar eu lipsesc.

Apoi o văd mai mare, comandînd o trupă de trîntori care-i cer țiță și pîine printre accese de furie și ușoare lovituri cu pumnii în cap. Lîngă ea se află un bărbat care mănîncă în tăcere, păzește vitele și noaptea îi zbuciumă patul. Nu știu cine este ; dar ea îl îngrijește și nu mă recunosc în vestonul lui curat și în pantalonii aceia cîrpiți. Aș vrea mult să le văd fața, dar ei îmi întorc spatele și se depărtează. Apoi singurătatea revine, învăluie totul, casa dispare și rămîn din nou singur, ca întotdeauna, în grămada mea deșartă de iluzii.

Cînd Maria se trezește, se dă un nou ordin : a doua îmbarcare a femeilor. Comisarul, ca de obicei, o înfruntă pe guvernatoare.

— Din parte-mi, n-aș da voie să plece decît acelora care ar dovedi că s-au căit îndeajuns.

— Cum s-o dovedească ?

— Ce dovezi vreți ? Toate sînt aici împotriva voinței lor.

— Eu mă refer la morală.

— Și eu la fel. Cu cît sînt mai separați, cu atît avem mai puține riscuri. Nu-i așa, domnule de Massac ?

Și ofițerul francez, singurul care refuzase să plece, pentru a se îngriji de trupele sale, își tamponează buzele și murmură :

— *Le cas est différent* [1].

— Ce diferență vedeți ?

— Domnul afirmă că războiul este o stare de excepție. La el recurgi de nevoie, din vocație sau, pur și simplu, pentru a-ți urma destinul.

— Sau pentru a face avere, i-o întoarse capelanul, care pînă atunci tăcuse.

— Sau pur și simplu pentru a trăi, hotărăște guvernatoarea.

— Oricare ar fi motivul, insistă capelanul, războiul și marea sînt făcute pentru bărbați, iar femeile acestea, că sînt sau nu de acord, se vor îmbarca.

Și astfel, se pare că Maria cea mică va trebui să părăsească insula.

Zilele trec iar viața ei este cam aceeași. Își petrece timpul așteptîndu-mă, aducînd apă și lemne sau gătind din proviziile pe care le capăt sau le fur. Orele i se trec în fața ferestrei sau privind dealul, unde un vînt de vară arde, măturînd totul : straturi cultivate, grădini, iluzii. La care se adaugă marea, călăul închizitor, cel care, în același timp, te duce în ispită, și soarele, izvor de viață în timpul iernii și prilej de orbire vara.

Noaptea, cînd mă întorc, pregătindu-se să aprindă focul, vine cu obișnuita ei întrebare :

— Ce vești ?

---

[1] Cazul este diferit (fr.).

— Ca de obicei ; zăpușeală și nimic altceva. O fregată a descărcat sape și mindire, pe lîngă două baloturi de pături. Ne așteaptă un viitor negru.

— Altceva nu se știe ?

— E vorba să-i repatrieze pe muzicanți și — adaug fără să vreau — un grup de femei.

Oricum ar fi aflat pînă la urmă. Se întoarce de la fereastră insistînd :

— Ce femei ?

— Se pare că toate.

— Și Jacquetta ?

— De data asta nici una nu mai rămîne. Capelanul a ordonat să fie blocate peșterile din munte.

Pe cînd focul crește între cele patru pietre, stă cu ochii pierduți în flăcări și probabil inima îi clocotește. Poate gîndește să lepede uniforma și să meargă la capelan pentru a fi îmbarcată. În penumbrele unde focul își pierde conturul, gîndurile vin și se duc fără a se înfrunta vreodată, ca și cum s-ar cunoaște și s-ar teme. Lîngă mine, și totuși departe, se lasă mîngîiată, supusă, iubită, schimbînd supărarea în suspin, îmbrățișarea în subtilă renunțare și buzele în mușcături, trecînd treptat de la zîmbet la sărut fugar, și apoi la îmbrățișări drăgăstoase. După care, încheiat fiindu-i zbuciumul trupesc, revine calmă, plutind. Acum nu se mai arată sălbatică, sacrificată, temătoare. Închide ochii, se cutremură și tace, fără vorbe și fără suflare, istovită parcă de atîta zbucium. Dimineața mai doarme încă, iar eu mă întreb dacă întorcîndu-mă o voi mai găsi în vestonul ei cu fireturi decolorate de soare.

Am coborît să urmărim plecarea celorlalte sau, mai bine zis, am întîlnit-o lîngă port, urmîndu-mă ca o umbră.

— Nu ți-e teamă că or să te descopere ?

— Cine ar putea să mă recunoască așa ? își arată ea pantalonii prea largi, după care, tăcuți, ne apropiem de bărci. Lîngă Jacquetta se află niște călători gata și ei de plecare, imediat ce va sufla un vînt prielnic.

Un strigăt înăbușit de emoție salută sosirea femeilor care, într-o defilare triumfală, parcurg scurta distanță pînă la chei.

— Jacquetta, să-ți amintești de mine! strigă un glas în spaniolă.

— Jacquetta, leagă o jartieră de catargul de la gabie!

Jacquetta își ridică juponul în torenți de pliuri și, arătîndu-și pulpele slabe, răspunde în spaniola ei scîlciată :

— Nu mai am, mi le-a luat pe toate capelanul!

— De-aia ai pașaport!

Ovații puternice răsună în tot golful. În jurul fregatei, marea prinde a se încreți, parîmele și focurile sînt gata. În sfîrșit, Jacquetta dispare în celălalt capăt al pasarelei, lăsînd în urmă un nor de murmure și melancolie.

XXVIII

Cu excepția unei luminițe slabe care mai pîlpîie în altar, capela este cufundată în întuneric. De afară străbate strigătul pescărușilor și îmbrățișarea valurilor cu plaja, care, la răstimpuri, moare, pentru a reveni apoi mai puternică. Lîngă ușă, un mănunchi de umbre se desface în prizonieri care, unul după altul, îngenunchează în fața fotoliului capelanului, așteptînd să-și mărturisească păcatele.

Cînd și ultimul din ei îngenunchează, capelanul îi cuprinde cu brațele gîtul gol și firav.

— Ave Maria, ilustrissima.

— Ave Maria și lasă formulele ceremonioase.

— Am venit să mă confesez.

— Asta se vede. Cînd ai fost ultima oară ?

— Nu-mi amintesc, părinte.

Capelanul slăbește strînsoarea, privindu-l pe soldat pieziș :

— Unde te-au făcut prizonier ? Ești spaniol ?

— În drum spre Bailén.

— Presupun că ești voluntar. Ia să vedem, care-ți este păcatul, fiule ?

— Unul de moarte.

— La anii tăi nu poate fi așa ceva. Ai mințit ? Ai furat ? Ai preacurvit ? Pari prea tînăr să-ți fi încărcat sufletul cu greșeli mai mari.

— Păcatul meu este minciuna.

— Vorbește mai pe înțeles. Nu e păcat pe care Domnul să nu-l ierte.

— Am mințit în toate și în tot.

Capelanul oftează ; privește lumina șovăitoare din altar și încearcă să scurteze formalitățile :

— În minciună, cel mai grav este prejudiciul adus altora. A suferit cineva din cauza ta ?

— Nu, nimeni, sau, mai bine zis, o persoană.

— Atunci trebuie să încerci să repari greșeala.

— Aș vrea din toată inima, dar nu stă în puterea mea.

— Atunci nu pot să te-ajut. Te căiești, cel puțin ?

— Doar pe jumătate ; nu pot altfel, părinte.

— Ascultă : dacă nu te căiești, cel puțin cu durere de pocăință, nu te pot absolvi. Du-te și vino altă dată.

— Ce înseamnă durere de pocăință ?

— Dar ce fel de creștin ești tu ? Este suferința pe care ne-o pricinuiește faptul că l-am ofensat pe Domnul, din teama de a nu ni se întîmpla vreun rău sau din frica de iad.

— Dar sînt în iad ; de aceea am venit aici, ca să scap de el.

— Nu e vorba de a scăpa sau nu. Cine trăiește în greșeală o duce mereu cu el, oriunde s-ar afla.

— Dar poate că, plecînd de-aici, aș putea să mă îndrept.

Capelanul rămîne stupefiat. Degetele îi brăzdează părul cărunt.

— Cum așa ? Păcatul nu e ceva pe care să-l speriem ca pe-un vis urît. Se află în noi înșine. Face parte din tine. Numai grația divină poate să-l șteargă.

— Ce grație, părinte ?

— Care alta dacă nu durerea aceea de care-ți vorbeam. Dacă n-o simți, în zadar mai vii pe-aici.

Capelanul urmărește cu privirea umbra aceea care se îndreaptă cu pași grăbiți spre ieșire. Întunericul capelei se umple din nou de briza mării și țipetele pescărușilor. Se apropie de altar și ațină lumina care începe să pîlpîie. Își apleacă apoi capul și, după cîteva clipe, în capelă se aude rugăciunea prin care, în fiecare zi, cere ajutor și putere.

După nici o săptămînă, soldatul așteaptă din nou, cu umilință, în fața fotoliului de catifea.

— Ave Maria.

— Ave Maria. Ți-ai schimbat părerea ?

— De-asta am venit.

Capelanul se înviorează. Pe fața lui se citește acum liniște, dar cu toate acestea mormăie ;

— În materie de greșeală totul este să te căiești. Ce vrei să-mi spui ? Grăbește-te, pentru că așteaptă și alții.

Atunci, soldatul își scoate încet cămașa, lăsînd să se vadă doi sînișori mici, albi. Capelanul rămîne năuc. Aruncă o privire spre bolta de la intrare, temîndu-se de privirile celor ce așteaptă acolo.

— Păcatosul de mine, nu mi-am dat seama la timp ! Nici măcar nu bănuiam, în ciuda părului acesta tuns — și scoate un țipăt înfundat, în timp ce fața i se face ca varul.

Vocea îi tremură, dar Maria cea mică rămîne nemișcată.

— Și uniforma asta de cînd o porți ?

— Am furat-o, pentru ca să n-o apuc pe drumul celorlalte.

Capelanul încearcă din răsputeri să-și stăpînească mînia. Se ridică greoi, umplînd întunericul cu pașii săi, uitînd de ceilalți enoriași. În sfîrșit, se întoarce :

— Cu prima ocazie te îmbarci. Și-acum, pleacă de-aici.

Totuși, mai apoi, la slujbă, nu mai părea atît de aspru și hotărît ca altădată ; s-ar spune chiar că adînca evlavie cu care se pleca asupra bolnavilor a scăzut pentru a face loc plîmbărilor de unul singur. În timpul serilor petrecute cu guvernatorul și comisarul tace, încercînd să sperie somnul care-l urmărește fără încetare. Se vede că nu doarme bine, noaptea i se aud pașii încolo și încoace prin dormitor, întrebîndu-se, poate, cînd va pleca Maria cea mică, pentru că nu trece săptămînă fără ca o goeletă să vină și să se întoarcă goală.

— Trebuie să-i vorbesc. Nu mai aștept nici o zi mai mult, șoptește prietena mea.

Tac, dar sînt sigur că ambele rele sînt solidare și țintesc același scop, să mă dea gata pe mine, pentru că, de cînd cu a doua confesiune, tovarășa mea s-a răzlețit și umblă ca scoasă din minți.

Noaptea, cînd mă întorc, mereu mă aștept să-i găsesc culcușul gol, dar ea este tot acolo, așteptîndu-mă.

— L-ai căutat ? o întreb.

Dă din cap că nu, cu un gest solemn.

— Atunci mă duc eu.

Își ridică ochii prevestitori de furtună.

— În orice caz, problema va trebui rezolvată. Nu are rost să aștepți, de vreme ce soarta amîndurora se află în mîinile sale.

De fapt, la ce-mi slujește s-o am lîngă mine, dacă noaptea nu mă bagă în seamă? Mai bine să dorm singur și liniștit. Cămara și singurătatea sînt ușor de administrat. Toți își au regulile lor în fort și în afara lui. De ce aș fi eu altfel? Nimeni nu privește și nu judecă pe nimeni. Fiecare lună ia cu sine un petic de disciplină și asta nici capelanul n-o poate opri. Astfel, trist dar nu învins, am luat-o de mînă pe Maria cea mică, îndreptîndu-mă spre plajă.

— Ce vrei de la mine acum?

— Vino și taci.

Probabil se aștepta s-o pedepsesc în vreun fel, pentru că abia de mă urmează pînă la golful prin care obișnuiește capelanul să se plimbe solitar; cred că se temea să n-o arunc în mare, atît de neliniștită și temătoare era.

— Pînă cînd o să stăm aici?

— Pînă la apusul soarelui.

— Ce vei face cu mine?

— Nimic. Așteptăm doar.

Începe să plîngă, temîndu-se pentru viața ei.

— Cel puțin lasă-mă să mă rog.

Cît pe-aci să izbucnesc în rîs, dar iată-l pe capelan apropiindu-se pe drum, cu mantaua în vînt, urmărind cu privirea valurile.

— Iată-l pe cel care te va mîntui, fii cu băgare de seamă.

Văzîndu-l pe capelan, neliniștea îi crescu. Vocea și înfățișarea i se schimbară de parcă s-ar fi dus să trateze cu un dușman.

— Vorbește-i, ca să ne liniștim. Să știm odată dacă rămîi sau pleci.

Încă mai stă pe gînduri, dar capelanul se apropie, încet și ceremonios, cu fața în vînt. Ieșindu-i în cale, prietena mea îi întrerupe lectura și mersul, lăsîndu-l atît de surprins încît, o clipă, amîndoi rămîn fără să scoată o vorbă.

Apoi schimbă cîteva cuvinte și se despart ca doi necunoscuți.

— Cum a fost ? Ți-a aranjat ceva ?

— Ce să aranjeze ?

— Plecarea. De ce crezi că am venit aici ?

— Mi-a spus să-l caut la capelă.

— Asta-i un semn bun.

Cufundată din nou în liniștea ei dușmănoasă, Maria cea mică privește norii, așa că nu insist ; prefer să mă refugiez într-a mea, îndepărtîndu-ne de-a lungul mării care-mi marchează parcă destinul.

Acum se înalță și se sparge, iar țipătul pescărușilor amuțește. În capelă, lumina pîlpîie, populînd bolțile cu umbre abia deslușite.

— Ave Maria, părinte. Am venit, cum mi-ați spus.

— Înainte de toate trebuie să ne facem datoria față de Dumnezeu. Nu trebuie să vii doar pentru a-ți pregăti viitorul. Te-ai căit ?

Din nou, Maria cea mică rămîne pe gînduri, privindu-l pe judecător, care insistă :

— Sigur te-ai căit ?

— Doar știți, sfinția-voastră !

— Stai singură ?

— Nu, părinte.

— Cu altele ca tine ?

Din nou tăcere. În spatele perdelei, chipul i se înfioară.

— Atunci, cu un bărbat ?

Pe jilțul său din penumbră, mîinile capelanului se frămîntă. Își sprijină fața în ele și, înfășurîndu-se în mantie de parcă o vijelie ar fi pătruns în capelă, întreabă :

— Spune, ce vrei de la mine ?

— Să mă scoateți de-aici, ca pe celelalte.

— Cu tine e altceva. Știi unde se duc ele ?

— Oriunde-i bine, numai departe de-aici să fie.

— Nu chiar atît de bine, fiica mea, îi spune el cu glasul schimbat. Pentru că ele merg la o mănăstire și acolo vor rămîne închise pînă se vor hotărî să-și schimbe felul de viață. Spune-mi, ce alegi : să fii liberă aici sau prizonieră printre prostituate ?

Maria cea mică pare și mai prizărită sub mîna aceea masivă și puternică. În cele din urmă începe să plîngă, dar capelanul o întrerupe din nou, distant și monoton :

— Cu riscul de a-ți dezvălui secretul, poate voi face ceva pentru tine.

— Poate sfinția-voastră ?

— O să încerc mîine la guvernatoare. Dacă ea acceptă, iar comisarul nu se opune, poate am să te recomand.

Maria cea mică suspină, în timp ce chipul capelanului dispare din nou în spatele draperiei.

— Știi să faci menajul ?

— Promit să ascult în toate.

— Așa-mi place. Vei ieși în cîștig pînă la urmă.

Maria cea mică se închină și iese. Înainte de a păși pragul, mai privește o dată înapoi. Confesorul este tot în fotoliu, rugîndu-se sau poate meditînd.

XXIX

Mai orfan decît înainte, îmi rămîn doar fereastra și marea asta de culoarea ploii care a pus capăt slujbelor la capela de sus. Deși fortul este atît de mic, n-am mai întîlnit-o pe prietena mea. O dată doar am văzut-o însoțindu-și stăpîna, îmbrăcată femeiește, curată și îngrijită, cu încălțăminte nouă. După cum îmi spune îngerul meu păzitor, doarme și mănîncă lîngă dormitorul lui. Abia de pune piciorul în bucătărie și, cu rare excepții, este mută.

Eu, de cînd își hotărîse drumul, n-am făcut nimic s-o aduc înapoi. Cum spune Evanghelia : domnul mi-a dat-o, cu domnul să se ducă. Facă-se sfînta sa voie, căreia este o neghiobie să i te împotrivești, fie că este vorba de femei sau dureri. Acum nopțile sînt mai lungi. Uneori mă trezesc și-o caut lîngă mine. Dar nu dau de nimic ; doar buchete de spini și neființă care-i înnegurează și mai mult amintirea. Apoi freamătul mării mă aduce din nou pe lumea aceasta și atunci, înainte de orice, caut cantina șchiopului.

— Ce s-a întîmplat cu prietenul tău ? mă întreabă.

— Nu știu. Caut un alt cuib, îi răspund.

— Rău trebuie că te-ai purtat cu el dacă a durat atît de puțin.

— A ținut cît a trebuit. Ce atîtea întrebări ?

— Ai dreptate, îmi răspunde, oferindu-mi o dușcă. Sînt mistere mai mari pe insulă. Știi ce se întreabă cu toții ? Din ce ascunziș sau din ce mamă o fi apărut servitoarea asta nouă a guvernatoarei...

Golesc paharul și într-un tîrziu îi răspund :

— Din pîntecele mamei sale, ca toate.

— Nu ca toate, pentru că celelalte au trebuit să plece.

De ce favoare specială să bucură această nouă oiță ?

— O fi avînd permis, poate.

— Bine, dar cine dă permisele ?

Caut în fundul paharului un răspuns potrivit, dar în momentul acela răsar doi pescari spanioli, din cei care cumpără și vînd obiecte lucrate de prizonieri pe insulă.

— Cum vă merg afacerile ? îi întreabă șchiopul.

— Goeleta n-a mai venit de două zile. Timpul rămîne neschimbat, nici o pînză în larg.

— Într-adevăr, murmură șchiopul. M-am istovit păzind proviziile, dar am o piesă care-l poate ferici pe-un cardinal. Și, căutînd sub tejghea, scoate la iveală delicatul trofeu.

— Pe sîngele Domnului ! Parc-ar fi pisică, nu șobolan !

— Mai dihai trebuie să-l păstrez, chiar dacă și acuma se zbate să-mi scape din strînsoare.

— Cît ceri pe el ?

Șchiopul rîde. Repune comoara în locul ei întunecat și murmură :

— Flăcăul ăsta are deja un stăpîn.

Chestiunea este abandonată și, în timp ce șchiopul notează pe tăblia tejghelii băuturile consumate, prietenul pare că se trezește :

— Nu furtuna ne silește la asemenea posturi, ci înșiși spaniolii. Ei știu că foamea este cel mai cumplit dușman, atunci cînd se caută dezertori. Dacă războiul — așa cum se spune — mai durează mult, o să-i secere pe atîția din ambele tabere, încît nici o sută de mame pe zi nu vor prididi să umple golurile lăsate de cei devorați.

Își întrerupe pentru o clipă vorbirea, dar adaugă apoi ca pentru a încerca să se convingă pe sine însuși :

— E-n zadar, nici un francez nu va întoarce arma împotriva împăratului său.

— Francezii au și ei nevoie de mîncare și de băutură, la fel ca și ceilalți muritori.

— Dar au onoare !

— Și unde o țin ? se răstește șchiopul. Eu n-aș da pe ea nici o jumătate de înghițitură de vin.

Cu greu se abține prietenul să răspundă la asemenea vorbe. Afară, furtuna izbește în ușă. Toată insula pare că

plutește în voia valurilor, învinsă de uraganul care geme, spulberînd poate dincolo de mare cele mai bune bucate.

Un lucru e sigur : încep deja să ne lipsească medicamentele și chiar orezul acela împuțit, amestec de boabe zdrobite și praf. Pîinea, și ea este neîndestulătoare, și în zadar încerci să-ți ostoiești foamea pe plajă și prin golfuri. Chiar și stînca aceea unde credeam că mi-am găsit sfîrșitul în tovărășia renegatului își închide acum porțile, încercuită de valuri ; coasta e înțesată de observatori cocoțați pe stîncile cele mai înalte, în așteptarea goeletei care nu mai vine. Cei mai mulți caută rădăcini, buruieni pentru supă, vreo șopîrlă rămasă din timpul verii, dar asemenea merinde șubrezesc și mai mult sănătatea celor ce le folosesc, potolindu-le prea puțin foamea. E bine să ascunzi de privirea celorlalți ceea ce bei sau mănînci, dacă vrei să eviți un atac sau vreo privire înlăcrimată. Uneori poți vedea soldați veterani rătăcind solitari, în lumina lunii, printre mărăcini și stînci. Șchiopul trage zăvorul la cantină și, în timp ce el își face monetarul, o tăcere amară învăluie insula.

— De data asta e de-adevăratelea. Asta-i sfîrșitul, oftez eu fără să pot dormi, dar prietenul își șterge fața bătută de ploaie și-mi răspunde sfidînd furtuna :

— Ne-am pierdut jumătate din suflet, dar ne rămîne voința, dorința de a trăi. O să scăpăm și de data asta.

Nici vîntul, nici setea nu-l pot birui, deși însuși comisarul se teme de o nouă hecatombă.

— Pe toți dracii, strigă șchiopul. Urăsc insula asta așa cum urăsc caznele iadului. Dacă vasul ăsta mai întîrzie o săptămînă, eu însumi mă duc să-i cer socoteală.

— Cui ? Capelanului ? Ce vină are el dacă vîntul nu ne iartă ?

— Comisarului, capelanului, lui Dumnezeu chiar.

Dar știm cu toții prea bine că vorbele lui se duc cu vijelia care vîntură plaje și luminișuri, ajungînd chiar în fort, unde au trebuit să raționalizeze pîinea. La cămara lui dau eu fuga atunci cînd sînt la ananghie, iar dacă, din întîmplare, mă întîlnesc cu Maria cea mică, o întreb :

— Cum îți merge în noua ta muncă ? Nu mai sîntem prieteni ?

— De ce să nu fim ? răspunde grăbită.

— Pentru că, după cît se pare, viața ta s-a schimbat. Și cînd dă să plece, îi tai din nou calea. Nu ne mai vedem ?

— Poate că într-una din zilele astea.

— Cînd ? Duminică ?

— Nu știu.

— Stăpîna ta nu-ți dă zi liberă ?

— Sînt foarte ocupată.

— Și soțul ei nu-ți cere nimic ?

Fulgere de mînie îi brăzdează fața :

— Numai ce vreau eu să-i dau.

Își duce mîna la piept și, smulgînd cruciulița pe care i-o dăruisem într-o zi, mi-o pune în palmă. Nu vreau s-o primesc, dar sînt nevoit, pentru că, în momentul acela, un zgomot o face să fugă fără a mai întoarce capul. Este capelanul însuși, în carne și oase, care vine să-și unească supărarea cu a mea :

— Ce faci aici, leneșule ? mă întreabă fără chef.

— Căutam ulei, părinte, pentru altar.

— Caută mai bine o cazma. După cum merg treburile în spital, la noapte va trebui să sapi.

Împreună cu îngerul meu păzitor, măgarul și unealta, începem hora în căutarea celor pe care cea fără de nume hotărîse să-i odihnească pentru totdeauna. Luna ne lumina la răstimpuri.

Traversînd Palais Royal, pustiu acum, îmi aud numele șoptit în întuneric.

— Cine mă cheamă ?

— O fi vîntul sau vreun suflet chinuit, șoptește îngerul cu teamă.

— E cineva aici ?

— Să ne continuăm drumul. Să nu ne tîrască de gît în mare.

Dar nu facem bine cîțiva pași, că de lîngă butucul pentru pedepsirea hoților aceeași voce se ridică din nou, încet :

— Ești atît de orb că nu mă recunoști ?

— Nu te apropia, mă sfătuiește îngerul. Nu ajuta pe cine nu merită.

Știu bine că a pune mîna pe ce nu-i al tău este cel mai greu păcat, care se pedepsește adesea cu moartea, dar

curiozitatea îmi dă ghes și, la lumina felinarului, îl găsesc pe renegat cu gîtul prins în butuc.

— Iar te-au găbuit ?

Își scutură capul vînăt de sînge și lovituri. Călăii lucraseră desigur cu multă rîvnă, cum scrie la carte, pentru că trupul întreg îi era o rană.

— Lasă-l încolo ! Dacă iese luna și sîntem descoperiți, sfîrșim amîndoi în butuci.

Dar, în ciuda celor spuse, se înduioșează și el și, punînd mîna, reușim să eliberăm împricinatul din butucul unde-l crucificaseră camarazii săi.

— Nenorocitul de mine ! se plînge. Asemenea afront unui soldat !

Apoi își șterge fața și privește în jur. O luminiță lipsită de mînie, înfrîntă, aparte, îi lucește în ochi. Liber fiind, vîntul îl împinge din nou pe drumul colibei sale.

XXX

Norii aleargă și în larg nici urmă de pînză. Care mai de care se întreabă dacă nu cumva fregatele, goeletele și felucile se află în străfundul apelor sau puse sub obroc pînă se va potoli furtuna. Dacă așa stau lucrurile și trebuie să așteptăm ca timpul să se îndrepte, apoi atunci avem s-o sfîrșim cu toții în gropile astea care au trecut acum de zidul primului cimitir.

Cei mai prevăzători, care în timpurile mai bune păstrau mereu cîte ceva, sînt și ei acum în căutare de niscai lighioane. Cei mai nevoiași au năvălit peste capelan.

— Părinte, îl imploră, ajută-ne că pierim.

— Nu pot să vă dau decît ce am. Dacă trebuie, vom muri împreună. Vă cer doar să aveți încredere în Dumnezeu.

Unii plîng, alții cad în genunchi, adunînd cu greu de pe jos bucățile de slănină și praful de orez pe care l-au disprețuit viermii. Caută vreun ascunziș, ca șoimii de munte, dar truda le este zadarnică.

— Nu vă trudiți degeaba. E clar. Doar nădejdea în ajutorul Domnului ne-a mai rămas.

— Nici Cristos n-a așteptat atîta, îi răspund ei.

Dar stăpînul se înalță deasupra turmei :

— Ce spui tu ? Cum ar putea să ne uite acum acela care a murit pentru toți ? Să ne rugăm să aibă milă de noi !

Supusă, turma îl urmează pînă la plajă, sfidînd furtuna, înginînd litania sfinților, dar nimeni, dinspre mare, nu răspunde la rugăciunile lor. Doar un petic de senin, pe care într-o clipită îl înghit norii.

Cînd procesiunea se termină, cei care nu abandonaseră îi cer capelanului :

— Părinte, vă cerem permisiunea.

— Pentru ce ? Ce vă pot eu da ?

— Vrem să sacrificăm măgarul.

Capelanul nu înțelege. La urma urmelor, el nu se afla printre noi, cei dintîi sosiți, cînd acel sărman animal ne fusese ajutor și tovarăș. Învățase chiar să-și respecte rîndul la apă, la fel ca ceilalți prizonieri.

— Folosul nu e prea mare, insistă călăii săi, dar cîștigăm o zi în așteptarea proviziilor.

Capelanul își dă încuviințarea, iar trupa, avînd cuțitele pregătite, pornește imediat în căutarea victimei.

Biet prieten, umil și săritor, ucis și jupuit, devorat de cei care îi datorau coliba, pîinea și uneori chiar viața. Sărman sacrificiu, pentru că din carnea lui bătrînă și întărită de muncă abia ajunge fiecăruia o nemernică fișie cu gust de trădare, în care cu greu ne înfigem dinții, în timp ce oasele-i rămîn în ploaia nesfîrșită, sorâ cu altele ce vor veni.

Comisarul s-a închis în turn, iar guvernatorul calculează împreună cu domnul de Massac cît mai pot ajunge proviziile ; nimeni nu are curajul să mai apară pe la spital sau pe colina care se transformase într-o mocirlă. Numai stăpînul, cu turma lui de fantasme, în fiecare seară sfidează vijelia. Ceilalți își cruță puterea prin colibe, iar cei mai fanatici sînt capabili încă să urce pe creastă pentru a coborî noaptea disperați. Atît de mare este nevoia lor de a vedea fregate și feluci, care în cele din urmă se dovedesc a nu fi decît nori ! Îi auzi deodată strigînd : „iat-o !“ și, cu toții, fiecare cum poate, se tîrăsc pînă la marginea stîncilor. Apoi, la lumina mai puternică a amiezii, navele și iluziile mor.

Și totuși, o voce se ridică din fort :

— Uite-o ! O pînză !

Și, fără să știm de ce, stăpînul și cu mine urcăm gîfîind în turn :

— O fi adevărat, părinte ?

— Numai Dumnezeu poate s-o știe !

Spre orizont, ceața se înghesuie, apoi se răzlețește. Din nou trebuie să așteptăm, dar iată-l pe îngerul păzitor ve-

nînd cu o lunetă dichisită. Capelanul o înșfacă, o îndreaptă spre mare și exclamă :

— Domnul fie lăudat !

Ca și cum cei de pe dig l-ar fi auzit, un freamăt aleargă în grabă de-a lungul coastei. Dealuri și faleze invie deodată, înnegrindu-se de trupurile secătuite care încearcă să-și descifreze soarta. Cei mai neputincioși se prăbușesc, alții plîng, ținîndu-se cu mîinile de burtă, simțind că nu-i mai ascultă genunchii.

În sfîrșit, mogîldeața aceea întunecată de pe valuri prinde contur și culoare, nu chiar atît de repede cum am fi dorit noi. Luptînd să ocolească promontoriul, își pierde catargul de la pupa. Jos, trupa tace, în timp ce deasupra, în turn, guvernatorul și capelanul își dispută ochiul magic.

— Sînt proviziile ?

— Este o felucă cu trei catarge. Cel de la pupa e rupt, dar are culorile noastre.

— Pare foarte mică.

— Mică sau nu, soarta noastră se află în ea.

Cum intră în gura golfului, o întîmpină un val de strigăte. Din coastele sale apar două șiruri de vîsle care-o aduc în port. Mulțimea se îmbulzește. Mulți nu se opresc decît în apă, luptînd cu spuma care le înțepenește picioarele. Este nevoie să se tragă o salvă în aer, care însă nu-i sperie și căreia, dinspre chei, i se răspunde printr-un ropot întunecat de blesteme. Toată insula asistă la bătălia din jurul sacilor și butoaielor, iar cînd capelanul își ia luneta de la ochi, i-o cer eu.

— Vrei să vezi foamea de aproape ? mă întreabă îngerul.

În momentul următor descopăr o ceată de prizonieri luptîndu-se cu paznicii. Un marinar apucă pușca și dă să-i alunge ; alții împart lovituri de baston, încercînd să mențină ordinea. Obosit să tot văd lovituri și asalturi, îndrept ochiul aurit spre turn. La una din ferestre, guvernatoarea stătea speriată ; lîngă ea, Maria cea mică privește în jur. Ridic brațul schițînd un salut, dar nu-mi răspunde. E în zadar ; ochii ei stau țintă la descărcarea felucii, în port, unde rațiile încep deja să fie împărțite. În ciuda vîntului

potrivnic și a mării întărîtate, proviziile ridică destul de repede moralul tuturora. Chiar și cei mai neputincioși își simt viitorul ceva mai senin ; pescarii spanioli s-au întors la cantină cu proviziile lor. Văzînd cum unii își înghit rația pe nemestecate, ceilalți îi sfătuiesc să-și obișnuiască mai degrabă trupul cu lucruri pioase.

— Ce pioșenie poate fi mai bună decît o dușcă zdravănă de vin ? spune unul din ei.

— Mai curînd, zice altul, niște șolduri dintre care să nu mai ieși pînă la moarte.

— Cine se încrede în femei, se oțărăște șchiopul, își aruncă sămînța în ocean. Apoi, mijindu-și cu răutate ochii, adaugă : Și cu toate astea sînt destui cei care nu se învață minte și umblă ca apucați după ele. Ce vreți să scoateți de unde nu e nimic de scos ? Ce-o să-i dea Jacquetta soțului ei și să nu le fi dat mai înainte altora, de la buric și pînă la sprîncene ?

— Sînt sigur că a mărșăluit-o un batalion întreg.

— Un regiment, prietene.

— Ce mai contează o duzină în plus sau în minus ? Pierdută pentru unul, pierdută pentru toți.

— Pierdută de cînd capelanul ne-a pus la regim.

— Dar nu le-am pierdut pe toate, nu se lasă șchiopul. Mai este una în fort.

— Asta așa-i. De unde-a apărut servitoarea guvernatoarei ?

Toți tac și în primul rînd eu, care mă tem de noi întrebări, dar aceeași voce reîncepe brusc :

— N-am văzut-o în viața mea nici la Palais Royal, nici la liturghie și, deși subțire și slabă, pînă la urmă tot femeie este pe acest pămînt neînsămînțat.

— Atunci o fi căzut din cer.

Vîntul se ogoiește, furtuna se liniștește ; chiar și șchiopul, plictisit, se reîntoarce la socotelile lui, cînd o nouă furtună izbucnește de afară.

— Cineva a rămas fără porție, murmură unul din pescari.

— Nimic nu se pierde ; o înhață altul.

Ieșim cu toții și sîntem izbiți de cel mai violent tumult. Îl tîrau pe renegat, cu un streang de gît.

— *Au nom de Dieu !* urla un caporal, *Lève-toi, brigand ! Tu vas payer ton crime... !* [1]

— Care este păcatul său, domnule ? întreb.

— *La pire que peut commetre un chrétien !* [2]

— *Sodomita habemus* [3], murmură șchiopul, deși, în situația noastră, este un delict scuzabil.

Cortegiul înaintează în salturi pe drumul fortului, unde santinelele se pregătesc. Mă întreb dacă și de data asta renegatul își va mai salva capul deși, cum se pare, și l-a pierdut deja, așa cum pierdută îi este și mintea. După multe discuții în legătură cu regulamentul și disciplina, se decide formarea unui tribunal care deja nu are nici o îndoială asupra verdictului. Zadarnic l-a rugat domnul de Massac, în zadar l-a amenințat comisarul ; acuzatul nu a scos o vorbă. Probabil nici nu înțelegea motivul pentru care se afla în fața superiorilor săi care, fără voia lor, îi tolerează refuzul. Cînd este întrebat dacă recunoaște că l-a ucis pe soldatul Debraux, nu scoate o vorbă. Apoi, cînd este acuzat că a devorat carnea victimei, își ridică ochii, țintuindu-i undeva dincolo de bolta cerească.

Un freamăt surd se ridică pentru o clipă la apariția martorilor. Unul după altul repetă cum l-au găsit cu ultima îmbucătură în dinți și cu fața pătată de sîngele care și acum i se vede pe haine. Cînd l-au surprins, nici măcar n-a încercat să fugă. Chiar și cu streangul de gît, ca să zicem așa, a mai dat să mestece, continuîndu-și crima. Intervenția capelanului a fost zadarnică. Pentru toți era sigur că se va cere pedeapsa capitală.

Acum, în fața plutonului de soldați spanioli, în fața camarazilor săi, chipul lui palid nu se deosebește prea mult de celelalte, care așteaptă alături, în spital. Cînd ofi-

---

[1] În numele Domnului ! Ridică-te, tîlharule ! Ai să-ți ispășești crima... ! (fr.).

[2] Cel mai grav pe care poate să-l comită un creștin ! (fr.).

[3] Păcatul sodomiei. (lat.).

țerul coboară deodată sabia și detunătura izbucnește, aproape că nu tresare. Picioarele și brațele i se îndoaie încet sub lovitura de grație. Un răstimp se aud doar tăcănitul armelor cărora li se pune piedica, vuietul mării și țipătul ascuțit al pescărușilor. Trupul trebuie să-i rămînă în soare ca învățătură de minte pentru trupă, dar eu mă întreb ce o să se întîmple dacă goeleta mai întîrzie și altă dată și dacă nu cumva, în felul acesta, inculpatul și-a dobîndit în sfîrșit libertatea mult dorită.

XXXI

După toate acele întîmplări, veni un timp cînd melancolia ne smulse din inimi orice dorință în afara aceleia de a mînca puținul ce-l aveam, de a drămui rația de apă sau de a ne lungi ca șopîrlele la soare. Unii își șterseră din minte orice intenție de a fugi, iar în ceea ce mă privește, Maria cea mică încetă să mă mai preocupe. Apoi, trecînd anotimpul rece, am început să ne trezim ca scorpionii, îmbărbătați de glasul capelanului și de exemplul altor cîtorva, pînă ce întreaga tabără și-a revenit la sănătatea ei șubredă. Ne mai înviora și vizita noilor negustori care cumpărau la un preț de nimic tot ce ieșea din mîinile acelea stîngace pînă atunci, dar care acum căpătaseră îndemînare. Chiar și îngerul păzitor cioplea și șlefuia cu vîrful briceagului lemne pe care le aduceau valurile mării sau înșira coliere.

— Cum îți merge treaba? îl întreba șchiopul seara, de cîte ori se apropia de cantină.

— În curînd vor lucra alții pentru mine.

Și, ca atîția alții, și-a recrutat mîna de lucru dintre cei mai neajutorați, ultimii care sosiseră pe insulă. Refugiați cît mai sus, goi de la barbă pînă-n tălpi, nu aveau decît un pantalon pentru a se putea apropia de Palais Royal cînd se anunța sosirea vreunui vas. Prietenul făcea pe interpretul și, datorită manierelor și bunelor sale demersuri, scoteau un profit mai bun pentru coșurile și bastoanele lor decît dacă s-ar fi prezentat personal, goi ca Adam și fără să știe o boabă spaniolă.

Cine nu se putea servi de mîini, profita de alte cunoștințe pentru a-și găsi salvarea. În scurt timp, ca

și cum sfîntul duh ar fi suflat asupra acelor capete, au apărut pretutindeni maeștri gata să dea lecții : unii, cu flautul în gură, predau muzica ; un sergent făcea scamatorii cu spada ; cu toții luptau să se facă înțeleși, hotăriți să-și perfecționeze dibăcia.

Totul se cumpăra și se vindea. De parcă, lipsiți de speranță, toți ar fi vrut să-și umple timpul cu puținul ce-l știau. Un maestru de dans își învăța discipolii să danseze ca la serbările ofițerești pe care le cunoscusem în primele zile ale dezastrului ; numai că, în cazul nostru, atît bărbații cît și perechile lor erau doar prizonieri goi pușcă, salutîndu-se cu stîngăcie, ca niște vechi prieteni, la întoarcerea din scurtele lor călătorii :

— *Allons, balancez à vos dames, rond de jambe, donnez-vous de la grace* [1].

Iar doamnele și cavalerii făceau piruete în tact, ca niște smerite floarea-soarelui.

— *C'est bien*, exclama maestrul satisfăcut. *Je suis content de vous ; si vous continuez avec le même succès, en moins de quinze jours vous pourrez vous présenter en société* [2].

Nu prea înțelegeam ce cîștigau flăcăii aceia negricioși învățînd asemenea manevre și nici unde aveau să și le etaleze, cum îi asigura maestrul. Poate că, la fel ca mulți alții, încercau doar să-și omoare timpul sau să lege prietenii, căci, la terminarea reprezentației, unele perechi nu se despărțeau, ci, dimpotrivă, luîndu-se de mînă, se pierdeau înspre plajă.

Pînă și teatrul, abandonat după acea piesă în care ne văzuserăm portretele, și-a ridicat capul din ruine, atîrnindu-și o firmă deasupra peretelui mai înalt pe care se putea citi : *Castigat ridendo mores* [3].

Numai prietenul nu mergea acolo, robit în continuare visului său, planului acela pe care plecarea omului în gri îl lăsase în stadiul de vorbe fără acoperire.

---

[1] Haideți, legănați-vă partenera, arcuiți gamba, mai multă grație (fr.).

[2] E bine. Sînt mulțumit de voi ; dacă veți continua la fel de bine, în mai puțin de două săptămîni vă veți putea prezenta în societate (fr.).

[3] Pedepsește rîzînd de moravuri (lat.).

— Altă soluție nu există decît să fugim doar noi doi, mi-a mărturisit într-o zi. Toți sînt terminați, resemnați.

— Cum s-ar putea, am răspuns, cînd vaporul ăsta englez stă lipit de chei, lîngă metereze. Și cînd alții, mai dibaci, au dat deja greș? Ce poate să facă un om singur, lipsit de bani și de prieteni?

Și, înainte să-mi poată răspunde, i-am rostit lista completă a celor care, în larg, pe plajă sau chiar pe puntea ambarcațiunilor lor, plătiseră cu viața încercarea de a ajunge pe continent.

— Greu nu înseamnă și imposibil. Un bărbat hotărît și sigur pe el reușește ceea ce nu poate un batalion, se agita el nerăbdător. M-am săturat să tot număr săptămînile și lunile.

— Atunci vorbește cu șchiopul.

— Șchiopul nu-i om de încredere.

— Dar se pricepe la afaceri. Dacă nu greșesc, s-a oferit odată să ne scoată de aici.

— Ar fi spre folosul lui personal.

— Chiar dacă. Nimeni nu dă nimic pe degeaba. Ce vezi rău în asta?

— Că nu am ce să dau, mi-a răspuns pe gînduri.

— Eu am. Privește!

Nu știu de ce am făcut-o. Poate că mi-o dicta cruciulița aceea a micii Marii care încă mă ardea în buzunar sau poate că voiam doar să mă despart de ea, dar cînd i-am dat-o șchiopului, a fost ca și cum o amintire neplăcută mi s-ar fi luat de pe inimă.

XXXII

Cînd și ultimul foc se stinge pe plajă, iar vîntul încetează, ieșim din colibă și, strecurîndu-ne cu grijă prin tufele de sacîz și măslini sălbatici, ne străduim să nu trezim tabăra care la ora aceasta zace răpusă pe paturile de campanie. Fără bagaje, cu pasul sigur, fără a ne ridica privirea la stele, înconjurăm dealul lăsînd în urmă zidurile de pămînt ale vechiului cimitir, printre tufele de mărăcini care ne feresc de santinele și trădători. Nici frigul nopții, nici suflarea brizei care umple cărările cu freamătul ei nu ne fac să dăm înapoi. Veșnicul vuiet al valurilor anunță mereu alte golfuri pe care le lăsăm în urmă.

În sfîrșit, expediția se încheie, iar noi stăm să deslușim o umbră care, prin valurile înspumate, înaintează cu mareea. La un semn se apropie ; inima galopează, iar picioarele mi se înfig în nisip. Ne străduim să aflăm dacă este feluca pe care o așteptăm.

Încă o picătură de curaj și ne vedem agățați de bord, cu jumătate de corp în apă. Între timp apare un marinar.

— Cine e ?

— Oameni pașnici. Prieteni.

— Ai adus cruciulița aceea ?

— E în mîini bune. Șchiopul v-o dă la întoarcere.

— Atunci nu stăm de vorbă.

Niște voci somnoroase se aud printre năvoade și parîme. Din cînd în cînd briza ni le aduce în urechi.

— Cît oferă ? întreabă cineva.

— Ne plătesc la întoarcere.

Prietenul ridică la vedere o medalie aurie :

— E bună de arvună ?

— Să vedem bijuteria. Pînă atunci, urcați !

Odată pe vas, o examinează la lumina stelelor. Probabil o avea de la tatăl său. Odată o văzusem la sînul fiului. În timp ce o cercetează nehotărît, strălucirea ei jucăușă, scrîșnetul lemnului, glasul refluxului măsoară drumul libertății noastre. În cele din urmă se pun de acord asupra prețului, împreună cu patronul, care abia se arată ; înalță vela și, slobozind parîmele, alunecăm de-a lungul valurilor.

Acum vasul se îndreaptă spre larg. Încă nu ne vine să credem că sîntem liberi și, în ciuda somnului, brațele și mușchii ne sînt încordați, în așteptarea zilei, cînd privirea temutelor metereze va fi mai pătrunzătoare. Pe cînd mijesc zorii, ne deschidem drum prin întunericul care începe să se destrame deasupra noastră. Cei de pe vas se întind și ei pe baloturi și năvoade, lăsînd un singur om de strajă la cîrmă. O apă la fel de întunecată ca și cerul se zbate în coaste și la pupa, după cum străpunge barierele de corali. Cerul și marea se amestecă, iar pîntecele vasului se zguduie în atacuri succesive care cutremură pînza și trosnesc catargul.

Încerc să măsor timpul ; privirea, pe care somnul nu reușește să mi-o adoarmă, se agață de luminile nemișcate pe care duhovnicul ni le arăta altădată. Acolo, în înalt, iată carul mare care-i ghidează noaptea pe navigatori ; ceva mai încolo strălucește cel mic, veșnic al doilea ; mai departe vedem cicatricea enormă a Căii Robilor care, din Franța aceea a prietenului, îi călăuzește pe peregrini pe drumul ce le poartă numele. Toată puzderia aceea de lumini roșii, verzi sau violete se învîrte foarte încet, prin straturile groase de ceață care ascund cu trecerea lor scurgerea timpului.

După o bună bucată de vreme, cel de la cîrmă îl trezește pe un altul care, fără a spune un cuvînt, își ocupă locul, aruncînd o privire spre orizont. Dinspre unghiul în care se întîlnesc vela și prova mijește deja o barieră de lumină care, pe măsură ce înaintăm, se desface în raze alburii. Cerul se luminează, spuma scade, doar briza continuă. Privind în spate mai zărim încă odioasa noastră stîncă, ezitînd parcă să se șteargă cu totul. Pe măgura ei, ascunsă privirilor noastre, arsă de salpetru și soare, acum, probabil, camarazii noștri se

trezesc. Pînă spre prînz, nimeni nu ne va observa lipsa și, cu siguranță, șchiopul va cere și rațiile noastre. La prînz vor fi acolo, slabi ca niște condori, așteptînd să-și umple farfuria și paharul. Vor forma obișnuita semilună în jurul intendenței ; caporalul va repeta cu glas tare numele fiecărui regiment și, în sfîrșit, totul se va desfășura precum o ceremonie. Nici capelanul însuși n-ar putea să-și organizeze mai bine pomenile, pentru că numai pîinea îi ține blînzi, disciplinați și ascultători, urmărind orice firimitură. Nu va vorbi nimeni. Ori de cîte ori cineva dispare sau moare, o rație în plus are valoarea ranchiunei sau a amenințării.

Acum, cînd în jur nu se vede nici o ambarcațiune, somnul se întoarce să-și recupereze orele pierdute din noapte. Cînd ne trezim, soarele este sus, iar cîrmaciul ne arată o pată de pămînt la orizontul difuz. Încep și ceilalți să se miște. Apar pete albe, acoperișuri roșii și turme palide înconjurate de coroane de măslini ce se revarsă spre plajele înguste. Cei de pe vas se sfătuiesc. Fiecare vrea să fim lăsați pe o altă plajă. Timonierul își impune punctul de vedere și, făcînd un semn cu brațul, hotărăște direcția. Prin fața noastră defilează dealuri acoperite cu măslini sălbatici, stoluri de porumbei, corbi de mare adăpostindu-se printre stînci.

Și deodată, cînd ne pregătim să ocolim promontoriul, țîșnește în față, tăindu-ne trecerea, o pînză mai mare caro, între recifuri, părea că stătea așteptîndu-ne. Tot calmul de la bord se risipește în înjurături zadarnice, în mînie reținută, în dispute pe care abia le deslușim, dar a căror cauză o ghicim. Avînd răscumpărarea asupra lor, mijlocul cel mai la îndemînă nu putea fi decît să ne arunce în mare așa cum, după cît se spune, se întîmplă în general în cazuri din acestea.

Dîndu-ne de știre printr-o puternică lovitură de tun, goeleta lasă la apă o șalupă care pornește spre noi. Un caporal și trei bărbați în uniformă sar pe punte.

— Care din voi este patronul ? întreabă.

Nimeni nu răspunde. Doar cînd unul din soldați începe să scotocească prin hainele marinarilor noștri, aceștia protestează, dar o ploaie de lovituri îi reduce într-o clipă la tăcere.

— Și tu, întreabă caporalul descoperindu-mă, ești porumbel sau spaniol ? De ce te ascunzi ?

— Voiam să mă înrolez.

— Ai vîrstă de recrutare ?

— Nouăsprezece împliniți.

— Nu pari să ai atîta, dar mulți ca tine au devenit deja bărbați în război. De unde vii ?

— Din Cabrera.

— Din Cabrera? se miră el. Ce făceai în cimitirul ăla?

— Îl ajutam pe capelan.

— Bună metodă de a învăța să mînuiești o armă !

— De-asta m-am hotărît să fug.

— Bine-ai făcut, pentru că mai bune sînt baionetele decît rugăciunile ca să-i alungăm pe porumbei din Spania.

Și făcînd un semn care ne cuprinde pe toți, adaugă :

— Urmați-ne, Ofițerul va decide. Pe timp de război nu-i bine să te încrezi. Nu se știe niciodată cine spune adevărul.

XXXIII

Șchiopul a venit în vizită.

Îngerul meu păzitor, invidios ca de obicei, a întîrziat cît a putut să-i deschidă.

— Nu ziceai că prietenul tău e spaniol ?

— Ca mine și ca tine.

— Și ce naiba face aici, în închisoare, între francezi ?

— Asta se va lămuri la judecată.

Acum îngerul mă privește ca pe un trădător, deși ar fugi și el cu primul prilej.

— Cred că în purgatoriul ăsta se aprind tot atîtea lumînări pentru rege și pentru împărat. Dar, fie ce-o fi, nu dau nici o jumătate de centimă pe viețile lor.

Prietenul nici nu vrea să audă de vin și de pîine. Drumurile șchiopului sînt zadarnice. Nu vorbește ; privește doar pe fereastră. Pare că și-a pierdut curajul, că i-a dispărut disprețul cu care ne privea.

— Sus inima, îi zic. Vor mai fi ocazii.

Dar știu bine că, după cum merg lucrurile, nu va mai exista o asemenea ocazie, cum spune îngerul. Și cîte altele nu mai îndrugă ! Ne asigură că soldați și patroni de feluci au încropit un negoț din care scot bani buni. Cei cu corăbii se fac că iau cu dragă inimă pasageri dar, după ce primesc plata, uneori îi aruncă peste bord, alteori, de acord cu paza de coastă, împart prada și fiecare se întoarce la cuibul său : unii în port, iar nechibzuitul la închisoare, dacă scapă cu viață.

Ca să nu-l supăr, nu i-am spus nimic, dar asemenea gînduri îi vor pierde mințile.

Îngerul meu păzitor, acum paznic sadea, îl întreabă în fiecare zi pe șchiop, închizînd după el ușa :

— Cum le mai merge prizonierilor tăi ?

— Tu trebuie să știi mai bine ca oricare altul.

— Dac-o țin tot așa, în curînd îmi vor prisosi cheile. De-ar fi după mine, i-aș arunca în mare. Doi trădători mai puțin și două rații mai mult. Dracu să-i ia pe francezi și pe spanioli!

Cu astfel de discuții ne treceam timpul cînd, într-o zi, veni capelanul să mă elibereze. Apăru în prag și, arătîndu-mă cu dreapta, îi porunci paznicului:

— Astuia, dă-i drumul.

— Și celălalt, sfinția-ta?

— Îți spun că numai ăstuia.

Paznicul deschise ușa, iar eu, ca fiul risipitor, îmi urmai stăpînul care abia catadicsi să mă privească.

Prietenul rămase închis, încăpățînîndu-se în continuare să nu mănînce și să nu bea, în timp ce îngerul mă salută în silă:

— Poți să-i mulțumești prietenei tale, mi-a șuierat în treacăt.

— Care prietenă?

— Care alta decît servitoarea guvernatoarei. De n-ar fi fost bunele ei oficii, ai putrezi în închisoare ca tovarășul tău. Mai face încă penitență?

Nu i-am răspuns, dar era clar că băiatul continua să se încăpățîneze în orgoliul său, respingînd strachina în fiecare dimineață. Numai după cîteva săptămîni consimți să primească pîinea, dar rămase tăcut; doar ochii mai vorbeau pentru el, neîncrezători și pierduți în zare.

Uneori, cînd mergeam să-l vizitez, mă întîlneam cu Maria cea mică, dar ea grăbea pasul spre dormitorul stăpînei. Doar un salut scurt și dispărea, fugind parcă de mine. Dar într-o zi, în loc să mă feresc, am apucat-o de poala rochiei.

— Ce, nu-l mai cunoști pe cel care ți-a redat viața?

Atît de uluită, contrariată și rușinată a fost, încît cu greu mi-a răspuns:

— Cunosc pe cine-mi place. Apoi, revenindu-și, adăugă: Ceea ce s-a dus nu se mai întoarce.

— Cine vorbește de întors?

— Tu, care mereu stai la pîndă. Într-o zi, o să observe stăpîna.

— Chiar atît de nerod mă crezi ? Am venit doar să-ți mulțumesc pentru libertatea mea, dar, fii liniștită, de-acum înainte n-am să mă mai apropii niciodată de tine.

Atunci, în întuneric, s-a apropiat de mine și iar au revenit zilele acelea fericite, de dragoste și sărutări fierbinți, în trupul acela slab unde al meu își căuta alinarea. Cînd transpirați și istoviți, ne-am despărțit, Maria cea mică suspină :

— Gata ! Dacă vom continua așa, sîntem pierduți.

Am mai încercat și altădată să-i intru în grații, dar n-a fost chip.

— Nu-mi mai cere nimic. Ți-ai luat răsplata. Mulțumește-te cu ea și să rămînem prieteni pentru totdeauna.

A trebuit s-o las să plece, s-o văd pierzîndu-se de-a lungul coridorului din care se auzeau deja voci aprinse.

Afară, în turn, comisarul și capelanul se trudeau cu luneta.

— Nu pare a fi spaniolă.

— Poate că-i englezească.

— Englezească nu, și nici algeriană. Are steag alb.

O mulțime de prizonieri se strînsese în port, încercînd să afle ce vești aducea o fregată nouă. Cu toții — eu dintr-un salt, schilozii tîrîș, bolnavii cu ultima dorință pe care le-o dă moartea, iar șchiopul învîrtindu-și bastonul — am coborît îndreptîndu-ne spre steagul acela alb pe care vîntul serii îl cutremura.

Cînd ajunse destul de aproape pentru a se face auzită, o tăcere încordată se așternu peste inimi. Unii plîngeau, ca de obicei, alții, stînd pe nisip, se închinau pe ascuns.

Și, deodată, un strigăt ce părea a coborî din nori porni de pe gabia corabiei.

— *Liberté ! Liberté ! Liberté !*

Confuzia era generală. Cei mai apropiați se aruncară în apă, încercînd să ajungă la acel ceva pe care toți îl strigau în gura mare, fără a ști despre ce steag era vorba și nici ce soartă ne pregătea vocea aceea nouă. Mi-am simțit trupul rece. Ca măsură de prevedere n-am închis ochii, nu cumva să mă trezesc, ca de atîtea ori,

în fortul acela în care și acum se mai afla închis prietenul. Și nu doar eu ; șchiopul, la fel, se îndoia.

— De ce steag alb ? întrebă el.

Dar nu-i răspunse nimeni. Nu-l auzise decît caporalul acela care preda spaniola în Palais Royal.

— Nu văd vulturii noștri, îi răspunse el. Or mai fi deasupra Romei și Madridului ?

Între timp, comandantul trecu pasarela și într-o clipă fu înconjurat de un nor de prizonieri care se străduiau din răsputeri să audă ceea ce ei înșiși acopereau cu țipetele lor. În cele din urmă am înțeles că solicita prezența unui ofițer.

O furtună de voci îl desemnă pe domnul de Massac, care se și apropia în grabă. Cei doi bărbați se îmbrățișară și fața aceea arsă de mitralii strălucі sub o rouă de lacrimi, după care o apucară pe drumul fortului.

Acolo, guvernatorul și comisarul luară cunoștință de ceea ce noi ghiciserăm deja : căderea împăratului. Un nou rege urcase pe tronul Franței și, războiul fiind sfîrșit, nu rămăsese decît ca prizonierii din cele două tabere să fie redați patriei lor.

Cînd, după discuții, ne citiră comunicatul în care se vorbea despre definitiva noastră libertate, o neașteptată undă de stupoare veni să întunece pentru mulți acea veste bună. Acel Napoleon, fulgerător de regi și bici al națiunilor, era, ca și noi, doar o pradă de război sau poate ceva mai mult. Despre noul rege, Ludovic, nu știam prea multe. Nimeni nu-și amintea de rangul sau dinastia din care făcea parte, dar vocea ofițerului îl proclama astfel, în trei limbi :

— Napoleon nu mai este împărat al francezilor ! Națiunea salută reîntoarcerea monarhului succesor al sfîntului Ludovic și al gloriosului nostru Henric al IV-lea !

Între noi, confuzia creștea. Cine-o mai fi și acest sfînt Ludovic care putuse obține ceea ce nimeni pînă la el nu reușise ?

— Ludovic ăsta, murmură șchiopul, trebuie să fie nou prin viile cu pricina, că eu nu știu decît de unul, iar acela-i un sfînt spaniol.

— Regele, striga ofițerul, promite să aducă fericirea Franței și a voastră !

— Bună veste dacă n-ar mirosi a rînced! protestă caporalul. Împăratul însuși ne-o tot repeta.

— Regele vă redă libertatea! Trăiască regele!

Am înțeles doar că norocul meu avea alt drum decît al prietenilor mei. Nici chiar francezii nu erau cu toții de aceeași părere. Unii răspunseră printr-un „trăiască" solemn, dar veteranii scuipară pentru a arăta că preferau să rămînă sclavi decît să se prosterneze înaintea aceluia împotriva căruia luptaseră pînă atunci.

Curînd se încinseră dispute aprinse. Mulți refuzau încă să creadă vorbele ofițerului care promitea că, înainte de o săptămînă, se va întoarce să ne elibereze, iar în babilonia aceea doar cîteva butoaie de vin au mai reușit să transforme în serbare ceea ce se anunța deja ca o încleștare între dușmani neașteptați.

Pe drumuri, în Palais Royal, prizonieri și soldați dansau, strigînd și plîngînd. Pe măsură ce noaptea se apropia, zarva creștea. Închisoarea fu deschisă din ordinul guvernatorului și, în sfîrșit, mi-am putut îmbrățișa prietenul care era mai uimit decît noi.

— Ce înseamnă asta? Ce se întîmplă?

— Sîntem liberi, prietene.

— Cine spune asta?

— Tu întrebi? răspunse șchiopul arătîndu-i ușa deschisă a carcerei. Acum învinsul și prizonierul nu este altul decît împăratul tău.

— Nu-i adevărat!

— Acum pe francezi îi conduce un rege.

— Ce rege? îl privi el de parcă și cuvîntul rege l-ar fi jignit.

— Întreabă-l pe ofițer. El știe. Pentru mine totuna-i, numai să împlinească ce spune.

Șchiopul tăcu, dar banderila rămase înfiptă în coasta prietenului care, grăbind pasul, se îndepărta cu un aer îndurerat.

În timpul nopții, colibele, corturile și bărcile și-au întins flăcările pe pămînt și pe mare, crenelurile înseși împodobindu-se cu felinare colorate. De pe fregată, în așteptarea unui vînt favorabil, ne ajungeau în urechi

ecoul vag al unor marșuri militare, voci îndepărtate ovaționînd echipajul, noul rege și pe vitejii prizonieri din Cabrera.

În sfîrșit, butoaiele fiind golite, iar prizonierii sătui de băutură, sosi și pe insulă noaptea lor de Sf. Ioan : barăci și ateliere, garduri și acoperișuri, ruguri de lemne și magazii, totul a fost ars într-o dorință comună de a șterge pentru totdeauna anii aceia negri, reduși acum doar la o așteptare de o săptămînă.

XXXIV

O săptămînă este puțin pentru cine nu așteaptă nimic, dar nu putea fi pentru noi. Nici nu trecuseră patru zile și mulți își manifestau neîncrederea, căindu-se pentru rugurile aprinse în ajun.

— De unde știm că se mai întoarce fregata ?

— Cine garantează că acum nu zace scufundată de englezi ?

— Poate că au trimis-o pe fundul mării.

Dar, mai rău ca toți, se văicărea șchiopul. Cu cantina închisă, își descărca mînia asupra vecinului cel mai apropiat, acesta fiind, aproape întotdeauna, prietenul, care părea să-i stîrnească mai mult ca oricine proasta dispoziție.

— Îmi pare că noului tău rege îi pasă de noi la fel ca și vechiului tău împărat. La urma urmei, amîndoi sînt francezi.

Prietenul tăcea, dar adversarul nu-l slăbea :

— Tu de partea cui ești ? Rămîi sau pleci ? Deși, la drept vorbind, dacă vaporul se întoarce, nu mai rămîne aici nici capelanul.

— Cineva tot rămîne, răspundea rivalul cu dispreț.

— Cine ?

— Morții.

Vocea îi era acum amenințătoare. Dar șchiopul nu se pierdea ușor cu firea. Dimpotrivă, fără a da un pas înapoi, zicea din nou :

— Mie-mi spui asta ?

— O spun pentru acela care nu știe să vorbească fără a-i jigni pe ceilalți.

— Iertare, mareșale, se schimonosi celălalt, simulînd o plecăciune plină de umilință.

Niciodată, de cînd am legat prietenie cu ei, nu i-am văzut atît de înverșunați. Ai fi spus că apropiata noastră libertate îi învrăjbea, obligîndu-i să se înfrunte. Prietenul s-a năpustit asupra vechiului său protejat care-l aștepta sprijinit în baston și, dacă n-aș fi fost eu, ar fi pățit-o rău. Am încercat să-i împac, dar orgoliul lor n-a consimțit decît la o mică pauză, pînă a doua zi.

— Mîine, la prînz, îți voi închide gura asta de bădăran!

— Nu voi lipsi, fii pe pace!

Și în felul acesta ciudat, cînd destinul ne era atît de favorabil, s-a hotărît că duelul va avea loc în fața peretelui de pămînt al bătrînului cimitir. În lipsa vechilor necazuri, se părea că noi înșine căutam riscuri mai mari. Eu și îngerul păzitor am fost chemați ca martori; au fost alese armele obișnuite.

Șchiopul sosi punctual, cu un briceag în vîrful bastonului; rivalul, cu un cuțit la fel de bătrîn ca foamea. Îngerul, expert deja în asemenea dispute, încercă să împace părțile, dar nici unul nu cedă.

Văzîndu-i față-n față, mi-am dat seama că șchiopul, deși mai încet în mișcări, era mai dibaci ca prietenul, învîrtind bastonul ca pe o morișcă și căutînd mereu fața și pieptul celuilalt.

Rivalul se apăra bine, dar cuțitul său, oricît și-ar fi dat silința, departe de a fi o armă eficace, aducea mai mult cu biata apărare a unui soldat novice.

Cele două vîrfuri zburau prin aer ca niște corbi de mare, căutîndu-și fiecare prada. Deodată prietenul făcu un pas greșit și alunecă la pămînt, iar celălalt, în loc să se năpustească, se dădu înapoi, așteptînd. În sfîrșit, cuțitul atinsese în plin fața șchiopului care, înfuriat, se năpusti cu o înverșunare atît de mare, încît sfîrși prin a-și lovi în plin rivalul.

— Stați! strigă îngerul. A curs destul sînge! Și, la glasul său, am pus capăt duelului, îndemnîndu-i pe cei doi rivali să se îmbrățișeze.

— În ce mă privește, mă consider satisfăcut declară prietenul ștergîndu-și sîngele care-i picura de pe frunte.

— La fel și eu, răspunse șchiopul închizîndu-și briceagul.

Totul rămase ca mai înainte, cu excepția rănilor și a vechii prietenii, pierdută pentru totdeauna. Acolo am învățat cum se joacă așteptarea cu soarta oamenilor ; prieteni în nenorocire și rivali cînd nu se întîmplă nimic, iar timpul încetează.

Zilele treceau și noi incertitudini se îngrămădeau deasupra celeilalte mări, marea speranțelor și a veghilor noastre, și în ochii noștri aproape secați de lumină tot scrutînd orizontul. Și totuși, cînd săptămîna s-a scurs, a revenit și fregata, punctuală, ca luna, însoțită de alte trei surori.

Tabăra se întoarse la viață. Răniții ridicară din nou ochii la cer suspinînd ușurați. Gata de îmbarcare, fiecare își puse puținele haine ce mai avea, iar eu am alergat să-l înștiințez pe capelan.

— Stăpîne ! am strigat în lumina palidă a dimineții, bătînd la ușă. Au venit ! Iată-le !

— Ce-i larma asta ? i-am auzit glasul în spatele ușii.

— Fregata s-a întors. Și alte trei cu ea.

— Nu e nevoie să faci atîta gălăgie. Ia-o din loc și anunță-l pe comisar !

O suflare de vînt împinse ușa întredeschisă și, în fundul încăperii, în patul răvășit, am văzut-o pe Maria cea mică ascunzîndu-se între cearșafuri.

Atunci am înțeles eu mînia clericului, împotrivirea îndîrjită și privirea dușmănoasă a celei care îmi fusese prietenă și iubită.

Prostul de mine am rămas năuc și doar cîțiva pumni în cap m-au făcut să-mi vin în fire.

— Du-te ! îmi șuieră stăpînul. Dacă nu-ți ții gura, te vei căi.

Pieptul său zbîrcit și bătrîn tremura, ochii îi ardeau de mînie, și după ce ușa s-a închis în urma mea am ținut-o numai într-un blestem, coborînd scările.

În port, dimineața privea deja spre libertate, cu corăbiile ancorate, înconjurate de o mulțime care le luau cu asalt, pe plute sau scînduri groase. În jurul chilelor, marea fierbea de capete, cînd comandantul anunță cu glas tare că în primul transport lua doar bolnavii.

Veteranii protestară imediat.

— Sănătoși sau nu, strigau ei, avem dreptul să fim îmbarcați primii.

Negocierile durară mai mult de trei zile. Nici o autoritate nu putea să-i țină în frîu pe cei care atîta timp fuseseră supuși. Doar cînd fură amenințați cu amînarea eliberării, se învoiră să le facă loc răniților. Treceau în procesiune trupuri în care viața abia mai pîlpîia, oase paralizate, descărnate. Printre primii, cu capul încă rănit, l-am zărit pe prieten.

— A venit și rîndul tău, i-am șoptit la ureche. Bun serviciu ți-a făcut șchiopul !

— Sper să te mai văd într-o zi. Dacă ne vom mai întîlni vreodată, să contezi pe mine în orice aș putea să-ți fiu de folos.

— Dacă ne-om mai vedea vreodată, i-am răspuns strîngîndu-i mîna, să fie în împrejurări mai fericite.

După care, își continuă drumul. Odată urcat pe corabie, lîngă ceilalți, rămase pe covertă privind uscatul, luîndu-și rămas bun de la cei care rămîneau acolo.

Noi vești despre război ne readuseră în inimi nesiguranța și teama, dar obișnuința tempereză într-adevăr totul, necazuri și bucurii, pentru că pînă la urmă am sfîrșit prin a ne liniști. Astfel, noua așteptare ni s-a părut mai ușoară, iar cînd, după o săptămînă, fregatele se întoarseră, parcă nu trecuse decît o zi de cînd ridicaseră ancora.

În zadar interzise guvernatorul să se mai aprindă focuri pe insulă. Din nou, un vînt de răzbunare se ridică pe platoul negru unde fuseseră piețele și cantinele, iar la urmă veni și rîndul fortului. Bastionul cel mai rîvnit era colțul comisarului, cu dulapurile și lăzile sale care gemeau de grîul rechiziționat. Acolo se aflau probabil rațiile noastre, vinul din care nu văzusem un strop, sacii mari cu tutun parfumat.

Pe măsură ce mulțimea se cățăra pe scări, vijelia creștea. Uși larg deschise, coridoare, totul părea lăsat în voia soartei ; scrinuri și saltele zburau pe ferestre. Numai cămara mai rămăsese încuiată, dar curînd ușa se făcu țăndări sub lovituri de picioare.

O adevărată nuntă din Cana Galileei începu. Butoaie, butelci și burdufuri își vărsau sîngele, iar mai în fund,

într-o curte de păsări improvizată pe metereze, cîțiva porumbei fură urgent scurtați de capete ; începu un ospăț stropit din belșug prin spargeri de butoaie care-și vărsau sîngele negru pe dușumele.

Vinul sporea entuziasmul. Cineva propuse să-i mulțumim capelanului pentru zelul său, dar nu-l găsirăm. Furtuna începuse să mai scadă cînd, apropiindu-mă de dormitorul lui, văzui o mulțime de veterani care se tăvăleau pe podele.

— Ce-au găsit ? l-am întrebat pe îngerul meu păzitor. O nouă comoară ?

— Cea mai grozavă ! Concubina stăpînului tău. Doar aruncînd-o cîinilor s-a mai putut salva.

Trecînd pragul, o mulțime de picioare și brațe m-au pus la pămînt ; ulciorul de pe lavabou se făcu țăndări în capul meu, dar tot am putut-o vedea pe Maria cea mică întinsă în patul năruit, încercînd să scape de soldați. Luptîndu-se cu ei, o lovitură nevăzută îi sparse fruntea, scăldîndu-i-o în sînge.

Am ridicat-o de pe eșafodul acela, martor al morții sale și, încet, ca și cum ne-am fi temut să n-o trezim, am dus-o pînă în vîrful dealului, aproape de locul unde o întîlnisem odinioară, lîngă palatul ei de cristal care acum, ca și ea, era mort și pustiu.

Pe cîmpul gol, cu fața spre mare, am așezat-o în pămînt înfășurată într-un petic de cearșaf.

— De-aici, am gîndit eu cu glas tare, vei asculta în fiecare dimineață vîntul care va murmura deasupra ta, iar ochii tăi vor vedea deșteptarea cerului și vei simți pe carnea ta strălucirea prietenoasă a lunii.

— Amin ! a încheiat celălalt. Acum, odihnește-te în pace !

— Cît o dura războiul nu se va odihni. Pentru că aceasta și cele care vor mai veni ne vor săpa o singură groapă.

XXXV

Rezemat la bord, străin de forfota echipajului, capelanul își ia rămas bun de la stînca sa ivită deasupra spumei de corali. Abia dacă aude țipătul pescărușilor, abia dacă vede îmbrățișarea mării ștergînd în urmă trecerea corăbiei. Regatul său rămîne departe, pustiu, așa cum trebuie să fi fost dintotdeauna înainte de a se fi transformat în leprozerie, cu măgura aceea umilă și răsadurile distruse. Acolo unde fuseseră grădini, mai sînt acum doar hățișuri de mărăcini scăpate din ultimele incendii ; ceea ce fusese altădată parohia și casa lui este acum o îngrămădire îngrozitoare de ruine. Cetini de negi și măslini sălbatici își aruncă umbra pînă pe plaja pustie ; nimeni nu se mai scaldă ; nimeni nu se mai plimbă ; nimeni nu se mai odihnește ; e mult de cînd orice ambarcațiune de război sau de pace a părăsit golfurile sale ; cîte o barcă doar își mai aruncă năvodul în larg, departe de coastă.

— Amare zile rămîn în urmă, murmură o voce cunoscută în spatele capelanului. Va trece mult timp pînă să le putem uita. Ce vor face acum prizonierii ?

— Ce să facă ? Fiecare se va întoarce în patria lui. Să sperăm că, spre binele tuturora, istoria nu se va mai repeta.

Comisarul suspină ; cu siguranță că zilele acestea se vor șterge din amintirea lui cînd i se va da un nou post. Privește cu înverșunare la stînca aceea, socotind cît a pierdut cu fuga și cît va dura refacerea, odată ajuns la Palma. Împreună cu el călătorește probabil și faimosul chimir încărcat cu monede, fără de care, după cum spune, nu poate adormi. Dar probabil cingătoarea

de aur i se pare acum ușurică pentru că, sprijinindu-se de bord, își întoarce fața șoptind :

— Cu toții lăsăm cîte ceva aici ; chiar și numai amintirea atîtor ore pierdute.

Prin fața capelanului se perindă alte amintiri. În curînd se va afla în orașul său, prezentîndu-și raportul în fața superiorilor. Poate că episcopul, ca altădată, îl va primi cu reținere și prudență, măsurîndu-și cuvintele, mai distant încă, încercînd să evite o posibilă contaminare în urma atîtor ore petrecute în spital.

Scrisorile și notele prin care ceruse medicamente, lenjerie și paturi se vor mai afla încă pe masa înnegrită, de nimeni curățată sau îngrijită, în teancuri îngălbenite pe care vîntul le împrăștie peste sofale și fotolii, amestecîndu-le cu înștiințările de la consiliu.

Cum îl vor primi ? Ce vor hotărî pînă la urmă superiorii săi ? Vor considera că-și ispășise păcatul sau va fi nevoie de o nouă penitență ? Episcopul îl va privi în tăcere, ca în ziua aceea în care îi comunicase hotărîrea de a pleca. La început nu înțelesese despre ce era vorba ; a fost nevoie să-i explice pe larg soarta acelui grup de francezi, departe de Dumnezeu și de țara lor. Poate că, după cum se dădeau asigurări, erau eretici dar, creștini sau nu, trebuia făcut ceva pentru trupurile și sufletele lor înainte de a-i lăsa în voia soartei.

Episcopul îl privise gînditor, cercetîndu-i sutana peticită, părul aspru și cărunt, unghiile rupte, căutînd adevăratul motiv al acelei subite vocații care, după părerea lui, mirosea mai degrabă a fugă decît a caritate.

În orice loc sufletele au nevoie de ajutor și caritate, dar dacă motivul unei hotărîri atît de neașteptate era să adauge o penitență și mai dură trecutelor erori, atunci să plece, deși mai bine ar fi fost să mediteze înainte.

Ieșise din încăpere pocăit. Crezuse pînă atunci că păcatul îi era absolvit pentru totdeauna dar, cum el însuși spunea în predicile sale, fără o căință adevărată nu există iertare, iar greșeala e încă vie în memoria sa și a superiorilor. Rădăcina răului său dăinuia în vecinătatea casei sale, își făcea apariția în capelă sau în drumul spre catedrală. De fiecare dată cînd îi ieșea în cale, abia zărindu-se de sub vălul ușor, cu un salut intim, cu

un gest vag, sunîndu-și pasul vesel, căuta s-o evite, deși știa că în curînd o să-l aștepte în confesoriu. Vocea ei, uneori temătoare, alteori armonioasă, părea că umple toată biserica, povestindu-le tuturora uniunea aceea secretă pe care o dorea și o blestema în același timp.

Cîtva timp s-a tot întrebat dacă vina e chiar atît de gravă pe cît și-o închipuia. Acolo, aproape, în același semiîntuneric, la cîțiva pași de draperie, odihnea în mărețul său mormînt, așteptînd unirea cu Dumnezeu, un papă fals. Stătea acolo, transformat pentru vecie în episcop, după ce, pentru un titlu nobiliar, își cedase regatul său născut din mare. Superiorii nu se purtaseră cu el rău, dar în vremea aceasta păcatul său, mai modest și comun, rămînea aproape pămîntesc. Tristă soartă mai avea și el, să fie măsurat cu măsuri atît de diferite; una transformată într-un portret de marmură, alta în statuie de sare, așa departe de iertarea din urmă. Mai bine să plece din oraș, să fugă, profitînd de ocazia pe care i-o oferea războiul cu Franța.

Acum, la întoarcere, se întreba ce cîștigase cu această călătorie, în afara unui regat trecător, fără vreo recompensă, un pumn de zile uitate.

— Se zărește Palma, anunță comisarul, inversunat să caute cine știe ce comori ascunse în pămîntul ce rămîne de o parte a bordului.

Orașul apărea alb și strălucitor, ca un nor pe punctul de a se revărsa în spuma mării. Cabrera, grădinile sale distruse, spitalul dărîmat, fortul năruit rămîneau pierdute în zare. Fuga nu-i servise la nimic; păcatul vechi se întoarce la fel de viu ca la început, născut din amintirea trupului acela subțire și trufaș. Din tot curajul și sacrificiul rămîne doar certitudinea că viața nu i se va schimba și niciodată nu va ajunge la liniștea pe care o dorește. Nu ajută la nimic să pui în balanță dorința și caritatea. Pe măsură ce corabia se îndreaptă spre chei, iar portul se deschide în goelete și mori, din nou i se umple inima de amintirea micii Marii, anunțîndu-i prin ceață eșecul.

XXXVI

Insula a rămas goală. Germani, polonezi și porumbei plecaseră cu al doilea transport. Rămăsese doar o mînă de spanioli care, temători, ezitau să se întoarcă în peninsulă. Veștile care soseau de acolo le sporiseră îndoielile. Unii își aminteau de fugile anterioare prin ținuturi pustiite chiar de locuitorii lor, cu fîntîni secate și mori de apă transformate în ruine. Trupele care îi apărau, rău plătite, la fel de flămînde ca și ei, abia puteau menține disciplina între fugari, oameni mergînd pe jos și călare, stăpîni și slugi.

— Nimeni nu ne-a ajutat. Chiar și frații noștri ne urmăreau pentru a se năpusti asupra celor rămași în urmă.

— Mai mult ca orice, îmi aduc aminte de zăduf și de foame.

— Iar eu de gherile. Și acum îmi mai țiuie urechile de salvele lor.

— Acum totul se va repeta. Jumătate de țară ne consideră niște ingrați. Tristă soartă mai avem!

— Cineva trebuie să plătească, dar de ce să plătim noi și familiile noastre?

Tăceau cu toții, privindu-se unii pe alții, făcîndu-și parcă bilanțul propriilor greșeli.

— La urma urmei, conchise cel care se tînguia mai tare, riscul nostru cel mai mare nu este asprimea cu care ne va primi acest nou guvern, ci faptul că vom muri de mîna gloatei.

Discuția părea încheiată cînd altă voce se ridică, în numele majorității:

— Poate că în Franța ne vor trata mai bine.

— Și să renunțăm pentru totdeauna la Spania?

— Ce putem face dacă ne alungă?

— Să așteptăm să treacă vremurile astea. N-or să țină o veșnicie.

— Domnilor, de cînd am uzul rațiunii aud numai ce spuneți aici. Totuși, ranchiuna, invidia, dorința de răzbunare pot dura cît noi.

— Eu nu cred asta, replică cel dinainte. Poate că amnistia nu-i departe.

— Amnistia? Pe Cristos? Lumea e pornită și, după cîte am aflat, în închisorile Madridului nu mai e nici un loc liber. Totul s-a întors pe dos: calomnii și adevăruri, oameni de treabă și carne pentru bîtă. Mai bine să rămînem aici decît să ajungem în fața vreunuia din tribunalele astea purificatoare.

Dar știau cu toții că Cabrera nu mai era nimic, pustie, părăsită, cu castelul avariat aruncîndu-și umbra asupra drumurilor distruse. O liniște sumbră cădea asupra acelor ultimi locuitori ai insulei, care totuși se mai răzvrăteau încă.

— Noi, care nu avem decît o slujbă și două brațe cu care să-l servim pe rege, ce puteam face dacă a plecat în Franța? Să fi murit într-un colț? Să fi luptat în gherilă? Ce exemplu ni s-a dat? Numai întîmplarea ne-a adus de partea asta.

Șchiopul îi asculta îngrijorat. Mă atinse ușor cu cotul și-mi șopti:

— Dacă facem cauză comună cu ei, fii sigur că nu mai scăpăm de-aici.

— Nu prea avem ce pierde, i-am răspuns. Nici tu, nici eu n-am participat la războiul ăsta; n-am fost niciniciodată soldați.

— Amice, îmi replică el flegmatic, nu știu vreun păcătos care, ajungînd în fața judecătorului, să nu spună că-i nevinovat. Dacă tribunalul despre care-i vorba se năpustește asupra noastră, nu mai dau doi bani pe viața mea.

Cu un semn mă luă deoparte și, ajungînd în fața ruinelor Palatului Regal, îmi spuse:

— Au o corabie pregătită.

— Nu se tem să se întoarcă pe continent?

— Unii preferă să riște. Sînt gata să plece chiar și cu prețul vieții. Ce hotărăști ?

— Sînt al tău. Tu încotro mergi ?

Îmi arătă marea cu un gest vag, ca și cum ar fi vrut să îmbrățișeze lumea de dincolo de nouri.

— Nu știu, continuă. M-am născut în război dar nu vreau să am habar de el. Nu știu nici cum a început și nici dacă se va termina într-o zi. Cunosc doar marșurile și contramarșurile, închisorile și mizeria.

Ascultîndu-l, îmi aminteam de prieten, de onoarea lui, de patima față de împărat, pentru care războiul era o artă cu norme și reguli.

— Ce artă mai e și asta ? se ridică șchiopul. Elvețienii luptă pentru cel care oferă o soldă mai mare, iar alții, începînd cu generalii lor, pentru pradă.

Tot sporovăind am ajuns la cimitirul veteranilor, o grădină de cruci rînduită mai deoparte, de parcă și dincolo de moarte ar mai fi vrut să-și păstreze privilegiile.

— Uită-te la ei ! Aștia — arătă el spre movilele de pămînt în care stăteau înfipte cîteva cruci —, n-au știut în viața lor decît să lupte, să moară, să învingă sau să fie învinși. Unde le sînt acum onoarea, gloria, averile ? Nu, prietene — își întoarse el ochii spre mine —, sînt sătul de atîta moarte. Îmi voi căuta în țara mea o ocupație care să-mi placă.

— Cînd ridică ancora ?

— Spun că în zori. Depinde de vînt, ca de obicei.

— Nu s-o termina și călătoria asta ca cealaltă ? l-am întrebat gînditor.

— Acum s-a schimbat situația. Nu mai supraveghează nimeni marea. Nu mai avem nici guvernator, nici comisar.

Mi-am căutat printre zdrențe bucata aceea de hîrtie pe care omul în gri mi-o dăduse în ziua plecării : doar cîteva rînduri și două nume.

— Merg cu tine, am murmurat.

— Eu nu merg la Madrid.

— Nu contează ; mergem împreună pînă vom hotărî să ne despărțim.

— Dacă asta ți-e voia, încheie el, ce-o fi pentru unul să fie pentru amîndoi. Poate că de data asta o să ajungem pe uscat.

Călătoria n-a fost lungă. Tovarășii noștri, temători, vegheau încercînd să ghicească țărmul pe care spuma îl anunța deja. Văzîndu-i atît de legați unul de celălalt și atît de umili, printre coșuri și năvoade, mă întrebam ce soartă comună ne putea aștepta, cu luna aceasta care ne deconspira, ivindu-și fața printre nori.

— Pămîntul e aproape, murmură șchiopul văzînd cum marinarii slăbeau vela mare. De data asta scăpăm.

Confirmîndu-i spusele, în curînd ajunserăm într-un golf pietros unde corabia se împotmoli.

— Prieteni, ne spuse patronul, aici treaba mea se termină. Înainte ! Fiecare e stăpîn pe soarta lui !

Am ciulit urechile. Dincolo de bord se întindea o fîșie întunecată de care se spărgeau valurile. Dincolo de zidul acela vag conturat, sub cerul care începea să se lumineze, se afla libertatea noastră. Ghicind-o atît de aproape, nimeni nu îndrăznea să-și strige bucuria sau măcar să suspine ca și cum s-ar fi temut de o nouă deziluzie. Unul după altul, cufundați pînă la brîu în apă, înaintam spre țărm, fără a ști ce drum să apucăm și cum să evităm patrulele care, ne imaginam, nu vor întîrzia să ne urmărească.

— Cu cît ne vom răzleți mai mult, hotărî șchiopul, cu atît vom fi mai la adăpost. Să așteptăm răsăritul soarelui.

Judecata lui mi se păru justă și, părăsindu-i pe ceilalți, care încă mai ședeau de vorbă, ne-am îndepărtat încet de țărm.

Cînd soarele se ivi la orizont, ajunserăm lîngă un morman de dărîmături care odinioară trebuie să fi fost han sau casă de țară ; în depărtare, strălucea marea fără corăbii.

Cu burta goală și gîtlejul uscat, ne-am continuat drumul în căutarea unui canal de irigație sau a unei grădini, dar cît cuprindeai cu ochii nu vedeai decît pămînt ars, culturi devastate, case în ruină.

— Se vede treaba că războiul a ajuns și pe-aici.

— Asta ne-o fi destinul, oriunde mergem să n-avem parte decît de el.

Cu greu am ajuns la o cărare mai largă ; văzînd în praf urme de copite și roți, ghidul meu hotărî :

— Asta trebuie să fie un drum principal. Să mergem pe el pentru că cineva trebuie să treacă și să ne ajute!

Dar primul care trecu nici măcar nu încetini pasul calului. Dimpotrivă, dînd pinteni, își iuți trapul.

— O să vină altul, nu te descuraja.

Într-adevăr, următorul a fost mai milostiv. Ne-a dăruit cîteva bucăți de pîine și o înghițitură din burduful său, de-am mai prins puțină viață.

— Dincolo de dealul ăsta, ne arătă el, trece drumul pe care-l căutați. Acolo e un han unde nu lipsesc niciodată drumeții.

Ne-am îndreptat în direcția indicată, lăsînd în urmă marea, între brazde necultivate și dealuri pîrjolite. Pe înserat, un nor se ridică în urma noastră. Văzîndu-l, șchiopul se aruncă la pămînt, ca și cum un trăsnet l-ar fi lovit în cap.

— Ce-i cu tine ? Ți-e rău ? l-am întrebat, temîndu-mă pentru viața lui.

— Lasă-mă aici. Stai deoparte și gîndește-te la o minciună care să ne salveze.

Așa am făcut dar, oricît mă străduiam, nu reușeam să încropesc mare lucru. Încetul cu încetul, norul lua forma unei trăsuri mari. Cînd surugiul văzu în sfîrșit trupul prietenului meu, smuci hățurile de-i trosniră roțile.

— Pe Iuda, bun loc să-ți faci siesta !

— Nu doarme, i-am spus.

— Dar ce face atunci creștinul ăsta aici ?

— Domnule, sîntem doi bieți naufragiați.

Surugiul își scărpină capul masiv :

— Naufragiați aici ? întrebă el din nou, privind de jur împrejur, la cerul senin.

— Francezii ne-au scufundat corabia, am reluat eu, arătînd spre țărm. Tovarășul meu are atîta apă în burtă, încît dacă n-o dă afară mă tem că nu mai apucă noaptea.

— Ce se întîmplă ? întrebă o voce de la fereastră.

— Doi naufragiați, domnule. Porumbeii le-au scufundat corabia.

— Urcă-i și dă-i drumul.

Împreună cu surugiul, încordîndu-ne forțele, l-am așezat pe capra trăsurii, în timp ce vicleanul șchiop mai stătea cu ochii închiși, ca și cum ar fi luptat între viață și moarte. Am ajuns astfel la hanul unde invizibilul senior avea prevăzută haltă pînă a doua zi.

— Mergeți departe ? ne întrebă surugiul.

— Spre Madrid.

— Acolo mergem și noi, răspunse și, fără a mai lungi vorba, se îndreptă cu catîrcele spre grajd.

Văzîndu-l plecat, l-am înghiontit pe șchiop cu cotul.

— Senioria-ta poate să-și revină. Mai bine să-l urmăm pe surugiu, că în noaptea asta cu siguranță vom cina.

Precum bănuisem, burduful său și ceea ce mai rămăsese de la masa stăpînului au fost ale noastre. Apoi ne-am dat întîlnire în grajd și, în curînd, un somn dulce ne-a cuprins. De o bună bucată de vreme dormeam adînc, cînd un zgomot de voci mă făcu să ridic capul din paie. O ploaie de lovituri se auzea prin iesle și unghere.

— Pe Dumnezeu, cine trezește în felul ăsta niște creștini ?

Ca răspuns am primit doar o răpăială de bastoane. Printre catîrci și căruțe, o rafală de umbre venea cu furci și strămurarițe.

— Pe cine căutați ? întrebă șchiopul.

— O bandă de spanioli răi, răspunse o voce.

— Spanioli sîntem, dar buni și fără pată.

— Anii tăi fragezi te salvează, spuse cel ce comanda grupul, dar pe păcatele mele că toți cei care se-ascund aici vor plăti cu viața trădările lor.

Unul după altul, la lumina felinarelor, apăreau din întuneric chipuri chinuite, trupuri care abia se mai puteau ține pe picioare.

— Haideți, trădătorilor, cereți-i ajutor lui Bonaparte !

Nimeni nu răspundea. Ca o turmă blîndă, se lăsau împinși în noaptea care, odată ieșiți, păru că-i înghite. Tremurînd, șchiopul și cu mine am rămas înăuntru. Pentru o clipă ne ajunse la urechi ecoul îndepărtat al unor rugăciuni, întrerupt la scurt timp de o salvă de împușcături.

— Aștia au și ajuns în cer, șopti el. Cine știe dacă nu cumva au venit chiar pe corabia noastră.

N-am reușit să mai adorm. Îmi reveneau în minte toți morții aceia, renegatul și Maria cea mică, funiile care așteptau pe pontoane vizita barcagiului.

Cînd se făcu ziuă, un ghiont în coaste mă readuse la viață.

— Ce pericol ne mai pîndește? l-am întrebat pe șchiop.

— Prietene, aici ne despărțim. Nu merg în capitală, ci în satul meu. Cum ți-am mai spus, mă gîndesc să-mi caut norocul acolo.

Își scoase brîul care-i încingea pantalonii și, scuturîndu-l deasupra mîinii drepte, lăsă să-i cadă în palmă o cascadă de monede.

— Dacă în satul tău o să-ți meargă ca-n închisoare, în cîțiva ani s-ar putea ca toată Andaluzia să fie a ta.

— Să ne luăm rămas bun, că se face ziuă.

Ne îmbrățișarăm și umbra i se pierdu pentru totdeauna dincolo de oblonul ferestrei.

După un timp apăru surugiul cu hamurile pe umăr.

— Nu s-a trezit tovarășul tău?

— A plecat în zori. S-a alăturat unui convoi de catîrgii.

— Ușoară suferință e aceea care trece într-o noapte. Ia căpăstrul ăsta și pregătește catîrcele. Cînd atelajul e gata, mă anunți.

Dar catîrcele erau mai deștepte chiar și decît șchiopul. Cum mă apropiam, își arătau dinții galbeni. Așa mă luptam cu ele, cînd, din spate, răsună aceeași voce care ne salvase în ajun:

— Nu pari prea deprins cu treburi din astea.

M-am întors și am dat ochii cu un domn înaintat în vîrstă, cu înfățișare plăcută.

— Tu ești naufragiatul despre care vorbește surugiul?

— Cel puțin cel care a mai rămas din cei doi.

— De ce? Tovarășul tău a murit?

— Dimpotrivă, s-a făcut bine. Nu există leac mai bun decît o cină bogată.

— Și tu ce drum ai?

— Nici unul, domnule; merg fără pavilion și fără stea.

Rămase pe gînduri și, cum surugiul tocmai se apropia, îi ordonă:

— Du-l pe băiatul ăsta bun la bucătărie. Caută-i o haină și niște pantaloni și urcă-l sus, că merge la Madrid cu mine. Grăbește, că s-a luminat și pînă-n munți mai avem o jumătate de zi.

Și așa, de pe capră, lîngă surugiu, am început să aflu ceea ce marea nu-mi spusese: noi dezastre, incendii, ruine, pămînturi pustii cu turme slabe. O ceată numeroasă de cerșetori rămase în urmă cerînd cu disperare, ridicînd bastoanele și cîrjele spre soare, iar la poalele unei pădurici rare am văzut putrezind o nouă recoltă de cadavre.

— Aștia nu se vor mai întoarce la casele lor, șopti surugiul închinîndu-se.

I-am urmat exemplul și l-am întrebat:

— Sînt spanioli?

— Mai degrabă au fost. Sînt trădători.

— O fi și printre ei unul bun.

— Nici un bun spaniol nu trece de partea dușmanului.

Și nu l-am mai întrebat nimic, deși îmi aminteam prea bine de ceilalți din grajd. După cîmpurile pline mereu de alte hecatombe, întoarcerea se întrezărea destul de grea. Nu trecea o zi să nu ni se ceară bilet de liberă trecere sau pașaport. Tremuram tot cînd vreun ofițer, apropiindu-se de capră, îl întreba pe surugiu:

— E fiul tău?

— L-am luat de pe drum.

— De unde vine?

— De pe o corabie pe care-au scufundat-o porumbeii.

Dar seniorul mă salva de fiecare dată, declarînd:

— E-n serviciul meu. Răspund eu pentru el.

Și, fără a se arăta, mulțumită doar vocii sale și blazonului care-i împodobea portiera trăsurii, ne continuam drumul.

Scutul acela în formă de cruce cu coroane la colțuri mă ocrotea, dar mă și urmărea cît era ziua de lungă,

amintindu-mi de vremurile, îndepărtate acum, de la orfelinat.

Într-o amiază, seniorul ceru să facem o haltă, așa cum obișnuia cînd soarele era prea puternic.

— Privește! Acolo este capitala, îmi arătă el o îngrămădire de clopotnițe. Acolo poate să-ți surîdă viitorul.

— În ce chip, domnule?

— Ascultînd și împlinind toate cîte ți se vor cere. Dacă stărui astfel, nu-ți vor lipsi masa și casa în care să devii bărbat.

— Domnule, în ceea ce mă privește, întotdeauna am fost recunoscător.

— Este un excelent bilet de liberă trecere.

Îmi ordonă să urc alături de el și, continuîndu-ne drumul, i-am povestit istoria vieții mele, făcîndu-i călătoria mai ușoară. I-am povestit despre orfelinat, capelan și guvernatoare, lăsînd deoparte însă, pentru orice eventualitate, povestea cu sergentul și stăpîna grădinii. Și cu atîta viață am descris zilele petrecute pe insulă încît, punîndu-mi mîna pe umăr, mi-a șoptit:

— Poți fi mulțumit de norocul pe care l-ai avut. La urma urmei, ți-ai salvat pielea.

Și avea dreptate. Rămîneau în urmă Maria cea mică, schiopul și cantina lui, capelanul, tatăl tuturora și soț în timpul nopții, prietenul visînd la fireturi și galoane. Cu toții, vii și morți, se pierdeau în urma mea pe o cărare de lanuri neculese, înțesată de căruțe încărcate cu bagaje, ca a noastră.

XXXVII

De acum am tată și mamă. Îmi trec timpul făcînd comisioane, spălînd trăsura și dînd de mîncare cailor. Zilnic o însoțesc pe stăpînă la biserică, apoi o aștept și, după ce-și împarte milostenia, o însoțesc acasă unde o întîmpină soțul. Stăpînul se trezește pe la zece, beau împreună cîte o ceașcă bună, apoi citește „Gaceta" și iese să arunce o privire în muzeul Prado. Prin salon, pe sub copacii care anunță primăvara, nepăsătoare și curtate, se plimbă fiicele prietenilor, femeile vechilor protejați, vreo văduvă așteptînd calmă, dar cu toate pînzele sus, să fie abordată, bătrîne care nu văd nimic, dar ascultă, multe fructe pîrguite înconjurate de uniforme strălucitoare.

În jurul lor se îmbulzesc bărbați de toate vîrstele. Stăpînul îmi face semn să plec și în ochi îi apare o vagă undă de melancolie.

În rest, casa nu-mi prea dă bătaie de cap. Nu are copii de care să-mi fie teamă și nici rude pe care să le suport ; numai prieteni care, cum trece amiaza, vin să discute în jurul unui platou cu pește prăjit. De la ei aflu că în cealaltă parte a lumii, unde a ajuns pînă la urmă, a murit marele nostru dușman, împăratul. Acum nimeni nu se mai teme de el dar, după cum se vede pe fața preocupată a stăpînului, probabil se pregătește alt război. Prietenii lui citesc și recitesc știri care vorbesc de nesocotirea recent aprobatei Constituții. După cum spun ei, agitația și vrajba sînt la ordinea zilei, tristă prevestire de noi furtuni.

Stăpînul tace, dar pomenile stăpînei cresc ca și cum ar cere să i se ierte păcate din ce în ce mai grele. În spatele meu, servitorii clevetesc. Nici ei nu știu mare

lucru despre constituția aceasta care-i văduvește pe atîția de somn. Femeile se lasă în grija Fecioarei, iar bărbații în aceea a regelui Ferdinand care în cele din urmă s-a întors din Franța. Nici ei nu vor legi noi.

— Dacă trebuie să fim săraci, spun ei, este mai bine să fim săraci în pace.

Adevărul este că tuturora le este teamă. Stăpîna se cutremură cînd aude la predică pericolele care ne amenință : expulzări de preoți, închideri de mănăstiri, palate arse, prieteni morți pentru că și-au apărat privilegiile.

De fiecare dată cînd vine de la țară vreunul din administratorii săi, soțul întreabă :

— Pe acolo e liniște ?

— Deocamdată da, domnule. Vom vedea mai departe.

— Nu se vorbește despre apropierea revoluției ?

— Despre care revoluție, domnule ? Acolo cu toții nu se gîndesc decît la culesul măslinelor.

Stăpînul suspină ușurat, gîndindu-se probabil la peștele prăjit de la noapte.

Astfel, cercetînd adevărul acesta de nimeni declarat, am găsit biletul pe care omul cu redingotă gri mi-l dăduse la plecarea sa din Cabrera cu primul transport de ofițeri. Am urmat indicațiile de pe adresă și-am dat de casa cu pricina. Bat la poartă și, după multă așteptare, îmi deschide un bărbat în cămașă :

— Pe cine cauți ?

Îi dau biletul și, aruncîndu-mi o privire, îmi face loc să intru.

— Urmează-mă !

Trecînd prin niște coridoare pustii, ne oprim într-un nor de fum gros. În jurul unei mese ticsite de hîrtii și ustensile de scris, oameni care, ca și el, scriu sau vorbesc.

— E inutil. Poporul îi este credincios regelui Ferdinand. Nu așteaptă nimic de la noi. Oricît l-ar umili, va rămîne pe locul său ; nu trebuie să ne facem iluzii.

— Totuși, uneori s-a ridicat și nu numai împotriva lui Napoleon.

— Timpul nu trece niciodată în zadar. Nu servesc la nimic niște legi care de fapt nu se respectă.

— Bineînțeles, dar cine să i-o spună ? Cine poate să impună acest adevăr într-o țară care n-a fost niciodată liberă ? Și, ca și cum asta ar fi puțin lucru, acum ne mai amenință și Europa.

Cel ce șade în capul mesei tace o clipă cînd i se dă biletul meu, aruncă asupra lui o privire distrată și mă invită să mă apropii.

— Din partea cui vii ? mă întrebă.

Deodată îmi dau seama că nu știu aproape nimic despre prietenul în gri. Doar redingota mi-o amintesc.

— Nu-i știu numele. Mi-a spus să-l caut, dacă într-o zi voi trece prin Madrid.

— Poți vorbi cu el la noapte, dacă vrei.

— Chiar în noaptea asta ?

Spre surprinderea mea, biletul cădea pe jos, rupt în bucăți.

— Știi cafeneaua lui Lorencini ?

Tot întrebînd și trecînd printr-o sumedenie de piețe și străzi, l-am revăzut. De data aceasta, într-un salon zugrăvit, împodobit cu oglinzi și scaune care serveau în același timp ca suporturi pentru ulcioare și vase, precum și ca tribună pentru orice discurs improvizat. Omul în gri pare că vorbește deja de cîtva timp.

— Prieteni, încheie el, ambasadorii Austriei, Prusiei și Franței amenință cu invadarea Spaniei, dacă nu renunțăm la libertatea pe care ne-am cîștigat-o. Cu toții și-au cerut deja pașapoartele. Vom consimți să uităm această deviză sfîntă, adînc săpată în inimile noastre ? Vom șterge oare din sufletele noastre acest cuvînt sfînt ?

Un ropot de ovații răspunde în același timp : „Niciodată !". Între timp, mă apropii de el, dar în primul moment nu mă recunoaște.

— Nu vă amintiți de mine ? Mai întîi la Bailén și apoi pe Cabrera.

— Cabrera ! încearcă el să-și amintească. Cît a trecut de-atunci ?

— Ce s-a mai întîmplat cu prietenul nostru ?

Cade din nou pe gînduri, în timp ce ceilalți îl grăbesc.

— Nu știu. Cred că acum e ofițer.

— Și tatăl ?

Văd cum nerăbdarea lui crește. Prietenii îl împing spre alte mese, unde clocotul de glasuri reîncepuse.

— Tatăl a murit, mi se pare, și, pe măsură ce se îndepărtează, cuvintele îi sună a gol, formale.

Cabrera, măgura ei arzînd, semănată de cadavre, se șterge în depărtare împreună cu Maria cea mică, îngropată într-un pămînt pe care nici caprele nu-l pasc.

M-am întors acasă așa cum plecasem, zăpăcit și stingher. Stăpînul mă aștepta treaz, cu lampa aprinsă și doamna alături.

— Ce se întîmplă ? îl întreb. Vreo veste rea ?

— N-ai aflat ? Din Franța vin o sută de mii de oameni !

O spune pe un ton calm, cu totul diferit de acela al omului în gri. Chiar și stăpîna suspină, mai liniștită.

— De data aceasta va fi ordine, continuă el, dar nu va fi ușor. S-a decretat mobilizare generală. Toți spaniolii care au vîrsta de recrutare sînt obligați să se înroleze.

Și, pentru că sînt spaniol, iată-mă din nou pe aceleași drumuri de altădată, înfometat, sub un soare ce anunță noi suferințe pentru picioarele mele arse. Cu siguranță că totul merge anapoda, în tulburare și învrăjbire, dar numai noi ne continuăm mereu drumul, cufundați în același praf, îndreptîndu-ne spre aceeași mare, copii batjocoriți ai aceleiași nopți. Și poate că acolo din nou ne vor aștepta pontoanele, altă infamă Cabrera pentru că, la fel ca niște măgari în jurul roții de moară, ne învîrtim cu ochii legați, fără a ști niciodată unde începe și unde se termină destinul nostru mizerabil.

Nu știu nimic și nimic nu are nici o importanță. Doar că-mi continui drumul, în lanțuri, după cum hotărăsc alții pentru mine. Destinul meu este să tac, să ascult, să nu mă răzvrătesc, de vreme ce, împotriva oricărei rațiuni, nu voi scăpa niciodată din lanțul acesta pe care, de cînd m-am născut, îl port de la gît pînă la călcîie.

Lector : MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU
Bun de tipar : 30.06.1987
Coli de tipar : 14
Tiparul executat sub cd. 98 la
Întreprinderea Poligrafică Iași
str. 7 Noiembrie nr. 49
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

COLECŢIA ROMANULUI ISTORIC

univers

Lei 11,50

Cabrera este numele unei mici insule inospitaliere din Marea Mediterană, aleasă de autorităţile spaniole pentru a-i închide pe prizonierii de război capturaţi în urma bătăliei de la Bailén, în primul an al războiului împotriva Franţei (1808—1814). Înfrîngerea, drumul pînă la insulă, apoi lupta pentru a supravieţui în condiţii foarte grele şi pentru a-şi redobîndi libertatea capătă viaţă în paginile acestei cărţi scrise după canoanele romanelor picareşti.

Lagărul din insula Cabrera devine astfel, în romanul lui Fernández Santos, un motiv de meditaţie asupra dezastrelor războiului, dar şi a cauzelor profunde care generează asemenea conflicte pustiitoare, ce pot duce la manifestări cutremurătoare ale degradării umane. Actualizarea unei teme istorice şi stilizarea modalităţii picareşti se transformă treptat într-un grav *memento*.